T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ

SEDA ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ MERYEM NERGİS ATAÇAY

HAZİRAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

SEDA ŞAHİN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ

SEDA ŞAHİN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ MERYEM NERGİS ATAÇAY

İnsanlar tarih boyunca savaş ve savaş yüzünden yaşanan zorluklar nedeniyle kitleler halinde yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Kitleler halinde yapılan bu göçler göçün yaşandığı yerlerde toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Göç alan yerlerde toplumsal yapıda meydana gelen değişimler beraberinde birtakım sorunların yaşanılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Savaşlar ve savaşların neden olduğu yıkıcı etkiler yüzünden göçlerin yaşandığı bölgelerden birisi de Orta Doğu'dur. Özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı'nın Suriye'de yıkıcı etkileri olmuştur. Arap Baharı, 2011 yılında Suriye'yi etkisi altına almış ve Esad yönetimi giderek büyüyen bu ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırmıştır. Suriye halkı ve Esad yönetimi arasında yaşanan bu olaylar giderek büyümüş ve bir iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de yaşanan bu iç savaş yüzünden can güvenliği tehdit altında olan milyonlarca Suriyeli komşu ülkelere göç etmiştir. Suriyelilerin en çok göç ettiği komşu ülkelerin başında Türkiye yer almaktadır. Türkiye, Suriye'de yaşanan iç savaş yüzünden zor durumda kalan Suriyelilere "açık kapı politikası" uygulamıştır. Bu politikanın uygulanması ile birlikte Suriye'de iç savaşın başladığı 2011 yılından günümüze kadar Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel göçlerde artış yaşanmıştır. Türkiye'nin zor durumda kalan Suriyelilere kapılarını açması ile birlikte sığınmacı nüfusu her geçen gün artmıştır. Bu durum Türkiye'yi günümüzde en çok Suriyeli ağırlayan ülke haline getirmiştir. Türkiye'de sayıları her geçen gün artan Suriyeliler pek çok alanı etkilemiştir. Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacılar ekonomiyi, toplumsal ve kültürel yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların temel hizmetler ve güvenlik alanlarında da pek çok olumsuz etkileri vardır. Suriyeli sığınmacıların pek çok alanda yarattığı bu olumsuz etkiler yüzünden Türkiye'de bir "sığınmacı krizi" yaşanmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Suriye Krizi, göç, göçmen, mülteci, sığınmacı, Arap Baharı

Haziran 2022, 124 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

EFFECTS OF SYRIAN REFUGEES IN TURKEY

SEDA ŞAHİN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC AFFAIRS
SUPERVISOR: ASSIST. PROF. DR MERYEM NERGİS ATAÇAY

Throughout history, people have had to migrate from places where they live in masses due to war and the difficulties experienced due to war. These mass migrations have deeply affected the social structure in the places where the migration took place. Changes in the social structure in the areas receiving immigration have made it inevitable to experience some problems. The Middle East is one of the regions where migrations are experienced due to wars and the devastating effects of wars. Especially the Arab Spring, which started in Tunisia in 2010 and affected the Middle East countries, had devastating effects in Syria. The Arab Spring took hold of Syria in 2011 and the Esad administration suppressed these growing uprisings using violence. These events between the Syrian people and the Esad government have grown and turned into a civil war. Millions of Syrians, whose life safety is under threat due to this civil war in Syria, have migrated to neighboring countries. Turkey is one of the neighboring countries to which Syrians migrate the most. Turkey has implemented an "open door policy" to Syrians who are in a difficult situation due to the civil war in Syria. With the implementation of this policy, there has been an increase in mass migration from Syria to Turkey since 2011, when the civil war started in Syria. With Turkey opening its doors to Syrians who are in a difficult situation, the refugee population has increased day by day. This situation made Turkey the country that hosts the most Syrians today. Increasing numbers of Syrians in Turkey have affected many areas. The Syrian refugees who migrated to Turkey have negatively affected the economy, social and cultural structure. However, Syrian refugees have many negative effects on basic services and security. Due to the negative effects of Syrian refugees in many areas, there is a "refugee crisis" in Turkey.

KEYWORDS: Syria Crisis, migration, immigrant, refugee, asylum seeker, The Arab Spring

June 2022, 124 Page

TEŞEKKÜR

Bu tezde Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı'nın Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte Suriye'den 2011 yılından günümüze kadar artarak devam eden kitlesel göçler ele alınmıştır. Bununla birlikte 2011 yılından günümüze kadar sayıları her geçen gün artan milyonlarca Suriyelinin Türkiye'de neden olduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik gibi pek çok alandaki etkileri incelenmiştir.

Bu tezin her aşamasında benden desteğini, yardımlarını esirgemeyen ve bana hep yol gösteren değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Meryem Nergis Ataçay'a büyük katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Son olarak beni sevgiyle büyüten ve eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

SEDA ŞAHİN

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
TEŞEKKÜR vi
İÇİNDEKİLER vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ viii
TABLOLAR DİZİNİ ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ x
1. GİRİŞ 1
2. GÖÇ OLGUSU 5
2.1 Göç Nedir? 5
2.1.1 Göç Türleri 7
2.1.2 Göçün Nedenleri 10
2.2 Göçmen 13
2.3 Mülteci 14
2.4 Sığınmacı 16
3. SURİYE İÇ SAVAŞI VE GÖÇ 19
3.1 Savaştan Önce Bölgedeki Durum 21
3.2 Savaşın Başlaması ve Gelişimi 26
3.2.1 Suriye Tarihi 26
3.2.2 Beşar Esad Yönetimi 29
3.2.3 Suriye İç Savaşı 31
3.2.4 Suriyeli Göç Dalgası 36
4. SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE 39
4.1 Türkiye'nin Orta Doğu Politikası 41
4.2 Beşar Esad Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri 48
4.3 Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türkiye'ye Etkileri 51
4.3.1 Suriyeli Sığınmacıların Ekonomik Etkileri 52
4.3.2 Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal ve Kültürel Etkileri 67
4.3.3 Suriyeli Sığınmacıların Temel Hizmetler Üzerindeki Etkileri 78
4.3.4 Suriyeli Sığınmacıların Güvenlik Üzerindeki Etkileri 84
4.3.5 Genel Değerlendirme 89
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 98
KAYNAKLAR 103

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3. 1 Arap Baharı'ndan Etkilenen Ülkeler 24
Şekil 3. 2 Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Üzerinden Avrupa'ya Göç Rotası..37
Şekil 4. 1 Türkiye'de Bulunan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı 94

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3. 1 Ülkelere Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı 39
Tablo 4. 1 Türkiye'de Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. 52
Tablo 4. 2 Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%) 61
Tablo 4. 3 Geçici Koruma Statüsü Altında Bulunan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı 72
Tablo 4. 4 Geçici Barınma Merkezlerinde Bulunan Suriyelilerin Şehirlere Göre Dağılımı 74
Tablo 4. 5 “1’e 1” Formülü Kapsamında Türkiye’den Avrupa Ülkelere Yerleştirilen Suriyeli Sayısı 92
Tablo 4. 6 2014 ve 2022 Yılları Arasında Türkiye’den Üçüncü Ülkelere Yerleştirilen Suriyeli Sayısı 93
Tablo 4. 7 Yıllara Göre Türkiye’ye Göç Eden Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sayısı 95

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AHRAR UŞ-ŞAM	:	Şam'ın Hürleri
BAC	:	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DAEŞ	:	Irak Şam İslam Devleti
El NUSRA CEPHESİ	:	Şam Halkına Destek Cephesi
FAO	:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GEM	:	Geçici Eğitim Merkezleri
IOM	:	Uluslararası Göç Örgütü
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	:	Özgür Suriye Ordusu
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	:	Demokratik Birlik Partisi
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
SUT	:	Sağlık Uygulama Tebliği
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TVK	:	Türk Vatandaşlığı Kanunu
UNICEF	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü
YÖBİS	:	Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi
YPG	:	Halk Koruma Birlikleri
YŞEY	:	Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardım
YUKK	:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar bazı sorunlar nedeniyle ya da daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için yaşadıkları topraklardan göç etmiştir. Bazı ülkeler bulundukları konum itibariyle yoğun göç almaktadır. İnsanların yaşadıkları yerleri terk edip başka yerlere göç etmesi ile birlikte göç edilen yerlerde ekonomik, toplumsal ve kültürel, siyasi, güvenlik gibi alanlar hem kısa vadede hem de uzun vadede pek çok yönde etkilenmektedir.

İnsanlar tarih boyunca özellikle savaşlar ve savaşlar ile birlikte yaşanan şiddet olayları yüzünden ülkelerini kitleler halinde terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum günümüzde de yaşanan bir olgudur. 2000'li yıllardan sonra bazı ülkelerde yaşanan gelişmeler ve iç karışıklıklar bu ülkelerden başka ülkelere yoğun kitlesel göçler yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta meydana gelen olaylar yüzünden ortaya çıkan ve Orta Doğu ülkelerini derinden etkilemesi ile birlikte "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının bazı ülkelerde büyük yıkıcı etkileri olmuştur. "Arap Baharı" ile birlikte bazı Orta Doğu ülkelerinde halk daha fazla özgürlük, demokrasi arayışına girmiş ve baskıcı yönetimlerin değişmesi için ayaklanmıştır. Giderek büyüyen halk ayaklanmalarına kayıtsız kalamayan bazı rejimler bu ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırmış ve bu şiddet olayları bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmüştür. İç savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulmak isteyen pek çok insan kitleler halinde komşu ülkelere sığınmıştır. Bu halk ayaklanmalarının en çok şiddetlendiği ve bir iç savaşa dönüştüğü ülkelerden birisi de Suriye'dir.

"Arap Baharı" 2011 yılından itibaren Suriye'yi de etkisi altına almış ve Suriye halkı Esad rejimine karşı ayaklanmıştır. Esad'ın baskıcı yönetimine karşı çıkan bu ayaklanmalar rejim tarafından şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Esad rejiminin Suriye halkına yönelik bu tutumu rejime karşı bir muhalif grup oluşmasına neden olmuştur. Muhalif grup ve rejim arasında yaşanan olaylar giderek büyümüş ve bir iç savaşa dönüşmüştür.

Suriye'de yaşanan iç savaş yüzünden pek çok Suriye vatandaşı başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir. Suriye'den Türkiye'ye yönelik göçler ilerleyen

dönemlerde yoğun kitlesel hareketlere dönüşmüş ve giderek artmıştır. Türkiye'nin sığınma talebinde bulunan Suriyelilere kapılarını açması ile birlikte Suriyelilerin sayıları her geçen gün artmıştır. Türkiye, günümüzde en çok Suriyeli barındıran ülke haline gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin Suriye'den yaşanan yoğun kitlesel göçlerden en çok etkilenen ülkelerin başında yer almasına neden olmuştur.

Bu tezin amacı 2011 yılı itibariyle Suriye'den yapılan yoğun kitlesel göçlerin Türkiye'de pek çok alanda yarattıkları etkileri ele almaktır. Bu tez 2011 yılından itibaren Türkiye'ye göç eden ve sayıları her geçen gün artan Suriyelilerin Türkiye'de ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik gibi pek çok alanda yarattıkları etkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için tezin kullandığı temel yöntem konuyla ilgili başta kitap ve makalelerden oluşan yazılı materyallerin incelenmesiyle tartışmanın oluşturulması ve genişletilerek sonuçlara varılmasına dayanan literatür taraması olmuştur. Tezin konusu olan olgunun ortaya çıkardığı kısa ve orta vadeli etkiler ön plana çıktığı için bazı durumlarda gazete taramasına ve gözlemlere de yöntem olarak başvurulmuştur. Bu çerçevede yürütülen çalışma sonucunda elde edilen veriler, hem nitelik hem de nicelik açısından betimsel içerik analiziyle değerlendirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren mevcut coğrafi konumu itibariyle yoğun göç alan ve bu göçlerden olumsuz yönde etkilenen bir ülkedir. Türkiye, özellikle 2011 yılından itibaren Suriye'de Esad rejimi ve Suriye halkı arasında yaşanan olaylar yüzünden Suriye'den her geçen gün yoğun kitlesel göçler almıştır ve bu yüzden günümüzde pek çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar yüzünden hayatlarını kurtarmak ve daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için ülkelerinden göç etmek zorunda kalan Suriyelilere kapılarını açması hem kısa vadede hem de uzun vadede pek çok alanda değişim yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarının büyük bölümünü kendi olanaklarıyla karşılaması Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Suriyeli sığınmacıların ekonomiye getirdikleri yükün yanında temel hizmetler ve güvenlik alanlarında da pek çok olumsuz etkileri olmuştur. Sayıları her geçen gün artan Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki olumsuz etkileri, toplumsal sorunların ortaya çıkmasını da kaçınılmaz hale getirmiştir.

Güncel bir mesele olmayı sürdüren Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki etkilerinin bilimsel olarak ele alınması ve tartışılması konusu bu tezin önemini ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'ye yönelik göç hareketliliğinin her geçen gün arttığı, artan göçlerin Türkiye'de pek çok alanda yarattıkları etkilerin her geçen gün büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve bunlara uzun vadede kalıcı çözümler bulmanın gerektiği dikkate alındığında bu çalışmanın önemi bir kere daha görülmektedir.

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş günümüze kadar devam etmiştir. Suriye İç Savaşı'nın güncelliğini koruması bu çalışma ile ilgili birtakım sınırlılıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmada genel olarak Suriye'den göçlerin başladığı 2011 yılından 2021 yılına kadar yazılan makaleler ve yayınlanan raporlar ile sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte 2021 ve 2022 yılları arasında yaşanan göçler ile ilgili bilgiler güncel haber kaynaklarıyla sınırlı kalmıştır.

Bu çalışmada temel olarak "Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de ekonomik, toplumsal, kültürel, temel hizmetler ve güvenlik gibi alanlardaki etkileri nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmanın alt soruları ise şu şekildedir:

1. Suriye'de yaşanan iç savaş nasıl ortaya çıkmıştır?
2. Suriye'de yaşanan iç savaşın Türkiye'ye ilişkin sonuçları nasıl olmuştur?
3. Suriye İç Savaşı sonrasında başka ülkelere ve Türkiye'ye yönelik göç dalgası nasıl olmuştur?
4. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki hukuki statüsü nedir?

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki etkilerini tartışabilmek amacıyla tezin giriş bölümünden sonra yer alan ikinci bölümünde göç olgusu açıklanmıştır, göç türleri ve göçe neden olan olaylar üzerinde durulmuştur. Bunlara ek olarak göç olgusu ile ortaya çıkan "göçmen", "mülteci" ve "sığınmacı" kavramları açıklanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, Suriyelerin yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etmesine neden olan Suriye İç Savaşı ele alınmıştır. Savaştan önce bölgedeki durum hakkında bilgi verildikten sonra Beşar Esad'ın baskıcı yönetiminin Suriye İç Savaşı'nın başlamasına ve bu savaşın gelişimine etkisi incelenmiştir. Bu bölümde son olarak Esad yönetiminin halkına yaptığı baskılar ve zulümler yüzünden Suriye'de yaşanan iç

savaştan başka ülkelere özellikle de Türkiye'ye olan Suriyeli göç dalgasına değinilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde Suriye İç Savaşı ile ortaya çıkan Suriye Krizi'nin Türkiye'deki etkileri incelenmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin de bölgeye karşı tutumunu ortaya koyabilmek amacıyla Orta Doğu politikası ve bu politikanın Suriye ile olan ilişkileri nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde son olarak Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçan Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik alanlarında yarattıkları etkiler incelenmiş ve genel bir değerlendirilme yapılmıştır. Sonuç olarak Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de pek çok alandaki olumsuz etkilerinin çok büyük olduğu ve giderek büyüdüğü ortaya konmuştur.

2. GÖÇ OLGUSU

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar varlığını devam ettiren bir olgudur ve insanların sadece yaşadığı toprakları yer değiştirmesi olarak algılanmamalıdır. Göç, hem insanların yaşadığı mekânın değiştirmesine neden olmakta hem de toplum yapısını derinden etkilemektedir (Sağlam, 2006: 33-34). Bu açıdan bakıldığında göçü belirleyen iki temel unsur insan ve toplumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç eylemi ile birlikte göç alan ve göç veren mekânlarda toplum yapısı ve göç eden insanların hayatları değişmektedir (Adıgüzel, 2016: 2).

İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı geçmişten günümüze kadar bireysel veya kitleler halinde yaşadıkları toprakları terk ederek başka yerlere göç etmektedir (Akıncı vd., 2015: 62). İnsanların yaşadıkları topraklardan başka yerlere gitmelerinin pek çok nedeni vardır. Savaşlar ve bunun neticesinde yaşanan insan hakları ihlalleri, doğal afetler, siyasi ve ekonomik nedenler insanların yaşadığı toprakları mecburi ya da kendi iradeleri ile terk etmesine neden olmuştur (Çağlar, 2018: 30). Göçe neden olan olayların çeşitliliği, siyasal ve ekonomik alanlarda yaşanan hızlı değişimler göç kavramına dair tek bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır (Günay vd., 2017: 38). Bunlarla birlikte zaman içerisinde toplumsal koşulların da değişmesi yeni göç türlerini ortaya çıkarmaktadır. Göç türlerinin çeşitlilik göstermesi ve tanımlarının farklı şekillerle yapılması göç ile ilgili "göçmen", "mülteci", "sığınmacı" gibi yeni kavramların da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Erbaş ve Türker, 2019: 885).

2.1 Göç Nedir?

Göç olgusunun insanlık tarihi kadar eski ve çok boyutlu olması farklı disiplinler tarafından ele alınmasına neden olmuştur. Bu yüzden göç kavramı farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Dağaşan ve Aydın, 2017: 737-738). Toplumsal yapıyı derinden etkiyen göç kavramının sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi pek çok bilim dalında farklı tanımları yapılmaktadır. (Çakır, 2011:131).

Göç olgusunu en çok inceleyen disiplinlerin başında sosyoloji gelmektedir. Sosyoloji bilimi göçe neden olan toplumsal olayları ve göçün sonuçlarını analiz etmektedir (R.

Özkan, 2019: 128). Sosyolojik açıdan göç, bireyin veya toplulukların pek çok nedenden dolayı kalıcı bir şekilde mekân değişikliği yapması ve bu mekân değişikliğinin toplumsal yapıyı derinden etkilemesidir (Sarıkaya, 2018: 240).

İnsanların yaşadıkları topraklardan başka yerlere göç etmesi ile birlikte kültürler arasında etkileşim yaşanmakta ve bu etkileşim uyum sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç kavramı psikoloji biliminin de ilgi alanına girmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014: 57). Psikolojik açıdan göç, insanların algılarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak istemli veya istem dışı güdülenme sonucu yaptığı mekân değişikliğidir. Psikoloji, yaşanan bu mekân değişikliğinde göç edenlerin göç ettikleri yerlerdeki davranışlarını ve uyum süreçlerini incelemektedir (Çakır, 2011:131). Göç ile birlikte göç alan bölgelerde birtakım farklılıklar yaşanmaktadır. Bu durum hem göç alan bölgeleri hem de göç edenleri derinden sarstığı için göç olgusu psikolojinin konusuna girmektedir.

Göç kavramı antropoloji alanında kültürle bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Bu disipline göre göç, insanların yaşadıkları topraklardan başka topraklara gitmesi ile meydana gelen kültürel değişim olarak açıklanmaktadır (Bostan, 2017: 4). İnsanların yaşadıkları topraklardan başka topraklara göç etmesi beraberlerinde kendi kültürlerine ait yeni icatları ve keşifleri de götürmesini sağlamaktadır. Göç eden toplumların beraberlerinde götürdükleri bu yenilikler göç edilen yerlerdeki toplumu derinden etkilemekte ve kültürel anlamda değişim yaşanmasına neden olmaktadır (Çakır, 2011:131).

Göç kavramının farklı şekillerde de tanımını yapmak mümkündür. Göç, bireylerin veya toplulukların ekonomik, politik, kültürel ve sosyal alanlarda meydana gelen değişimler sonucunda yaptıkları mekân değişikliğidir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 1). İnsanlar çeşitli sebeplerden dolayı hem yaşadıkları ülke sınırları içerisinde hem de farklı ülkelere isteyerek veya zorla mekân değişikliği yapabilmektedir (Adıgüzel, 2016: 3).

Göç kavramı Türk kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründe göç, insanların evi barkını terk ederek başka yerlere konmasıdır. Başka bir ifadeyle tüm aile

bireylerinin yaşadıkları toprakları terk ederek başka yerlere yerleşmek amacıyla gitmesidir (Çakır, 2011: 129). Türk Dil Kurumuna göre göç kavramı; ekonomik, politik ve sosyal nedenlerden dolayı bireylerin veya toplulukların yaşadıkları yerleri terk ederek başka topraklara gitmesi, muhaceret veya hicret etmesi gibi farklı anlamlara gelmektedir (Akıncı vd., 2015: 65).

Karşılaştığımız her tanımda göç "coğrafi mekân değişikliği" olarak ele alınmaktadır. Ancak her mekân değişikliğini göç olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Mekân değişikliğinin göç olarak nitelendirilebilmesi için birtakım unsurları içinde bulundurması gerekmektedir. Göç olarak nitelendirilecek mekân değişikliği kalıcı nitelikte olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında bir yerden başka bir yere gezi ve tatil amacıyla gerçekleştirilen kısa süreli seyahatler göç olarak nitelendirilmez. Bir mekân değişikliğinin göç sayılabilmesi için hem kalıcı nitelikte olması hem de göç edilen yerlerdeki toplumsal yapıyı değiştirip dönüştürmesi gerekmektedir (Adıgüzel, 2016: 18). Göç olarak kabul edilen mekân değişiklikleri farklı şekillerde yapılabilmektedir. Göç hareketlerinin özellikle kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente ve ülkeden ülkeye olduğu görülebilmektedir. Göç, dünyada bütün toplumlarda belirli sürelerde ve devamlı olarak görülen bir olgudur. Ancak göç olgusu bazı ülkelerde hızlı yaşanırken bazı ülkelerde daha yavaş yaşanabilmektedir (Sağlam, 2006: 35).

2.1.1 Göç Türleri

Göçler çok boyutlu ve farklı niteliklerde olabilmektedir. Göçe neden olayların farklı niteliklerde olması göç konusunda çeşitli şekillerde sınıflandırılma yapılmasına neden olmaktadır (Adıgüzel, 2016: 19). Genel anlamda göçler iç ve dış göçler, gönüllü ve zorunlu göçler, düzenli ve düzensiz göçler olarak sınıflandırılmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 2-3).

İç ve dış göçler ülke sınırları esas alınarak sınıflandırılmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 3). Ülke sınırları içerisinde bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gerçekleştirilen göçlere "iç göç" denilmektedir. İç göçler genellikle gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yapılmaktadır ve sürekli olabileceği gibi geçici de olabilmektedir (Günay vd., 2017: 42). Başka bir tanıma göre iç göç, bir ülkede yaşayan

insanların ülke sınırlarını terk etmeden yaşadıkları bölgeden başka bir yere çeşitli nedenlerden dolayı gitmesidir (Sağlam, 2006: 34). İç göç ülke nüfusunda bir değişime neden olmaz. İç göçlerle birlikte göç alan ve göç veren yerlerin nüfusunda değişim yaşanır. Bu göç türünde göç veren yerlerin nüfusu azalırken göç alan yerlerde nüfus artmaktadır. Politik, sosyal ve ekonomik alanlarda yaşanan sorunlar insanların ülke sınırları içerisinde yaşadıkları yerlerden daha gelişmiş yerlere göç etmesine neden olmaktadır (Erol ve Ersever, 2014: 50). İç göçler kırdan kente olabileceği gibi kentten kente de olabilmektedir. Kentten kente yapılan göçlerin nedeninin altında insanların daha iyi yaşam sürdürebilme arzusu yatmaktadır (Günay vd., 2017:42).

Türkiye'de iç göçler 1950'li yıllardan sonra etkisini artırmıştır. 1950'li yıllardan sonra toplumsal, ekonomik ve sosyal alanlarda meydana gelen gelişmeler özellikle kırsal kesimde yaşayan insanların kentlere göç etmesine neden olmuştur (Adıgüzel, 2016: 39-40). Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra yaşanan iç göçlerin en önemli nedenleri sanayileşme ve teknolojik gelişmelerdir. Tarım sektöründe makine kullanımının yaygınlaşması kırsal kesimde geçimini tarımla sağlayan insanların işsiz kalmasına neden olmuştur. İşsizliğin ve aşırı nüfus artışının yaşandığı kırsal kesimlerde insanlar daha iyi koşullarda yaşayabilmek ve daha kolay iş bulabilmek için sanayisi gelişmiş kentlere göç etmişlerdir (Bostan, 2017: 3).

Göç hareketliliğinin farklı ülkeler arasında yaşanmasına "dış göç" ya da "uluslararası göç" denilmektedir. Dış göçler, isteğe bağlı veya zorunlu hallerde gerçekleşmektedir (Sayın vd., 2016: 3). İki ülke arasında gerçekleşen dış göçlerin genellikle gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yapıldığı görülmektedir. Dış göçlerin az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelik yapıldığı görüşü kabul görülse de bu görüş günümüzde geçerliliğini yitirmektedir. Küreselleşme ile birlikte dış göç gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler için de önemini artırmıştır. Gelişmiş ülkelerin dünyanın farklı coğrafyalarına yatırım yapması ile birlikte gelişmiş ülkelerden gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelere de göç yapılmaktadır. Dış göçler genellikle ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Aksoy, 2012: 294). Ekonomik farklılıkların yanında sosyal olaylar, terör olayları, savaşlar ve sürgünler de dış göçlere neden olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2016: 14).

2010'da Tunus'ta başlayan ve neredeyse tüm Orta Doğu coğrafyasını etkisi altına alan Arap Baharı süreci ile dış göç olgusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Suriye'nin Arap Baharı sürecine dâhil olması ile birlikte savaş ortamından kurtulmak isteyen insanlar kitleler halinde başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye İç Savaşı sonucunda yapılan dış göçlerden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016: 85). Türkiye'nin yoğun dış göç almasının en büyük nedeni göçmenlerin geçiş güzergâhında olmasıdır. Coğrafi konumu nedeniyle göçmenler için büyük bir öneme sahip olan Türkiye, Suriye'den gelen dış göç hareketlerinin yanında başka ülkelerden göç etmek isteyen kaçak göçmenlerin de hedefi haline gelmiştir. Avrupa ülkelerine göç etmek isteyen göçmenler Türkiye'yi geçiş ülkesi haline getirmiştir (Boz, 2016: 149).

Gönüllü ve zorunlu göçler bireylerin kendi iradeleriyle veya iradeleri dışında yaptıkları göç ayrımına göre sınıflandırılmaktadır. Bireylerin herhangi bir baskıya maruz kalmadan hem ekonomik hem de sosyal alanda daha iyi imkânlara sahip olabilmek için yaşadıkları yerleri kendi istekleriyle terk edip başka yerlere gitmelerine "gönüllü göç" denilmektedir (Günkör, 2018: 62). Doğal afetler, savaşlar ve savaşlar sonucunda yaşanılan sürgünler yüzünden insanların yaşadıkları yerlerden başka yerlere mecburi olarak gitmesine "zorunlu göç" denilmektedir. Gönüllü göçlerde hiçbir baskıya maruz kalınmazken zorunlu göçlerde baskı ve mecburiyet söz konusudur (Zhanadilova, 2018: 117).

Zorunlu göçler, insanların iradeleri dışında bazı olaylar karşısında devlet eliyle yaptırılan göçlerdir (Koçak ve Terzi, 2012: 171). Doğal afet, savaş, terör gibi durumlarda insanlar istekleri dışında göç etmek zorunda kalmaktadır. Ekonomik, politik ve sosyal gelişmeler de zorunlu göçlere sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı yapılan göçler sonucunda göç edilen ülkelerde ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 3).

Zorunlu göçler özellikle 20. yüzyıldan itibaren önemi artan bir olgu haline gelmiştir. 20. yüzyıldan itibaren yaşanan savaşlar, siyasal olaylar pek çok insanın yaşadıkları toprakları zorla terk etmesine neden olmuş ve bu durum zorunlu göçleri dünyada giderek büyüyen bir sorun haline getirmiştir (Barışık, 2020: 12-13). Zorunlu göçlerin

yarattığı sorunlardan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Suriye'de yaşanan iç savaş yüzünden pek çok insan can ve mal güvenliği olmadığı için Suriye'den Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Savaşın bitmemesi Suriye'den Türkiye'ye yapılan zorunlu göçlerin her geçen gün artmasına neden olmuştur (Günay vd., 2017: 44).

Düzenli ve düzensiz göçler yasal olup olmamalarına göre sınıflandırılmaktadır. İnsanların yaşadıkları yerlerden başka yerlere yasal çerçevede ve kayıtlı bir biçimde gerçekleştirdiği göçlere "yasal göç" yani "düzenli göç" denilmektedir. Çalışma, oturma izni olan kişiler tarafından yapılan göçler ve eğitim amacıyla yapılan göçler yasal göçlerdir (Sayın vd., 2016: 2). Bir ülkeye yasal yollarla giren göçmenlerin o ülke için geçerli olan göçmen vizesine ve o ülkenin belirlediği yasal bir statüye sahip olması gerekir (Barışık, 2020: 4).

Bir ülkeye kayıtsız bir şekilde yani yasa dışı yollarla yapılan göçlere "düzensiz göç" denilmektedir. Türkiye'ye yasal olmayan yollarla yapılan göçler genellikle mülteciler ve sığınmacılar tarafından yapılan göçlerdir (Tümeğ, 2018: 9). Savaşlar nedeniyle yaşanan insan hakları ihlalleri, siyasi otoritenin yaptığı baskılar, kıtlık gibi pek çok sorun mülteci ve sığınmacı göçlerine neden olmaktadır. Mülteci ve sığınmacı göçleri günümüzde giderek büyüyen bir sorun haline gelmiştir (Kolukırık, 2009: 4). Türkiye, düzensiz yolla göç edenler için hem hedef hem de Avrupa topraklarına coğrafi yakınlığı nedeniyle bir geçiş ülkesi konumundadır. Yasa dışı göç konusunda net bir istatistikî bilgiye ulaşmak oldukça zor olsa da bu göçlerin her geçen yıl arttığı görülmektedir (Bayındır Goularas ve Sunata: 2015: 25).

2.1.2 Göçün Nedenleri

Bireylerin ya da kitlelerin yaşadıkları yerleri terk ederek başka yerlere göç etmelerinin altında pek çok neden yatmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). İnsanlar tarih boyunca ekonomik, siyasal, güvenlik, sosyal ve kültürel sebeplerden dolayı yaşadıkları toprakları terk edip başka yerlere göç etmişlerdir. Ayrıca doğal nedenler de göçlerin önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Günay vd., 2017: 39).

Eski çağlarda yaşanan göç hareketlerinin en önemli nedenleri doğal afet ve kıtlıktır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 3). İnsanlar tarih boyunca yaşanan doğal afetler, iklim değişikliği gibi nedenler yüzünden yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmıştır (Zhanadilova, 2018: 118). Volkanik püskürmeler, depremler ve depremler sonucunda yaşanan tsunamiler gibi doğa olayları tarih boyunca göçlere neden olmuştur. Bunların yanında nükleer silahlar ve enerji kaynakları yüzünden ortaya çıkan küresel ısınma ve küresel ısınmadan kaynaklanan iklim değişiklikleri, iklim değişiklikleri yüzünden yaşanan kuraklık gibi insanların etkisi sonucunda ortaya çıkan doğa olayları da göçlere neden olmaktadır (Günay vd., 2017: 41-42).

Günümüzde dünyada yaşanan iç ve dış göçlerin en önemli nedeni ekonomik sıkıntılardır. Bireyler daha iyi iş bulabilmek ve daha çok gelir elde etmek için yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etmektedir. İnsanların daha iyi bir yaşam sürdürmek için yaptıkları göçler genellikle ekonomik nedenlerden dolayı yapılan göçler arasında yer almaktadır (Aksoy, 2012: 294). İnsanları göç etmeye zorlayan ekonomik nedenlerin en başında işsizlik ve işsizliğin getirdiği yoksulluk gelmektedir. Gelişmiş yerlerin daha iyi iş imkânlarına ve büyük iş kollarına sahip olması insanların yaşadıkları yerlerden daha gelişmiş yerlere göç etmesine neden olmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). İşsizliğin yanında ekonomik krizler, ucuz iş gücü olarak istihdam edilme, işveren tarafından emek sömürüsüne maruz kalma gibi pek çok ekonomik sorun da insanları göç etmeye zorlamaktadır (Güllüpınar, 2012: 54-55).

Göç hareketleri incelendiğinde genel itibariyle yaşanan göçlerin ekonomik kaynaklı olduğu görülmektedir. Ekonomik sorunların yanında siyasal olaylar ve güvenlik nedeniyle de bireyler göç etmektedir. Güvenlik nedeniyle yapılan göçlerin en önemli sebepleri terör olayları ve savaşlardır (Günay vd., 2017: 41). Ülkelerin siyasal rejim farklılıkları, siyasiler tarafından yapılan baskılar ve zulümler insanların daha güvenli ortamlara göç etme nedenleri arasındadır. İnsanlar siyasi baskılar sonucunda hem aynı ülkede farklı bölgelere hem de başka ülkelere göç etmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Göçe neden olan siyasal nedenler arasında savaşlar ve terör olayları da yer almaktadır. Savaşlar ve terör olayları güvenlik sorununa yol açan en önemli nedenlerdendir (Tamer, 2020: 2812). Savaş ve beraberinde artan terör olayları, insan hakları ihlalleri,

zulümler ve baskılar ülkelerde güvenlik sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Savaş ve terör olayları neticesinde yaşanan güvensizlik ortamı insanları göçe zorlamaktadır (Günay vd., 2017: 41).

Savaş ve terör olayları neticesinde insanlar daha güvenli bir hayat sürdürmek için başka yerlere göç etmektedir. Ancak bu göçler en çok göç alan ülkeleri etkilemektedir. Göç alan ülkeler genellikle komşu ülkelerdir ve bu ülkeler Türkiye'nin Suriyeliler nedeniyle yaşamakta olduğu gibi güvenlik, ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). Bu sorunlar Türkiye'yi Suriye'de yaşanan iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi haline getirmiştir. Türkiye'nin savaşın yarattığı güvensizlik ortamından kaçan Suriyelilere kapılarını açması kendi sınır güvenliğini riske atmasına neden olmuştur. Bu durum ise artan göç hareketleri karşısında yaşanan güvenlik sorunlarını en aza indirecek politikaların geliştirilmesine yol açmıştır (Ozan, 2017: 10).

2000'li yıllara gelindiğinde artan mülteci hareketleri özellikle Avrupa ülkeleri tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Yaşanan terör olaylarında mülteci hareketlerinin payının büyük olduğunu düşünen Avrupa ülkeleri mültecileri ülke güvenliği açısından bir tehdit unsuru olarak görmüş ve göç politikalarında güvenliği artırıcı yeni düzenlemeler yapmıştır (Çoruh, 2021: 310). Özellikle Orta Doğu bölgesinde yaşanan savaşlar Avrupa ülkelerini bu bölgeden yaşanacak olan mülteci hareketlerini engellemek ve sınır güvenliğini sağlamak için yeni politikalar yapmaya itmiştir (Eren ve Çakran, 2017: 3).

Göçe neden olan başka bir sebep de kültürel ve sosyal gelişmelerdir. Nüfus artışı, eğitim ve sağlık gibi unsurlar sosyal ve kültürel anlamda göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. İnsanlar daha iyi bir hayat sürdürmek için sosyal ve kültürel alanda daha gelişmiş yerlere göç etmeyi tercih etmektedir. Sosyal ve kültürel nedenlerle yapılan göçlerin başında eğitim nedeniyle yapılan göçler yer almaktadır (Tamer, 2020: 2812). Eğitim olanakları sınırlı olan yerlerde hem ülke içerisinde farklı şehirlere hem de bir ülkeden başka bir ülkeye göçler yaşanabilmektedir. Bu tür göçlere "beyin göçü" denilmektedir (Taşcı, 2009: 189). Eğitimin yanında sosyal alanda yaşanan birtakım sorunlar da göçlere neden olabilmektedir. Terör olayları, kan davası ve bu yüzden

ortaya çıkan ailevi huzursuzluklar sosyal nedenlere bağlı olarak yapılan göçlerin başlıca nedenlerindendir (Bostan, 2017: 5). Bu nedenlerin yanı sıra yeni tecrübeler kazanma isteği, macera arayışı, yeni yerler keşfetmek için dünyayı gezme isteği kültürel nedenlerle yapılan göçlerin sebepleri arasında yer almaktadır (Bayraklı, 2007: 31).

2.2 Göçmen

En genel anlamıyla göçmen, kendi yaşadığı ülkeyi terk edip başka bir ülkeye yerleşmek için göç eden kişidir (F. Özkan, 2019: 10). Daha iyi bir hayat sürdürmek, iyi bir geleceğe sahip olmak, daha fazla gelir elde edebilmek ve yoksulluktan kurtulmak için gelişmiş ülkelere göç eden insanlara "göçmen" denilmektedir (Özyakışır, 2017: 1173).

Geniş kapsamlı bir kavram olan göçmenin evrensel anlamda bir tanımı yapmak oldukça zordur. Yapılan tanımlara bakıldığında göç etmeye zorlayan dış faktörler olmaksızın hem kendini hem de ailesini daha iyi koşullarda yaşatabilmek ve maddi kazanç sağlamak için başka bir bölgeye veya ülkeye yerleşen kişiye "göçmen" denilmektedir. Bu tanımda göçmen kavramının bir zorlama esasına dayanmadığı anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) göçmeni "Nedenleri, göçün gönüllü yapılıp yapılmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden birey" olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre gelir elde etmek için mevsimsel işlerde çalışan tarım işçileri göçmen tanımı içerisinde yer almaktadır. Ancak turistik gezi ve iş görüşmesi için kısa süreli seyahat eden kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir (Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2009: 37). Bu açıdan bakıldığında göçmenleri ekonomik göçmen ve düzensiz göçmen olarak ikiye ayırmak mümkündür. Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla göç eden kişiyi "ekonomik göçmen" denilmektedir. Ekonomik göçmen türü, şiddete uğrayarak yaşadığı ülkeyi terk etmek zorunda kalan mülteciler ve zorlama olmaksızın başka yerlere göç eden göçmenler arasındaki ayrımı yapmak için kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2016: 5). Bir ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapan ve bu ülkede yasa dışı yollarla kalan ya da yasal yollarla giriş

yapan ancak o ülkede belirlenen yasal sürenin dolmasıyla birlikte hâlâ kalmaya devam eden kişiye "düzensiz göçmen" denilmektedir (Boran, 2021: 240).

Göçmen kavramı, uluslararası hukukta ve Türk hukukunda farklı şekillerde açıklanmaktadır. Bu kavramın Türk hukukunda tanımı uluslararası hukuka göre daha dar kapsamlı bir şekilde yapılmıştır (Sezik ve Ağır, 2016: 98). Türk mevzuatında göçmen kavramının tanımı 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3/d maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre göçmen "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır." olarak tanımlanmıştır (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015: 17).

Uluslararası hukuka göre göçmen, göç ile ilgili tüm olayları içine alan bir kavramdır. Bu yüzden göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi bir ülkedeki yabancıları içine alan bir kavramdır. Göçmen kavramının bu kadar geniş kapsamlı olması mülteci ve sığınmacı kavramları ile çoğu zaman karıştırılmasına neden olmaktadır (Eren ve Çakran, 2017: 4).

2.3 Mülteci

Mülteci tanımını yapan ve mültecilerin haklarını ele alan ilk düzenleme 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan "Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi"dir (Sezik ve Ağır, 2016: 102). Bu sözleşme mülteciler ile ilgili "yer" ve "zaman" açısından iki sınırlamayı öngörmüştür. "Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi" 1951 yılından önce sadece Avrupa'da yaşanan zulüm ve baskılar sonucu ülkelerine terk etmek zorunda kalan insanları "mülteci" olarak tanımlamaktaydı. Ancak sözleşmedeki bu iki sınırlama birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu sözleşmede yer alan iki sınırlama Avrupa dışında yaşanan zulüm ve baskılar sonucunda ülkelerine terk etmek zorunda kalan insanların "mülteci" olarak tanımlanmamasına neden olmuştur (Barkın, 2014: 337). 1951 tarihinde imzalanan "Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi"nin zaman bakımından sınırlama getirmesinin en önemli nedeni II. Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylar nedeniyle yaşadığı ülkeleri terk eden ve başka ülkelere giden Avrupalıların ülkelerine tekrar dönmelerini sağlamaktır (Bozbeyoglu, 2015: 64).

1951 yılında imzalanan sözleşmenin mültecilere yönelik ihtiyaçları yeterince karşılamaması üzerine " Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" kabul edilmiştir. Bu protokol ile 1951 yılında düzenlenen sözleşmede yer alan "zaman" sınırlaması kaldırılmıştır. Sözleşmede yer alan "yer" sınırlamasının kaldırılması ise protokole taraf olan ülkelerin isteğine bağlı kılınmıştır. (Dost, 2014: 36). 1967 Protokolü mülteci kavramının tanımını şu şekilde yapmıştır:

> Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır (Bozbeyoglu, 2015: 64).

Türkiye hem "Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi" ne hem de "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" ne taraf olmuştur. Ancak Türkiye, bu sözleşmelere taraf olurken "yer" sınırlamasını esas almış ve mülteci tanımını bu sınırlamaya göre yapmıştır (Bayındır Goularas ve Sunata, 2015: 19). Türkiye'nin mülteci tanımını yaparken "yer" sınırlamasını esas almasının en büyük nedeni coğrafi konumudur. Bulunduğu konum itibariyle Orta Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kuran Türkiye, bölgede yaşanan savaşlar ve istikrarsızlıklar neticesinde artan göç hareketlerini engellemek amacıyla mülteci tanımını yaparken bu sınırlamayı kabul etmiştir. Türkiye'nin "yer" sınırlamasını esas alması Avrupa dışında meydana gelen olaylar yüzünden ülkesini terk edip Türkiye'ye gelen kişileri "mülteci" olarak kabul edilmemesine neden olmuştur (Salmaşur ve Şahin, 2020: 91).

30.11.1994 tarihli 22127 sayılı Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre mülteci tanımı şu şekilde yapılmıştır:

> Mülteci: Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır (Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 1994: madde 3).

Uluslararası hukuka göre savaş, zulüm ve baskı gibi zorunlu nedenlerden dolayı yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalan ve devlet koruması altında olmayan birey "mülteci" olarak tanımlanmaktadır (Kalyoncu, 2018: 36). Diğer bir tanıma göre kendi ülkesinde siyasi düşünceleri, dini ve ırkı yüzünden ülkesini terk etmek zorunda kalan, gittiği ülkede sığınma talebinde bulunan ve bu talebini yetkili makamlarca olumlu sonuçlanan kişi "mülteci" olarak adlandırılmaktadır (Erdemir, 2013: 8).

2.4 Sığınmacı

Yaşadığı ülkeyi baskılar, zulüm ve ağır insan hakları ihlali sonucunda terk eden ve yaşamını sürdürebilmek için başka bir ülkeden sığınma talep eden kişiye "sığınmacı" denilmektedir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1019). Başka bir tanıma göre yaşadığı ülkede ayrımcılığa maruz kalan ve bu yüzden ülkesini terk ederek başka bir ülkenin ilgili devlet kurumlarından sığınma isteyen kişi "sığınmacı" olarak tanımlanmaktadır. Yani sığınmacı, uluslararası anlamda bir hukuki statü arayan ve bu statü için başvuruda bulunan kişidir (Özhan, 2010: 5). Sığınma talep edilen ülkelerde ilgili devlet kurumları bu talebi değerlendirir ve bu talep devlet kurumlarınca hukuka uygun görülürse sığınma talep eden kişi artık "mülteci" olarak adlandırılır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1019). Sığınma başvurusu reddedilen ve böylece "mülteci" statüsü kazanamayan kişiler kendilerine tanınan sürede sığındığı ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Ancak bu kişiler kanuna aykırı bir biçimde sığındığı ülkede kalmaya devam etme konusunda ısrar ederlerse kaldıkları ülke tarafından sınır dışı edilebilirler (Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2009: 74).

Türk mevzuatında sığınmacı kavramı "yer" sınırlaması nedeniyle uluslararası mevzuata göre farklı olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlamaya göre Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle Türkiye'ye sığınmak isteyen kişiler "sığınmacı"

olarak kabul edilmektedir (Sezik ve Ağır, 2016: 103). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre sığınmacı kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

> Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır. (Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 1994: madde 3).

Türkiye bu tanımları yaparken esas aldığı "yer" sınırlamasını nedeniyle Avrupa'dan gelenleri "mülteci" olarak kabul ederken Avrupa dışından gelenleri "sığınmacı" olarak tanımlamaktadır. Ancak Türkiye'nin yapmış olduğu bu tanımlar uluslararası hukuka göre yapılan "mülteci" ve "sığınmacı" tanımlarıyla çelişmektedir. Uluslararası hukukta yapılan tanıma göre sığınma başvurusu ilgili kurumlarca olumlu sonuçlanan kişiler "mülteci" statüsünü kazanabilmektedir. Fakat Türkiye'nin mevcut mevzuatına göre sığınma talep eden kişiler mülteci statüsü için gerekli koşulları yerine getirseler bile bu statüyü kazanmaları mümkün değildir (Eren ve Çakran, 2017: 6). Dolayısıyla Avrupa dışından gelen Suriyeliler "yer" sınırlaması nedeniyle Türkiye'de "sığınmacı" olarak tanımlanmaktadır (Güler, 2021: 227).

Günümüzde uluslararası bir sorun haline gelen ve çok boyutlu etkileri olan sığınma olgusu ile birlikte yeni hukuki kavramlar ortaya çıkmıştır. Her ülke, göç etme yöntemlerine bakarak sığınma talep eden kişilere hukuki statü tanımaktadır (Savar ve Kedikli, 2019: 1121). Bu statüler siyasi nedenlerden dolayı her ülkede farklı olabilmektedir. Türkiye'nin Avrupa dışından gelen kişileri "sığınmacı" olarak adlandırması sığınmacılığa ilişkin "şartlı mülteci", "ikincil koruma", "geçici koruma" gibi yeni hukuki statülerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (DW, 2018). Sığınmacılığa ilişkin bu kavramların tanımı 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) tarafından yapılmaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1035).

Avrupa dışında meydana gelen olaylar yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve Türkiye'ye gelen kişiler gerekli koşulları sağlasalar bile "yer" sınırlaması nedeniyle "mülteci" olarak kabul edilmemektedir. Bu durumun yarattığı boşluğu doldurmak için Türkiye'ye Avrupa dışından sığınma talebinde bulunan ve mülteciler ile aynı şartlara sahip kişilere "şartlı mülteci" statüsü tanınmıştır. Bu statünün tanımı YUKK tarafından yapılmaktadır (Çelik, 2016: 75-76). YUKK şartlı mülteci kavramına ilişkin şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

> Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: madde 62).

YUKK tarafından tanımı yapılan başka bir hukuki kavram da "ikincil koruma"dır. Bu koruma türü uluslararası hukukta "tamamlayıcı koruma" olarak adlandırılmaktadır. İkincil koruma statüsü Avrupa Birliğinin (AB) ortak bir Avrupa Savunma Sistemi oluşturulması için düzenlenen temel düzenlemelerini esas alan YUKK'un da kabul ettiği bir koruma türüdür (Çelik, 2016: 78). YUKK'un 63. maddesi ikincil korumayı şu şekilde açıklamıştır:

> "Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir" (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013: madde 63).

Ulusal mevzuatta "geçici koruma" olarak adlandırılan kavramının uluslararası sözleşmelerde herhangi bir tanımı bulunmamaktadır. Bu statü günümüzde kitlesel akınlar şeklinde yaşanan göçlerde göç edenlerin acil koruma gereksinimi karşılamak için geçici ve istisnai durumlarda ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2017: 206- 207). Geçici koruma, önceden tahmin edilemeyen ve aniden gelişen kitlesel akınlar sonucunda göç edenlerin ihtiyaçlarına acil çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkmış bir koruma türüdür.

Bu koruma türünde acil durumlarda sığınma talebinde bulunanlar ülkelerine zorla geri gönderilemezler. Bu koruma türünü bir hukuki statü olarak kabul eden ülkelerden birisi de Türkiye'dir. YUKK, Türkiye'de "geçici koruma" olarak adlandırılan hukuki statü hakkındaki düzenlemeleri usul ve esasları "Geçici Koruma Yönetmeliği"ne bırakmıştır. Bu yönetmelik Türkiye'ye sığınan kişilere hangi koşullarda "geçici koruma" statüsü sağlanacağını düzenlemiştir. "Geçici Koruma Yönetmeliği"ne göre "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılar" bu statüden yararlanmaktadır (Çelik, 2016: 79-80).

Suriye'de yaşanan kriz yüzünden ülkelerine terk edip Türkiye'den acil sığınma talebinde bulunan Suriyeliler ilk etapta "misafir" olarak tanımlanmıştır. Ancak ülkelerindeki savaşın uzun sürmesi yüzünden Türkiye'de neredeyse kalıcı hale gelen Suriyelilere bir hukuksal statü verilmesi zorunlu hale gelmiştir (Kaya ve Eren, 2015: 28). Türkiye'ye sığınan Suriyeliler mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma gibi hukuki statüye sahip değildir. Çünkü bu statüler bireysel niteliktedir ve kitlesel akın hallerinde uygulanması pek de mümkün değildir (Şen ve Serdar, 2021). Türkiye'ye kitlesel akınlar ve acil durumda göç eden Suriyelilere YUKK ile birlikte "geçici koruma" statüsü tanınmıştır. Suriyeli sığınmacılara hukuki olarak "geçici koruma" statüsünün tanınması Suriyelilerin ülkelerine zorla geri gönderilmesini engellemektedir (Nurdoğan vd., 2017: 228).

3. SURİYE İÇ SAVAŞI VE GÖÇ

Orta Doğu konumu, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam gibi semavi dinlere ev sahipliği yapması ve zengin yer altı kaynakları sayesinde tarih boyunca stratejik önemi sahip bir bölge olmuştur (Yılmaz, 2016: 101). Tüm bu özellikleri ile bölgesel ve küresel anlamda giderek önemini artıran Orta Doğu, günümüzde savaşların ve çatışmaların sürekli yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir (Deniz, 2016: 131). Bölgede yaşanılan savaşlar ve çatışmalar tüm dünyayı ilgilendiren küresel bir kriz haline gelmiştir ve bu

kriz ortamı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Orta Doğu'da yaşanan ve günümüze kadar devam eden bu kriz ortamının en büyük nedenlerinden birisi de 2010 yılında başlayan Arap Baharı'dır. Arap Baharı, ilk olarak 2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta küçük halk ayaklanmaları olarak başlamış ve daha sonra tüm Arap coğrafyasını etkisi altına almıştır. Tüm coğrafyayı etkisi altına alan bu halk ayaklanmaları Suriye'ye de sıçramış, bir iç savaşa dönüşmüş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür (Özdemir, 2018: 121-122).

Arap Baharı sürecinden en çok etkilenen ülkelerin başında Suriye gelmektedir. 15 Mart 2011'de Suriye'nin Dera kentinde Esad rejimine karşı ufak çaplı gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösterileri rejimin şiddet kullanarak bastırmaya çalışması ile birlikte olaylar giderek büyümüştür (Kırık, 2014: 91). Esad rejiminin kendisine karşı yapılan bu ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırması halkın rejime karşı daha da öfke duymasına neden olmuştur. Rejimin baskılarına dayanamayan halk rejim güçlerine karşı silahlanmış ve neticede pek çok sivil hayatını kaybetmiştir. Suriye'de yaşanan bu kaos zamanla bir iç savaşa dönüşmüş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür (Karkın ve Yazıcı, 2015: 206).

2011 yılının Mart ayında Suriye'yi etkisi altına alan ve günümüze kadar etkisini devam ettiren iç savaşın etkileri sadece Suriye ile sınırlı kalmamıştır. Bu savaş ülke sınırlarını aşmış ve tüm dünyayı etkilemiştir. İlk başta rejim ve rejime karşı çıkan muhalif güçler arasında başlayan bu savaş zamanla küresel ve bölgesel aktörlerin de etkisiyle giderek büyümüş ve tüm dünyayı ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir (Özdemir, 2016: 81).

Suriye'de yaşanan ve günümüze kadar etkisini devam ettiren iç savaştan en çok etkilenen sivil halk olmuştur. Esad rejimine karşı çıkan bu ayaklanmaların şiddet kullanılarak bastırılması yüzünden pek çok Suriyeli hayatını kaybetmiştir. Suriye'de yaşanan iç savaşın giderek büyümesi ile birlikte can güvenliği tehlikede olan pek çok Suriye vatandaşı başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler savaşın başladığı ilk dönemlerde küçük gruplar halinde genellikle komşu ülkelere yapılmıştır. Ancak rejimin halk ayaklanmalarına karşı şiddeti giderek artırması ile birlikte Suriye halkı büyük kitleler halinde komşu ülkelere göç etmiştir. Göç edenlerin sayısının zamanla artması ile birlikte bazı Suriyeliler Avrupa'ya göç etmek istemiş ve böylece

Suriyeli göçü tüm dünyayı ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir (Kadıoğlu, 2020a: 2198).

2011 yılında başlayan ve hâlâ devam eden Suriyeli göçü tüm dünyayı ilgilendiren bir krize dönüşmüştür. Günümüzde bu krizden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye, savaşın başladığı dönemden günümüze kadar en çok Suriyeli ağırlayan ülke konumundadır (Dulkadir, 2017: 27-28).

3.1 Savaştan Önce Bölgedeki Durum

Arap ülkelerini etkisi altına alan ve Suriye'de iç savaşa dönüşen Arap Baharı'nın başlamasında bölgenin savaştan önceki mevcut durumunun önemi büyüktür. Ortadoğu'nun ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısı tarih boyunca bu coğrafyanın geleceğini şekillendiren unsurlar olmuştur. Orta Doğu sahip olduğu tüm bu özellikleri ile tarih boyunca küresel güçlerin hedefi haline gelmiştir (Yüksel Çendek ve Örki, 2019: 48-50).

Arap ülkelerini bünyesinde bulunduran Orta Doğu'nun ekonomisi genellikle yer altı kaynaklarına dayanmaktadır. Zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip bu bölgede tarih boyunca savaşlar eksik olmamıştır (Yılmaz, 2016: 102-103). Bu coğrafyanın sahip olduğu zengin yer altı kaynakları hem ülke siyasetine hem de dış siyasete yön veren en önemli unsurlardan birisidir. Bölgede var olan zengin yer altı kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen küresel güçlerin siyasete de yön verdiği görülmektedir. Küresel güçler tarih boyunca kendi çıkarları için bu coğrafyanın siyasetinde önemli rol oynamıştır (Bahtiyar, 2021: 140-141).

Orta Doğu ülkelerinin toplumsal yapısı siyasete şekil vermektedir. Bu coğrafyanın toplumsal yapısı genellikle aşiretler tarafından şekillenmektedir. Aşiretler arasında oluşan akrabalık bağları siyasete de yön vermektedir. Siyasal yapıya bakıldığında devlet yönetiminin belli bir ailenin elinde olduğu ve bu ailenin güçlü bir aşirete mensup olduğu görülmektedir. Arap ülkelerinin çoğunda yöneticiler gücünü bağlı oldukları aşiretlerden almaktadır Yönetimin otoriter yapıda olması bu coğrafyada demokrasinin de yeterince gelişememesine neden olmuştur. Yönetimde sadece otokratik liderlerin söz sahibi olması ve ülke geleceği konusunda kendi başlarına

kararlar vermesi bu ülkelerde demokrasinin yaşanmamasının en önemli nedenidir (Akbaş, 2012: 54-55).

Orta Doğu halklarının demokrasiye olan talepleri uzun ve zorlu bir süreç sonrasında ortaya çıkmıştır. Arap halkları I. Dünya Savaş'ının getirdiği boşluktan yararlanarak bağımsızlıklarını kazanmak istemiştir. Ancak Arap halklarının bu istekleri İngiltere ve Fransa'nın 1916 yılında imzaladığı Sykes-Picot Antlaşması ile bölgeyi sömürgeleri haline getirmeleri ile son bulmuştur. İki devlet aleyhlerine bir ayaklanma çıkmasını engellemek için kendilerine sıcak bakan otokratik rejimlere destek vermiştir (Akıllı, 2012: 40). Uzun yıllar otoriter rejimlerle yönetilen Arap ülkelerinin mevcut siyasal yapısında özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırılar sonrasında bölgeye müdahale etmesi ile büyük dönüşüm yaşanmıştır. ABD bu saldırılar sonrasında bölgedeki otoriter rejimleri kendisine bir tehdit unsuru olarak görmüş ve daha çok özgürlük, demokrasi vaadi ile bölgeye müdahale etmiştir. ABD kendi çıkarlarına karşı olan rejimlerin değiştirilmesi için bölgeye askeri müdahale etmek yerine halkı demokrasi konusunda bilinçlendirme yoluna gitmiştir (Akbaş, 2012: 52). ABD'nin Orta Doğu'da yürüttüğü bu politika ilk olarak Tunus'ta etkisini göstermiştir. Tunus halkının mevcut yönetime karşı daha fazla hak ve özgürlük istemesini destekleyen ABD, siyasi alanda reform yapılmasının artık kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. 18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta yönetime karşı küçük protestolar halinde başlayan olaylar giderek büyümüş ve neredeyse tüm Ortadoğu'yu etkisi altına almıştır (Sayın, 2019: 108-109).

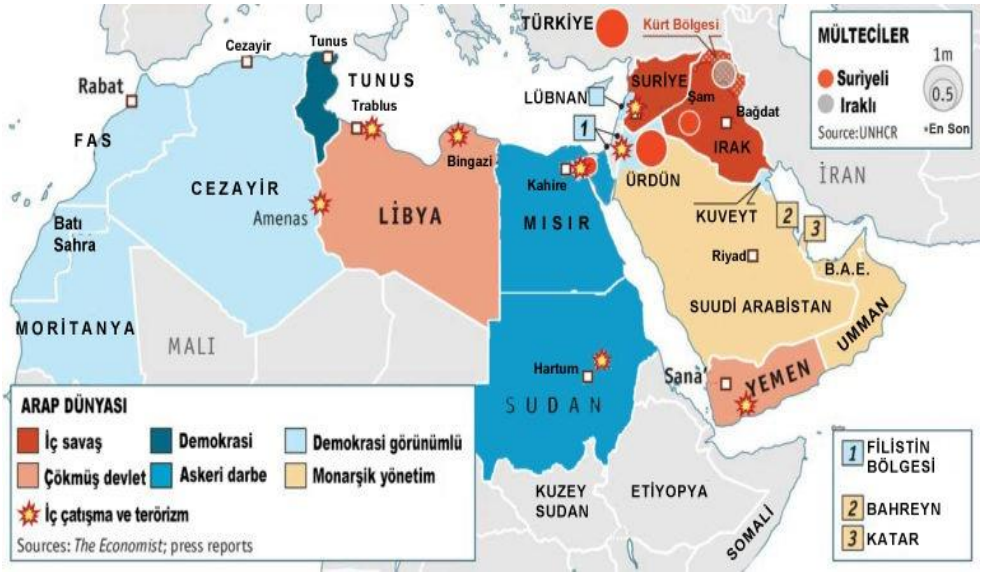
Tunus'ta başlayan ve tüm Orta Doğu'yu etkisi altına alan halk hareketlerine "Arap Baharı" adı verilmiştir. Orta Doğu'da otoriter rejimlere karşı çıkan bu hareketin ismi 1968 yılında Çekoslovakya'da başlatılan Prag Baharı'ndan[*] esinlenerek konulmuştur (Altun, 2019: 48). Arap Baharı, Orta Doğu'da otoriter rejimlerin uzun yıllar boyunca halka uyguladığı baskılar yüzünden ortaya çıkmıştır. Bu hareket her ülkede farklı zamanlarda başlasa da Arap halklarının benzer ihtiyaçları doğrultusunda

[*] Çekoslovakya'da 1958 yılında Alexsander Dubçek'in devlet başkanı seçilmesi ile birlikte Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak için politikada liberal reformların yapıldığı, daha çok demokrasi ve basın özgürlüğüne önem verildiği döneme "Prag Baharı" denilmektedir (Özhazinedar, 2021: 158).

şekillenmiştir. Hareketin çıkmasındaki ortak sebeplerin daha çok siyasi ve ekonomik temelli olduğu görülmektedir (Duran ve Özdemir, 2012: 185).

Arap Baharı'nın yaşanmasının altında pek çok neden yatmaktadır. Özellikle siyasi nedenler bu hareketin çıkmasında önemli rol oynamıştır. Otoriter rejimlerin halka uzun yıllar uyguladığı baskılar halkın daha çok özgürlük ve demokrasi arayışına girmesine neden olmuştur. (Çoruh, 2021: 296). Arap Baharı'nın ortaya çıkmasının başka bir nedeni de ekonomik alanda yaşanan sorunlardır. Özellikle 1979 yılında yaşanan petrol krizi ile petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, işsizlik, yoksulluk, ekonominin kötüye gitmesi ve enflasyon gibi pek çok ekonomik sorun Arap halklarının yönetimlere karşı ayaklanmasının en önemli nedenlerindendir (Ünal, 2017: 149). Bunlarla birlikte Arap Baharı'nın çıkmasında kültürel gelişmelerin etkisi de büyüktür. Özellikle küreselleşme ile birlikte insanlar sosyal medya aracılığıyla daha hızlı iletişim kurabilme imkânına sahip olmuştur. Bu durum otokratik rejimlerle yönetilen Arap halklarının demokrasi ile yönetilen ülkeleri daha çok tanımasını sağlamıştır. Sosyal medya üzerinden demokrasi konusunda daha çok bilgi sahibi olan Arap halkları daha çok özgürlük arayışına girmiş ve kendi yönetimlerine karşı çıkmıştır (Paksoy vd., 2013: 178).

Arap dünyasında otoriter yönetimlere karşı çıkan bu toplumsal hareketlerin pek çok nedeni olsa da asıl nedenin halkın demokrasi ve özgürlük arayışı olduğu söylenilebilir. Demokrasi ve özgürlük arayışı ile başlayan bu toplumsal hareketler zamanla tüm coğrafyayı etkisi altına almıştır (Yüce, 2019: 4). 2010 yılında başlayan ve Orta Doğu'yu etkisi altına alan bu toplumsal hareketler Kuzey Afrika ülkelerine kadar sıçramıştır. Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün gibi pek çok ülke Arap Baharı'ndan etkilenmiştir. Bu toplumsal hareketler Tunus, Mısır, Libya, Yemen'de hükümet değişikliği yaşanmasına neden olmuştur. Suriye'de ise rejime karşı çıkan halk ayaklanmaları hükümet değişikliğine neden olmamıştır. Ancak Suriye halkı ve rejim arasında yaşanan olaylar giderek büyümüş ve bir iç savaşa dönüşmüştür (Buzkıran ve Kutbay, 2013:152).

Şekil 3. 1 Arap Baharı'ndan Etkilenen Ülkeler
Kaynak: (Toplumsal Bilgi, 2019).

Arap Baharı'nın ilk olarak başladığı ve geliştiği ülke Tunus'tur. Bu hareket 17 Aralık 2010 tarihinde güvenlik güçlerinin seyyar satıcılara yönelik şiddeti sonucu başlamıştır. Güvenlik güçlerinin Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi adındaki gencin tezgâhına el koyması ve bunun üzerine genç satıcının kendisini yakması bu hareketin ilk kıvılcımı olmuştur. Buazizi'nin bu olay üzerine hayatını kaybetmesi Tunus halkını derinden sarsmıştır. Buazizi'nin ölümü üzerine halk yönetime karşı küçük çapta protestolar düzenlemiştir. Ancak bu protestolar güvenlik güçlerinin halka şiddet uygulaması ile daha da büyümüştür (Kırık, 2014: 90). Bu protestolar neticesinde Tunus'ta hükümet devrilmiş ve uzun yıllar boyunca ülkeyi yöneten Zeynel Abidin Bin Ali Tunus'u terk etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2020: 13). Tunus'ta Buazzi'nin ölümü üzerine başlatılan protestolar sonucunda Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanan bu halk hareketi günümüzde "Yasemin Devrimi" olarak adlandırılmaktadır (Sayın, 2019: 106). Tunus'ta başlayan Yasemin Devrimi daha sonra birçok Orta Doğu ülkesine sıçramış ve "Arap Baharı" adını almıştır (Yüce, 2019: 4).

Arap Baharı, daha sonra Mısır'a da sıçramış ve Mısır halkı Hüsnü Mübarek'e karşı ayaklanmıştır. Mısır halkı Tahrir Meydanı'nda toplanmış ve Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in görevi bırakması için protestolar düzenlemiştir. Kendisine yönelik çıkan halk hareketini bastıramayacağını anlayan Hüsnü Mübarek Mısır'ı terk etmek zorunda

kalmıştır (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 152). Hüsnü Mübarek'in yönetimi bırakmasından sonra 11 Şubat 2011 tarihinde yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler tarafından aday gösterilen Muhammed Mursi seçimleri kazanmış ve ülkenin yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak Mursi yönetimine karşı çıkan muhalifler yeni seçilen cumhurbaşkanının halkın demokrasi, özgürlük gibi pek çok taleplerini yerine getiremeyeceğini savunmuştur. Mursi yönetimine karşı artan olaylar yüzünden Genel Kurmay Başkanı Abdulfettah El Sisi'nin liderliğinde 3 Temmuz 2013 tarihinde bir darbe gerçekleştirilmiş ve Mursi yönetimi bırakmak zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2020: 15).

Arap Baharı'nın en şiddetli yaşandığı ülkelerden birisi de Libya'dır. Uzun yıllar boyunca Libya'yı yöneten Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'ye karşı halk tarafından büyük bir ayaklanma çıkmıştır. Kaddafi kendisine yönelik çıkan bu ayaklanmaları şiddetle bastırmış ve bu yüzden pek çok sivil hayatını kaybetmiştir. Uzun süren çatışmalar sonrasında Kaddafi Sirte'de yakalanmış ve muhalif grup tarafından 20 Ekim 2011 tarihinde öldürülmüştür (Kırık, 2014: 90-91). Kaddafi yönetiminin devrilmesinde dış güçlerin etkisi de büyüktür. Bunun en büyük nedeni Batılı devletlerin zengin yer altı kaynaklarına sahip olan Libya'da güçlü bir yönetim istememesidir. Libya'da güçlü bir yönetime sıcak bakmayan Batılı devletler ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Kaddafi yönetimini istemeyen muhaliflere destek vermiştir (Yılmaz, 2020: 18).

Tunus, Mısır ve Libya gibi pek çok Arap ülkesine etkisi altına alan Arap Baharı Yemen'i de etkilemiştir. İşsizlik ve yoksulluğun yaygın olduğu ülkede daha fazla özgürlük isteyen gençler sokaklara dökülmüş ve yönetime karşı protestolar düzenlenmiştir. Yönetime karşı yapılan bu protestolar Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih tarafından şiddet kullanılarak bastırılmıştır (Cihangir, 2018: 172-173). Abdullah Salih yönetimine karşı çıkan bazı kesimler silahlanmış ve ülkede tam bir savaş ortamı yaşanmıştır. Ülkedeki ayaklanmayı bastıramayacağını anlayan Cumhurbaşkanı Salih görevinden istifa etmiştir (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 153).

Tunus'ta başlayan ve neredeyse tüm Orta Doğu ülkelerinde etkisi hissedilen Arap Baharı ile Arap halkı otoriter yönetimlere karşı ayaklanmıştır. Çoğu ülkede hükümet

değişikliğine neden olan bu toplumsal hareketlerin Suriye'ye etkisi oldukça farklı olmuştur (Yüce, 2019: 4).

3.2 Savaşın Başlaması ve Gelişimi

Arap Baharı'nın derinden hissedildiği ülkelerden birisi de Suriye'dir. Arap Baharı, 2011 yılında Suriye'yi de etkisi altına almıştır. Suriye'de Esad rejiminin baskıcı yönetimine karşı oluşan muhalif grup, halk ve rejim arasında başlayan olaylar giderek büyümüş ve zamanla bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu iç savaşa zamanla bölgesel ve küresel aktörler de dâhil olmuş ve böylece Suriye İç Savaşı içinden çıkılamayacak bir hâl almıştır (Özdemir, 2016: 81-82).

Suriye'de yaşanan gelişmeler bölgesellikten çıkmış ve tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Suriye'de yaşanan savaş yüzünden pek çok insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan başka ülkelere göç etmiştir (Muslu, 2018: 8). Suriye İç Savaşı pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Suriye İç Savaşı yüzünden yaşanan sorunların başında Suriye'den başka ülkelere yapılan yoğun kitlesel göçler gelmektedir. (Salmaşur ve Şahin, 2020: 86).

3.2.1 Suriye Tarihi

Arap Baharı'nın Suriye İç Savaşı'na olan etkisini anlayabilmek için öncelikle Suriye tarihine bakmak gerekir. Suriye, dört yüz yıldan fazla Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiş ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlının Suriye'deki hâkimiyeti sona ermiştir (Bilgin, 2019: 6-7). 1916 yılında Ortadoğu'yu paylaşmak için İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması ile birlikte Suriye Fransa'ya bırakılmıştır. 1918 yılında Osmanlı devletinin bölgeden ayrılması ile Arap milliyetçiliğine büyük önem veren ve Fransız mandasına karşı çıkan Faysal Bin Hüseyin önderliğinde resmi adı Suriye Arap Krallığı olan bir Arap devleti kurulmuştur. Ancak Fransa bu devletin kurulmasına karşı çıkmıştır. Fransa mandası haline gelen Suriye'de Arap milliyetçiliğine dayalı bir devleti kendi geleceği açısından bir tehdit olarak görmüştür ve kurulan bu devleti yıkmak için yeni arayışlar içerisine girmiştir (Dağ, 2015: 3). Suriye'yi bir bütün olarak yönetmenin oldukça zor olduğunu anlayan Fransa, çareyi "böl-yönet" politikasında bulmuş ve ülkeyi etnik ve mezhepsel farklılıklara göre

bölmüştür. Suriye'yi Dürzi, Sünni ve Alevi (Nusayri) olarak üç bölgeye ayırmıştır. Fransa böylece bölgede Arap milliyetçiliğine dayalı yeni devletlerin oluşmasını engellemiş ve kendi otoritesine karşı çıkabilecek ayaklanmaların önüne geçmiştir (Okur, 2009: 141-142).

II. Dünya Savaşı ile birlikte Fransa'nın bölgedeki egemenliği zayıflamıştır. Suriye halkı her ne kadar etnik ve mezhepsel olarak gruplara ayrılmış olsa da bağımsızlık için birlik olmuş ve Fransa bağımsızlık arayışında olan Suriye'ye kısmen de olsa bu hakkı tanımıştır. 1943 yılında bir seçim yapılmış ve Şükrü El Kuvvetli Suriye'nin seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olmuştur. 1946 yılında Fransa'nın Suriye'den çekilmesi ile Suriye bağımsızlığını tamamen kazanmıştır (Benek, 2016: 178) . 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye için yeni bir dönem başlamıştır. Bu tarihten itibaren Suriye siyasi istikrarsızlıklar ve askeri darbelerin eksik olmadığı bir ülke olmuştur. Etnik köken ve mezhep çeşitliliği ülkenin siyasetine de yansımıştır. Siyasilerin farklı farklı mezheplere sahip olması ülke yönetiminde anlaşmazlık çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde ülke yönetiminde üç siyasi parti etkin olmuştur. Bu siyasi partiler Irak'ta kurulan ve zengin tüccarlardan oluşan Halkçı Parti, Batı yanlısı olan Şamlı gençlerin ve Sünni aydınların oluşturduğu Ulusal Parti ve Alevi, Sünni gibi büyük çoğunluğu farklı mezheplere sahip siyasilerden oluşan Baas Partisi'dir (Dağ, 2015: 4-5). Bu partilerden sosyalizme ve Arap milliyetçiliğine büyük önem veren Baas Partisi uzun yıllar boyunca ülke yönetiminde etkin olmuştur. Baas Partisi'nin yönetimde uzun yıllar boyunca etkin olmasında Batı emperyalizmine ve sömürgeciliğe karşı çıkmasının önemi büyüktür (Çağ ve Eker, 2013: 62-63).

Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra farklı mezhep ve dine mensup siyasilerin çıkar çatışmaları yüzünden siyasi istikrarsızlığın yaşandığı bir ülke olmuştur. Baas Partisi siyasi istikrarsızlıktan yararlanmak istemiş ve yönetimi ele geçirmek için değişik yollar arayışına girmiştir. Sosyalizme ve Arap milliyetçiliğine büyük önem veren Baas Partisi kendisi gibi Arap milliyetçiliğine önem veren ve emperyalizme karşı çıkan Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdul Nasır'la yakın ilişkiler kurmuştur (Bilgin, 2019: 6-7). Mısırla kurulan yakın ilişkiler sonucunda iki ülke de Arap milliyetçiliğini gerçekleştirmek için 1958 yılında Cemal Abdul Nasır önderliğinde birleşmiş ve böylece Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) kurulmuştur (Çağ ve Eker,

2013: 63). Ancak BAC yönetiminde Nasır'ın daha fazla söz sahibi olması ve Suriye üzerinde baskı uygulaması iki ülke arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Yaşanan bu fikir ayrılıkları yüzünden BAC yönetimi 1961 yılında sona ermiştir (İnce, 2017: 272). Birliğin dağılmasından sonra Suriye'de yaşanan siyasi istikrarsızlıktan faydalanan Baas Partisi 1963 yılında bir askeri darbe yapmış ve yönetimi ele geçirmiştir. Ancak darbe sonrasında parti içinde fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bu fikir ayrılıkları yüzünden 1970 yılında Arap milliyetçiliğine büyük önem veren Hafız Esad önderliğinde bir askeri darbe yapılmış ve Hafız Esad Suriye'nin ilk Nusayri (Alevi) kökenli devlet başkanı olmuştur (Şahin, 2013: 108-109). Ancak Hafız Esad'ın ülke yönetimin devralması Sünni ve Alevi gruplardan oluşan Baas Partisi içinde zamanla gerginlikler yaşanmasına neden olmuştur. Alevi kökenli birinin ülkeyi yönetmesi Sünnilerin hoşuna gitmemiştir. Bu duruma sıcak bakmayan Sünniler Esad yönetimine karşı "Müslüman Kardeşler" adında bir muhalif grup kurulmuştur (Özdemir, 2016: 82).

Suriye'de mezhepsel ve etnik köken yüzünden yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından Esad'ın yönetime el koyduğu 1970 yılına kadar pek çok darbe girişimi yaşanmıştır. Ancak 1970 yılında Hafız Esad'ın Suriye yönetimine tek başına ele geçirmesi uzun yıllar sürecek Esad rejiminin başlamasına neden olmuştur (Muslu, 2018: 9-10). Suriye' de etnik köken ve mezhep ayrılıkları yüzünden uzun yıllar yaşanan siyasi istikrarsızlığa son veren Esad'ın bu başarısının altında pek çok neden yatmaktadır. Etnik köken ve mezhepsel farklılıkların yarattığı toplumsal bölünmeyi bitirmek için girişimlerde bulunmuştur. Esad, otoritesini sağlamlaştırmak için Nusayrilerin yanında diğer etnik kökene ve farklı mezheplere mensup kişileri devlet kurumlarına yerleştirmiştir. Esad'ın uzun yıllar boyunca yönetimde söz sahibi olmasının başka bir nedeni de güçlü bir aşirete mensup olması ve kendisi gibi Nusayri mezhebine sahip güçlü kişilerin desteğini almasıdır. Hafız Esad rejimini güçlü kılan en önemli sebeplerden birisi de kendisine yönelik olası halk hareketlerini engellemek için şiddet kullanmaktan çekinmemesidir (Canyurt, 2018a: 21).

Suriye yönetimine el koyan ve büyük bir güç kazanan Esad'a karşı kurulan Müslüman Kardeşler 1970 yılından 1980 yılına kadar Esad rejimine son vermek için pek çok

eylemlerde bulunmuştur. Esad kendisine yönelik yapılan bu kanlı eylemleri şiddetle bastırmış ve muhalifleri ülkeden sürmüştür (Şahin, 2013: 111). Suriye'de yönetime karşı olanları engellemek isteyen Esad her türlü tedbiri almıştır. Ülkede temel hak ve özgürlükleri kısıtlamış ve kendisine muhalefet edenleri tutuklama konusunda güvenlik güçlerine geniş yetkiler vermiştir. Bununla birlikte olası bir ayaklanmaya karşı ülkede uzun yıllar sürecek olağanüstü hâl ilan ederek ülke yönetiminde uzun yıllar söz sahibi olmuştur (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 290).

3.2.2 Beşar Esad Yönetimi

10 Haziran 2000 tarihinde ölen Hafız Esad ölmüş ve yönetimi oğlu Beşar Esad devralmak istemiştir. Beşar Esad babasının ölümünden bir ay sonra yapılan seçimde devlet başkanlığı için aday olmuştur. Seçimi yüzde 97 oy alarak kazanan Esad, babasının bıraktığı otoriter yönetimi devralmış ve Suriye'nin yeni cumhurbaşkanı olmuştur (Şahin, 2013: 112). Ancak Beşar Esad yönetimi devraldığı ilk dönemlerde babası gibi otorite kurmamıştır. Halkın demokratik taleplerine ve özgürlük arayışına önem veren Esad, pek çok alanda reform yapmak istemiştir. Babasının otoriter yönetiminden sonra Esad'ın yeniliklere açık olmasının en büyük nedeni Batı'da iyi bir eğitim almasıdır (Acar, 2013: 130).

Beşar Esad'ın yönetimi devraldığı ilk dönemlerde halkın taleplerine önem vererek birtakım yenilikler yapmıştır. Bu dönemde siyasi tutukluların büyük çoğunluğu serbest bırakılmış, uzun yıllar süren olağanüstü hâl kaldırılmış ve basına daha fazla özgürlük tanınmıştır. Esad'ın yaptığı tüm bu yenilikler "Şam Baharı" olarak adlandırılmıştır (Güçtürk, 2014: 14). Şam Baharı'nın getirdiği bu yeni süreçte bozulan ekonomiyi düzeltmek için çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte bozulan ekonomiye daha çok önem verilmesi halkın siyasi taleplerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Daha çok yenilik için Esad tarafından başlatılan Şam Baharı, halkın taleplerine gereken önemin verilmemesi yüzünden büyük hayal kırıklığı yaratmıştır (Bilgin, 2019: 7). Tüm bu nedenler yüzünden Şam Baharı'nın getirdiği olumlu hava kısa sürmüştür. Esad yönetimine karşı olan politikacıların daha fazla özgürlük ve demokrasi istemeleri yüzünden Şam Baharı sona ermiştir (Özdemir, 2016: 89).

2005 yılında Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'ye yönelik düzenlenen suikast Suriye yönetimi için bir dönüm noktası olmuştur. Hariri suikastından[*] Suriye yönetimi sorumlu tutulmuş ve Lübnan halkı Beşar Esad yönetimini protesto etmiştir (Kuşoğlu, 2013: 106-107). Bu suikast dünya kamuoyunda da büyük tepkilere neden olmuştur. Suikast sonrasında Suriye'de muhalif gruplar Esad yönetimini bitirmek için birleşmiştir. ABD'nin de desteğini alan bu gruplar Esad yönetiminden demokrasi ve özgürlük konusunda daha fazla yenilik yapması için taleplerde bulunmuşlardır. Yabancı ülkelerin de desteğini alan Suriye muhalefeti 2005 yılında "Şam Deklarasyonu" nu yayınlamıştır (Atlıoğlu, 2006). Ancak bu deklarasyonun ömrü kısa sürmüştür. Muhaliflerin kendi yönetimine karşı aldıkları bu kararlara Esad büyük tepki göstermiş ve muhaliflerin çoğunu tutuklatmıştır. Böylece muhaliflerin Suriye'de demokratik düzene geçilmesi konusundaki talepleri son bulmuş ve Esad rejimi güç kazanmıştır (Güçtürk, 2014: 27).

Beşar Esad'ın ülke yönetiminde güçlü olmasının nedeni otorite kurması ile sınırlı değildir. Esad, bölgesel ve küresel güçlerin desteğini almış ve ülkeyi uzun yıllar boyunca tek başına yönetmiştir. Esad, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin yanında İran gibi bölgesel bir gücün de desteğini almış ve böylece daha fazla güç kazanmıştır (Canyurt, 2018a: 23). Rusya, Çin ve İran Suriye'deki halk ayaklanmalarına karşılık Suriye rejimine destek vermiştir. Bu üç ülke rejime karşı çıkan toplumsal hareketlerin Suriye'nin kendi meselesi olduğunu ve dış güçlerin bu meseleye dâhil olmaması gerektiğini savunmuştur. Özellikle Rusya ve Çin BM Güvenlik Konseyi'nde Esad rejimi aleyhine kararlar alınmaması için uğraşlar vermiştir (Ağır ve Takar, 2016: 187). Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde Esad rejimine karşı alının kararları onaylamaması rejime yönelik toplumsal hareketlerin daha da büyümesine neden olmuştur. Özellikle Rusya'nın bölgeye askeri müdahalesi sonucunda bu toplumsal hareketler daha da büyümüş ve bir iç savaş halini almıştır (Bilgin, 2019: 8-9).

Esad rejimini destekleyen bölgesel güçlerden biri de İran'dır. İran ve Suriye'nin dostane ilişkileri 1980 yılında yapılan İran ve Irak Savaşı'nda Suriye'nin İran'ı

[*] Suriye, bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Lübnan'ın bölgedeki varlığından rahatsız olmuş ve bağımsızlığını tanımamıştır. Lübnan'ı kendi topraklarına katmak isteyen Suriye, Lübnan'a askeri müdahaleler yapmıştır. İki ülke arasında geçmişte yaşanan kötü ilişkiler yüzünden Beşar Esad, 2005 yılında Lübnan'ın eski başbakanı olan Refik Hariri'ye düzenlenen suikastın baş şüphelisi olarak görülmüştür (Özdemirci, 2016: 78).

desteklemesine de kadar uzanmaktadır (Sinkaya, 2011a: 40-41). Uzun yıllar boyunca süren bu dostluk İran'ın 2005 yılında düzenlenen Hariri suikastıyla suçlanan Esad'ın yanında olmasıyla daha da pekişmiştir (Salık, 2011: 23). İran'ın Suriye İç Savaş'ında Esad'ı desteklemesinin nedeni dostane ilişkiler ile sınırlı değildir. Şii mezhebinin benimseyen İran yönetimi Suriye'de Şii mezhebine yakın olan Nusayri (Alevi) yönetimin iktidarda kalmasına büyük önem vermiştir. Şii mezhebini yaymak isteyen İran, Suriye İç Savaşı'nda Nusayri (Alevi) olan Beşar Esad'ın yanında yer almıştır ve Suriye'de rejim karşıtı toplumsal hareketlere karşı çıkmıştır (Kuzu, 2021: 166-167).

Seçildiği dönemde ülke geleceği için umut vadeden Beşar Esad, zamanla otoritesini koruma yolunu seçmiştir. Bunu yaparken muhalif grupların varlığına izin vermemiş ve halkın taleplerini göz ardı etmiştir. Esad, bölgesel ve dış aktörlerin desteğini alarak otoritesini korumayı amaçlamış ve olası bir toplumsal harekette şiddet kullanmaktan kaçınmamıştır (Özdemir, 2016: 89-90). Ancak Arap Baharı 2011 yılında Suriye'ye de sıçramış ve Suriye halkı Esad rejimine karşı ayaklanmıştır. Suriye'de Esad rejimine karşı çıkan bu ayaklanmalar bir iç savaşa dönüşmüş ve ülkede tam bir kaos yaşanmıştır. İç savaşın giderek büyümesi pek çok Suriyelinin ülkelerine terk ederek komşu ülkelere sığınmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2020: 15).

3.2.3 Suriye İç Savaşı

2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta başlayan ve Arap coğrafyasını kısa bir sürede etkisi altına alan Arap Baharı, baskıcı bir ortamda yönetilen Suriye'ye sıçramış ve Suriye halkının Esad rejimine karşı ayaklanmasına neden olmuştur (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 290). Suriye'de bir iç savaşa dönüşecek olaylar ilk olarak 2011 yılında Dera'da küçük protestolar olarak başlamıştır. Dera'da iki genç doktorun Beşar Esad yönetimini eleştirmeleri ve bu yüzden tutuklanmaları halkın rejime tepki göstermesine neden olmuştur (Yüce, 2019: 5). Bu duruma duyarsız kalamayan Deralı iki küçük çocuğun Esad rejimi aleyhine duvarlara yazılar yazması ve bunun üzerine güvenlik güçlerince tutuklanması ülkede büyük yankı uyandırmıştır. Bu duvar yazıları ülkenin kaderini değiştirecek olan olayların başlangıcı olmuştur (Karkın ve Yazıcı, 2015: 206). Halk küçük çocuklara yapılan bu işkenceleri protesto etmek için sokaklara dökülmüş ve bu gösteriler kısa süre içerisinde tüm şehirlere yayılmıştır. Beşar Esad

kendisine yönelik bu ayaklanmaları çıkaranları terörist ilan etmiştir. Esad, bu ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırmış ve bunu yaparken güvenlik güçlerine gerektiğinde sivilleri vurmaları konusunda yetkiler vermiştir (Kazdal, 2018: 6). Esad, bu ayaklanmaları bastırmak için zaman zaman insanlık dışı müdahalelerde de bulunmuştur. Çocuk, kadın ve yaşlı demeden pek çok sivile Doğu Guta'da kimyasal kullanmıştır. Kimyasal silah yüzünden pek çok insan yaşamını yitirmiştir (Muslu, 2018: 12).

Suriye'de halkın çıkardığı ayaklanmaları bastırmanın zor olduğunu anlayan Esad bu ayaklanmaları bitirmek için halkın talepleri doğrultusunda birtakım yenilikler yapmak istemiştir. Esad, uzun yıllar boyunca devam eden olağanüstü hâlin kaldıracağına, siyasi tutukluları serbest bırakacağına dair sözler vermiştir. Ancak Suriye halkının en büyük talebi rejimin son bulması ve yerine demokratik bir yönetimin getirilmesi olduğu için Esad halkına verdiği sözleri tutmamıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 290). Esad'ın hem sözler vermesi hem de bu sözlerini yerine getirmemesi Suriye halkının rejime karşı olan güvenini tekrar sarsmıştır. Bunun üzerine Suriye halkı gösterileri daha da artırmış ve Esad rejimi bu gösterilere katılanlara sert müdahalelerde bulunmuştur. Rejim, güvenlik güçlerine gösterilere devam eden sivillere ateş açmaları konusunda yetkiler vermiş ve bu yüzden binlerce Suriyeli hayatını kaybetmiştir. Arap Baharı'nın etkisiyle ilk dönemde küçük protestolar şeklinde başlayan bu toplumsal hareketlerin rejim tarafından kanlı bir şekilde bastırılması ülkeyi bir iç savaşa sürüklemiştir (Canyurt, 2018b: 1105).

Suriye'de yaşanan bu olayları sadece halkın demokratik bir sisteme geçme isteğine bağlamak yetersiz kalacaktır. Rejime yönelik bu protestoların bir iç savaşa dönüşmesinde ekonomik sorunlar ve mezhep çatışmalarının yanında dış aktörlerin de bu savaşa dâhil olmalarının büyük etkisi vardır (Özdemir, 2016: 91-93). Esad yönetimi babasından devralmasıyla birlikte ekonomik alanda yenilikler yapmaya çalışmıştır. Esad, liberal ekonomiye geçme konusunda çalışmalar yapmış ve ülke ekonomisini canlandırmak istemiştir. Ancak bu durum daha çok rejime yakın politikacıların çıkarına olmuştur. Zengin kesimin bu politikalardan daha çok faydalanması halkın bu politikalardan dışlanmasına ve daha da yoksullaşmasına neden olmuştur. Bu durum halkın refahını artıramamış ve gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmıştır. Rejimin

ekonomi konusunda uyguladığı politikalar halkın işsiz kalmasına neden olmuştur (Toker Gökçe, 2021: 36). Suriye'de yaşanan olayların bir iç savaşa dönüşmesinde mezhep çatışmalarının da etkisi büyüktür. Büyük çoğunluğu Sünnilerden oluşan Suriye'de Alevi azınlığın yönetimde söz sahibi olması Sünnileri rahatsız etmiştir. Esad rejiminin daha çok Alevilere yönelik kayırmacı uygulamaları özellikle Sünni kesimi rahatsız etmiştir. Mezhepsel ayrımcılığın yapılması ülkede mezhep çatışmalarını da beraberinde getirmiştir (İnanç, 2016: 83).

Ülkede yaşanan iç çatışmalar ilk olarak Suriye rejimi ve rejime muhalif gruplar arasında başlamıştır. Ancak bu çatışmalar dış aktörlerin de etkisiyle bir iç savaşa dönüşmüş ve bu savaş içinden çıkılamayacak bir hâl almıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 290). Suriye'de yaşanan bu kanlı savaşın aktörlerinden rejim yanlıları Baas Partisi, Esad'ın ailesi ve mensup olduğu aşiret, Suriye Silahlı Kuvvetleri ve Esad'ın devlet kurumlarına yerleştirdiği zengin politikacılardan oluşmaktadır. Esad'a destek veren ve iç savaşın seyrini değiştiren dış aktörler ise İran, Rusya ve Hizbullah örgütüdür. Rejim karşıtı olan grupta ise sivil kurumlar (Suriye Ulusal Konseyi, yerel konseyler), Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Müslüman Kardeşlerden oluşan bazı gruplar, silahlı muhalif grupta yer alan Şam'ın Hürleri (Ahrar Uş-Şam), Şam Halkına Destek Cephesi (El-Nusra Cephesi) ve Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ), Demokratik Birlik Partisi (PYD), Halk Koruma Birlikleri (YPG) gibi terör örgütleri yer almaktadır. Rejim karşıtı olan dış aktörler Suudi Arabistan, ABD'nin desteklediği koalisyon güçleri, Ürdün, Fransa, Türkiye gibi ülkelerdir (Bilgin, 2019: 9-10).

Esad rejiminin kendisine yönelik ayaklanmaları şiddetle bastırması ordudaki bazı subayların ordudan ayrılmasına neden olmuştur. Ordudan ayrılan subaylar ve rejimi istemeyen siviller birleşerek ÖSO'yu kurmuş ve rejime karşı savaşmıştır (Ulutaş vd., 2015: 8). ÖSO ile birlikte El Kaide terör örgütünün Suriye uzantısı olarak bilinen El Nusra Cephesi de savaşa dâhil olmuştur. Bu örgütün amacı Suriye'de kendi çıkarları doğrultusunda İslami bir devlet kurmaktır. El El-Kaide'yi güçlendirmek isteyen örgüt Suriye rejiminin varlığını kendisine tehdit olarak görmüştür (Ünal, 2017: 155). El Nusra Cephesi, Esad rejiminin yanında küresel güçlerin de savaşa dâhil olmasını istememiştir. El Nusra, dış güçlerin Suriye'ye müdahale etmesini kendi geleceği açısından tehdit olarak görmüş, bu savaşa dahil olmuş ve bu durum savaşın daha da

şiddetlenmesine neden olmuştur (Terkan vd., 2015: 49). Savaşın şiddetlenmesine neden olan başka bir aktör de Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) Suriye'deki kolu olan PYD'dir. Suriye'nin kuzeyindeki bazı bölgeleri ele geçirmek isteyen bu terör örgütü iç savaşın yarattığı boşluktan yararlanmak istemiştir. PYD, silahlı kolu olan YPG ile iş birliğine gitmiş ve savaşa dâhil olmuştur (Korgun, 2021: 2). Savaşın şiddetlenmesinin başka bir sebebi de bu silahlı grupların savaşa dâhil olmasıdır. Bununla birlikte bu terör örgütlerinin birbirleriyle çatışmaları ile birlikte savaş içinden çıkılamayacak bir hâl almıştır. YPG ve PYD'nin ÖSO ve El Nusra Cephesi'yle savaşması savaşın uzamasına neden olmuştur. 2013 yılında bu terör örgütleri bölgede güç kazanmak isteyen DAEŞ'i engellemek amacıyla DAEŞ'le de savaşmaya başlamıştır (Kadıoğlu, 2020a: 2184).

Esad rejimi silahlı grupların birbirleriyle çatışmasını fırsat bilmiş ve muhalif grupları zayıflatmak için bazı taktikler uygulamıştır. Öncelikle muhalif grupları uluslararası kamuoyuna terörist gruplar olarak göstermiş ve PYD'yle yakın ilişkiler kurarak muhalif grupları parçalamak istemiştir. Esad, silahlı örgütleri parçalamak için PYD'nin bölgede güçlü olması gerektiğini düşünmüş ve Suriye'nin kuzeyini bu terör örgütüne bırakmıştır. Esad, rejime karşı savaşan El Nusra Cephesi'ne de Suriye'nin bazı bölgelerini savaşmadan bırakmıştır. Rejimin uyguladığı tüm bu taktikler muhalif grupların birlikte hareket etmesini ve rejime karşı güç kazanmasını engellemiştir. (Canyurt, 2018a: 24-25). Esad, PYD'yle sıcak ilişkiler kurarak ÖSO'ya destek veren Türkiye'nin de bölgedeki varlığını zayıflatmak istemiştir. Esad bunu yaparken Türkiye'nin güneyinde PKK'nın daha da güçlenmesini amaçlamıştır. Bu durum PYD'nin bölgedeki varlığını güçlendirmiş ve Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 10). Esad'ın muhalifleri zayıflatmak için uyguladığı taktikler savaşı bitirmesine yetmemiştir. Muhalif grupların parçalanması için uygulanan taktikler bölgede terör örgütlerinin daha da güç kazanmasına neden olmuştur. Rejimin ülkenin kuzeyini PYD'ye bırakması bu terör örgütünün Afrin ve Kobani'de özerk bir yönetim ilan etmesine neden olmuştur (Abdurahmanlı, 2021: 14).

Terör örgütlerinin güç kazanması ülkede güvenlik sorunlarının yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu durum Suriye halkının Esad rejimine karşı tepki göstermesine yol açmıştır. Rejim çıkan bu ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırmaya

çalışmıştır (Ünal, 2017: 155). Esad kendisine yönelik halk ayaklanmalarını bastırmak için kimyasal silah kullanmıştır. Şam'ın doğusunda yer alan Guta bölgesinde ve İdlib'e bağlı Han Şeyhun'da kimyasal silah kullanmış ve pek çok sivilin ölmesine neden olmuştur (Çelik, 2021: 53). Esad'ın kimyasal silah kullanması uluslararası kamuoyunda büyük tepkilere yol açmıştır. Özellikle ABD ve Türkiye bu durumu derhal sonlandırması için Esad rejimine uyarıda bulunmuştur. Ancak rejim bu uyarıları dikkate almamış ve saldırılarına devam etmiştir (Muslu, 2018: 11).

Esad rejiminin tüm uyarılara rağmen toplumsal ayaklanmaları bastırmak için kimyasal silah kullanmaya devam etmesinde Rusya'dan aldığı desteğin büyük önemi vardır. Rusya, rejimin kimyasal silah kullanması üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde rejime karşı alınan kararları onaylamamıştır (Canyurt, 2018b: 1106). Rusya, Esad'a karşı çıkan bu ayaklanmaları bitirmek için rejime silah ve asker yardımında bulunmuştur. DAEŞ'in bölgede güç kazanmasını istemeyen Rusya, rejimin terör örgütleriyle mücadelesine hava saldırıları ile destek vermiştir. Rusya DAEŞ'le mücadele ettiğini ileri sürerek Hama, Humus, İdlib ve Halep'e havadan müdahale etmiş ve pek çok sivilin de hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Harunoğulları, 2021a: 53). Rejimin savaşta güç kazanmasında Rusya'nın desteğinin yanında İran ve Lübnan'da bulunan Hizbullah desteğinin de büyük önemi vardır. Hizbullah, İsrail'in komşusu olan Suriye'de yaşanan iç savaşta rejime destek vermiştir. Bu örgütün Suriye rejiminden yana olmasının en büyük nedeni İsrail'in Suriye'de yaşanan iç karışıklıklardan faydalanarak bölgede güç kazanmasını engellemektir. İran ve Hizbullah Suriye'yi stratejik açıdan önemli bulduğu için yaşanan iç savaşta Suriye'ye silah ve asker yardımında bulunmuştur (Muslu, 2018: 19).

Suriye İç Savaşı'na dâhil olan başka bir küresel güç de ABD'dir. ABD, Rusya'nın DAEŞ'le mücadele etmek için Suriye rejimine destek vermesini ve bölgede nüfuz sahibi olmasını istememiştir. ABD, DAEŞ'in bölgedeki varlığına son vermek istediğini ileri sürerek Suriye savaşına dâhil olan ve DAEŞ'e karşı savaşan terör örgütlerine destek vermiştir (Çelik, 2021: 56-57). DAEŞ'in bölgedeki varlığına sıcak bakmayan ABD, bu terör örgütüyle mücadele etmek için PYD'nin askeri kolu olan YPG'ye silah ve askeri teçhizat yardımında bulunmuştur (Kılıç, 2020: 6). Rusya ve ABD gibi küresel güçlerin bu savaşa dâhil olan silahlı örgütlere yardım etmesi bu

örgütlerin daha da güçlenmesine neden olmuştur. Küresel güçlerin DAEŞ'le mücadeleyi gerekçe göstererek PYD'ye destek vermesi ile Suriye'de yaşanan bu savaş daha da büyümüştür (Muslu, 2018: 12).

Suriye'de yaşanan iç savaşta bölgesel ve küresel güçlerin terör örgütlerine yaptığı yardımlar yüzünden bu örgütler güç kazanmıştır. Terör örgütlerinin iç savaşa dâhil olması güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Güvenlik sorunlarının yaşandığı bölgede çatışmalar giderek artmış ve rejim saldırıları sonucu binlerce Suriyeli hayatını kaybetmiştir (Altun, 2019: 50-51). Yaşanan bu savaşta can ve mal güvenliği kalmayan pek çok Suriye vatandaşı komşu ülkelere ve Avrupa ülkelerine göç etmek mecburiyetinde kalmıştır (Ünal, 2017: 155).

3.2.4 Suriyeli Göç Dalgası

Bölgede yaşanan iç karışıklıkların yarattığı sorunlar Suriye'den milyonlarca insanın komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur. 2011 yılının Mart ayında Suriye'de başlayan bu savaştan kaçan insanlar ilk etapta Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi komşu ülkelere sığınmıştır (Hamsici, 2019). Savaşın başladığı 2011 yılının Mart ayından 2015 yılına kadar Suriyelilerin en çok göç ettiği ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye'den sonra bu yıllar arasında en çok Suriyeli kabul eden ülkeler sırasıyla Lübnan ve Ürdün'dür. Savaşın başladığı dönemde 2015 yılına kadar Türkiye'ye 2 milyon fazla insan sığınmıştır. Lübnan'a 1 milyon, Ürdün'e 600 binden fazla insan göç etmiştir (Vatandaş, 2016: 2).

2015 yılına kadar Suriye'den Türkiye'ye ve diğer komşu ülkelere yapılan göçler artmıştır. Ancak 2015 yılı itibariyle pek çok sığınmacı daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için Avrupa ülkelerine yasa dışı yollarla göç etmiştir. 2015 yılında Avrupa ülkelerine yasa dışı yollarla yaklaşık 900 bin kişi göç etmiş ve bu durum Avrupa'da mülteci krizinin yaşanmasına neden olmuştur (Bayraklı ve Keskin, 2015: 8-9). Avrupa'ya göç etmek isteyen sığınmacıların birçoğu Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak kullanmaktadır. İlk etapta Türkiye'ye gelen sığınmacılar deniz yolunu kullanarak önce Ege Adalarına ulaşmaktadır. Ege Adalarına geçen sığınmacılar oradan

Yunanistan, Makedonya ve Sırbistan üzerinden diğer Avrupa ülkelerine göç etmektedir (Şimşek, 2019: 504).

Şekil 3. 2 Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Üzerinden Avrupa'ya Göç Rotası
Kaynak: (SASAM, 2016).

AB, 2015 yılından itibaren Türkiye'den kaçak yollarla Avrupa'ya giden Suriyeli sayısındaki artışı engellemek için Türkiye ile iş birliği yapma yoluna gitmiştir. 29 Kasım 2015 tarihinde AB ve Türkiye arasında Brüksel'de bir zirve yapılmıştır ve Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelik yasa dışı göçü engellemek için bir eylem planı hazırlanmıştır (Şahal Çelik ve Şemşit, 2020: 74). Bu zirvede Türkiye ve AB tarafından alınan kararlar şu şekildedir:

- Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinin hızlandırılması için yeni fasıllar açılacak ve bunun için AB ile olan zirvelerin düzenli bir şekilde gerçekleşecek,
- AB ülkelerine yönelik yasa dışı göçlerin Türkiye tarafından engellendiği takdirde AB tarafından Türkiye'ye 3 milyar euroluk mali yardım yapılacak,

- 2013 yılında Türkiye ve AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın[*] uygulanması ile Türkiye'ye vize serbestisi[**] konusunda kolaylık sağlanacak (Ekinci, 2015).

29 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ve AB arasında yapılan zirvede kabul edilen eylem planı Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine yasa dışı yollarla yapılan göçleri engellemekte yetersiz kalmıştır. Yasa dışı göçleri engellemek için 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ve AB arasında tekrar bir zirve daha yapılmış ve bu zirvede 18 Mart Mutabakatı hazırlanmıştır (Erdenir, 2021: 450). Bu mutabakat ile Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelik yasa dışı göçleri engellemek için alınan kararlar şu şekildedir:

- Türkiye üzerinden Yunan adalarına yasa dışı yollarla giden göçmenler Türkiye'ye geri gönderilecektir ve geri gönderilen her bir göçmen için Türkiye'de bulunan bir Suriyeli AB'ye yerleştirilecektir (1'e 1 formülü),
- Türkiye'den AB yasa dışı yollarla yapılan göçler engellenecek ve bu göçler en aza indirildiğinde Gönüllü İnsani Katkı Planı hazırlanacaktır,
- 2016 yılının ilk yarısına kadar tüm şartların gerçekleşmesi halinde Türkiye'ye vize serbestisi konusunda kolaylık sağlanacaktır,
- AB tarafından Türkiye'ye Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında önceden belirlenen 3 milyar euronun ödenmesi hızlandırılacak ve 2018 yılının sonuna kadar 3 milyar euroluk ek fon ödenecektir (BBC News, 2020).

18 Mart Mutabakatı'nın kabul edilmesinin ardından Türkiye'den Avrupa'ya göç etmek için yasa dışı yollarla Yunanistan'a giden göçmen sayısı azalmıştır (Şimşek, 2019: 500). Ancak AB'nin özellikle vize serbestisi ve tam üyelik müzakerelerinde yeni fasılların açılması konularında verdiği sözleri tutmaması üzerine Türkiye 2020 yılında bu mutabakatı artık uygulamayacağını açıklamıştır. Türkiye, 27 Şubat 2020 tarihinde

[*] Geri Kabul Anlaşması, bir ülkeye yasa dışı yollarla göç eden bireylerin söz konusu anlaşmayı yapan kaynak ülkeye (göçün yaşandığı ülke) ya da en son transit geçiş yaptığı ülkeye (kaynak ve hedef ülke arasında yer alan ülke) geri gönderilmesini kapsayan anlaşmadır. Türkiye, AB ile 2013 yılında vize serbestisinin sağlanması koşuluyla Geri Kabul Anlaşmasını imzalamış ve bu anlaşma 2014 yılında yürürlüğe girmiştir (Bayındır Goularas ve Sunata, 2015: 27).

[**] Söz konusu vize serbestisi, Schengen bölgesinde yer alan ülkelere sadece kısa süreli seyahatleri kapsamaktadır. Uzun süreli seyahat ve çalışma, yerleşme gibi bazı haklar vize serbestisinin kapsamı dışında kalmıştır (Ekinci, 2015).

Türkiye üzerinden AB ülkelerine gitmek isteyen sığınmacı ve göçmenlere engel olmama kararı almıştır. Bu tarihten itibaren Avrupa ülkelerine göç eden sığınmacı sayısında artış yaşanmıştır (Zorlu ve Yetim, 2020: 340-341).

Tablo 3. 1 Ülkelere Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı

Ülke	Suriyeli Sayısı
Türkiye	3.763.652
Lübnan	839.086
Ürdün	674.458
Irak	258.965
Mısır	141.303
Diğer (Kuzey Afrika Ülkeleri)	41.742

Kaynak: **(**URL-1, 2022).

12 Mayıs 2022 tarihi itibariyle ülkelere göre Suriyeli sığınmacı sayısının verildiği Tablo 3.1'de görüldüğü üzere Türkiye, 3 milyon 700 binden fazla Suriyeli sığınmacı nüfusu ile en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan ülkedir (URL-1, 2022).

2022 itibariyle en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan ülkelerin sıralamasına bakıldığında 616 binden fazla Suriyeli nüfusuyla Avrupa'da en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke Almanya'dır (URL-2, 2022).

4. SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE

Suriye'de yaşanan iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. 2002 yılında Ak Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte Suriye ve Türkiye arasında iyi ilişkiler kurulmuştur. Ancak Arap Baharı'nın Suriye'de bir iç savaşa neden olması iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 292). Türkiye, Suriye'de iç savaşın başladığı dönemde Esad rejimine karşı daha ılımlı yaklaşmış ve bu durumu Suriye'nin bir iç meselesi olarak görmüştür. Ancak Türkiye, savaşın giderek büyümesi ile birlikte Esad'ın halkına şiddet uygulamasına tepki göstermiştir. Bu durum ikili ilişkilerde yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur (Eskioğlu 2019: 77).

Türkiye, Suriye'de çıkan halk ayaklanmalarını barışçıl yollarla sona erdirilmesi ve halkın talepleri doğrultusunda reformlar yapılması konusunda rejime uyarılarda bulunmuştur. Ancak tüm uyarılara rağmen Esad rejiminin çıkan bu ayaklanmaları şiddetle bastırmaya çalışması Türkiye'nin Suriye'de rejime karşı oluşan muhalif grubu desteklemesine neden olmuştur (Kökçam, 2018: 301). Esad rejimi ve muhalif grup arasında yaşanan çatışmaların giderek büyümesi yüzünden pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Rejimin sivil halka yönelik uyguladığı baskı ve şiddetin giderek artması ülkede güvenlik problemlerine neden olmuştur. Kendilerini güvende hissetmeyen pek çok Suriyeli daha iyi bir hayat sürdürebilmek için başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir (Toy ve Sim, 2021: 57).

Türkiye ayrım yapmaksızın Suriye'den gelen insanlara kapılarını açmıştır. Ancak Suriye'den gelen bu kitlesel göçler Türkiye'yi özellikle güvenlik açısından zor duruma düşürmüştür Türkiye'nin savaş ortamından kaçan Suriye vatandaşlarına kapılarını açması sınır güvenliğini tehdit etmiştir. Terör örgütleri ile yıllardır mücadele veren Türkiye, Suriye'de yaşanan iç savaş ortamı ile birlikte günümüzde terör örgütlerinin hedefi haline gelmiştir (Kadıoğlu, 2020a: 2189). Esad rejiminin muhalifleri güçsüz kılmak için PKK'nın Suriye'deki kolu olan PYD terör örgütüne destek vermesi ve bu terör örgütünün Suriye'nin kuzeyinde güç kazanması PKK'nın da güçlenmesine neden olmuştur. Bununla birlikte DAEŞ terör örgütü özellikle 2015 yılından sonra bölgede güç kazanmış ve Türkiye'nin güneyine kadar ilerlemiştir. Suriye'de yaşanan krizi fırsat bilen bu terör örgütleri Türkiye'ye sızlamaya çalışmış ve bu durum Türkiye'nin sınır güvenliğini tehlikeye atmıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 293). Suriye'deki krizi fırsat bilen terör örgütlerinin Türkiye'nin sınırına kadar ilerlemeleri Türkiye'yi birtakım önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Türkiye terörle mücadele etmek ve sınır güvenliğini sağlamak için sınır ötesi operasyonlar düzenlemiştir. Ancak bu durum Suriye krizine dâhil olan bölgesel ve küresel aktörler açısından hoş karşılanmamıştır. Suriye'de yaşanan kriz Türkiye'nin dış politikasını da önemli ölçüde etkilemiştir. ABD'nin PYD terör örgütüne yaptığı mali ve askeri yardımlar Türkiye açısından olumsuz karşılanmıştır. ABD'nin bu tutumu Suriye krizini sonlandırmak isteyen Türkiye'yi Rusya ve İran'la yakın ilişkiler kurmaya itmiştir (Kiraz, 2020: 107).

Suriye'de yaşanan savaşın giderek şiddetlenmesi ile birlikte Suriye'den Türkiye'ye yapılan bu göçler günümüze kadar artarak devam etmiştir. Türkiye zor durumda kalan bu insanlara "açık kapı politikası" uygulamıştır. Ancak Türkiye'nin bu politikayı uygulayarak zor durumda kalan tüm Suriyelilere kapılarını sonuna kadar açması Türkiye'de Suriyeli nüfusunun her geçen gün artmasına neden olmuştur. Suriye'de yaşanan savaşın devam etmesi nedeniyle bu insanların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri pek çok alanda değişim yaşanmasına neden olmuştur (Bayır ve Aksu, 2020: 330). Türkiye'de sayıları her geçen gün artan Suriyeliler özellikle ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik gibi pek çok alanı etkilemiştir (Özdemir, 2017: 124-125).

4.1 Türkiye'nin Orta Doğu Politikası

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türkiye, Orta Doğu'ya yönelik mesafeli bir tutum sergilemiştir. Bu durumun en büyük nedeni cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin Batılılaşma ve modernleşmeye daha çok önem vermesidir. Laik temeller üzerine inşa edilen Türkiye, Orta Doğu'dan uzak durmuş ve daha çok Batı ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir (Sinkaya, 2011b: 80). Ancak Orta Doğu coğrafyasında yaşanan gelişmeler Türkiye'yi de etkilemiş ve bu durum Türkiye'nin Orta Doğuya yönelik politikasında değişiklik yapmasına neden olmuştur. Türkiye, kendi güvenliğini ve istikrarını Orta Doğu bölgesinin istikrarına bağlı olarak görmüş ve bölgede yaşanan gelişmelerden uzak durmaması gerektiğini anlamıştır (Duran ve Özdemir, 2012: 183).

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın bitmesine kadar Batılı devletlerin hâkimiyeti altında olan ve bağımsızlık mücadelesi veren Orta Doğu ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmamıştır (Şahin, 2010: 11). Türkiye'nin Orta Doğu politikasında 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte değişim yaşanmıştır. Türkiye, 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla birlikte Orta Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya önem vermiştir. Sovyetler Birliği'nin bölgede güç kazanmasını istemeyen ABD, Türkiye'nin bölge devletleriyle yakın ilişkiler kurmasını desteklemiştir. Türkiye, Sovyet tehdidine karşı 1955 yılında Irak, İngiltere, Pakistan ve İran'la bir araya gelerek Bağdat Paktı'nı kurmuştur. Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da güç kazanmasını istemeyen ABD Türkiye'nin bu pakta üye olmasına destek vermiştir (Çelik, 2019: 477-

478). Pakta üye ülkeler bu anlaşmayı imzalamayan diğer bölge ülkelerinin de bu anlaşmayı imzalamaları için girişimlerde bulunmuştur. Ancak başta Mısır olmak üzere Suriye, Lübnan ve Ürdün bu pakta büyük tepki göstermiştir (Serbest, 2016: 409). Bu ülkeler paktı imzalayan ülkelerin Arapların çıkarlarından ziyade sömürgeci ülkelerin çıkarlarını gözeterek hareket ettiklerini savunmuş ve Türkiye'yi Batı yanlısı bir ülke olarak görmüşlerdir. Özellikle Suriye bu pakta üye olmamaları konusunda diğer Arap ülkelerine uyarılarda bulunmuştur (Bostancı, 2013: 175).

Suriye'nin Türkiye'ye karşı bu kadar büyük tepki göstermesinde Türkiye'nin Filistin ve İsrail arasında yaşanan sorunun çözümünde İsrail'den yana bir tutum sergilemesinin önemi büyüktür (Sinkaya, 2011b: 84). Filistin sorunu, 1948 yılında İsrail'in Filistin'de bir Yahudi devleti kurduğunu ilan etmesi ile başlamıştır. İsrail'in bu tutumuna karşılık Suriye, Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan büyük tepki göstermiş ve İsrail'e 15 Mayıs 1948 yılında savaş açmıştır. Bu savaşı İsrail'in kazanması ile pek çok Filistinli ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların yanında olmuş ve bu insanlara yardım etmiştir. Ancak Türkiye, İsrail'in kurulmasından bir sene sonra İsrail Devleti'ni resmen tanımıştır. Böylece Türkiye, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur ve bu durum Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı tepki göstermelerine neden olmuştur (Kıyanç, 2021: 219-220). Türkiye'nin Filistin meselesinde sergilediği tutum Suriye ve diğer Arap ülkelerinin Bağdat Paktı'na karşı çıkmasına neden olmuştur. Türkiye, Arap ülkelerin tepkilerini sona erdirmek ve bölgede prestij kazanmak için Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamasıyla 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi'nde Mısır'dan yana bir tutum sergilemiştir (Sırım, 2019: 359). Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamasının ardından İsrail, İngiltere ve Fransa ile birleşmiş ve Mısır'ı işgal etmiştir. Türkiye'nin Mısır'ın işgal edilmesine tepki göstermesi ile birlikte İsrail ile olan ilişkileri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Türkiye, bu krizde her ne kadar Mısır'dan yana bir tutum sergilese de bu durum diğer Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılanmamıştır. Arap ülkeleri diğer meselelerde olduğu gibi bu krizde de Türkiye'nin Batılı ülkelere özellikle de ABD'ye yakın olduğunu ve bu ülkeler ile iş birliği içerisinde olduğunu savunmuşlardır (Arı, 2004: 674-675).

Orta Doğu'da nüfuz kazanmak isteyen Sovyetler Birliği Süveyş Krizi'nde Mısır'a destek vermiştir. Sovyetler Birliği'nin yaşanan krizde Mısır'a destek vermesi hem Mısır hem de Mısır ile iyi ilişkiler içerisinde olan Suriye tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu durum iki ülkenin de Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği bu krizde Mısır'a silah yardımında bulunmuştur. Ancak bu durum Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin güç kazanmasını istemeyen ABD'yi tedirgin etmiştir (Kıyanç, 2021: 225). Yaşanan krizde Mısır'ı destekleyen Suriye, Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bölgede ABD'nin varlığına sıcak bakmayan Sovyetler Birliği ABD'ye yakın gördüğü Türkiye'ye karşı Suriye'ye asker ve silah yardımında bulunmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu tutumunun sınır güvenliğini tehdit ettiğini ifade etmiş ve sınır güvenliğini korumak için Suriye sınırına askeri birliklerini göndermiştir. Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı bu sorunda Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye destek vermesi üzerine ABD de Türkiye'ye destek vermiştir. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği'nin bu soruna müdahale etmesi ile 1957 yılında Türkiye ve Suriye arasında büyük bir kriz yaşanmıştır ve iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir (Demir, 2011: 703-704). İki ülke arasında yaşanan bu kriz zamanla büyümüş ve Suriye bu meseleyi BM'ye taşımıştır. Suudi Arabistan'ın bu krizin çözümünde arabuluculuk yapması ile iki ülke arasında yaşanan kriz az da olsa yumuşamıştır (Baş, 2012: 104). Türkiye ve Suriye arasında yaşanan kriz 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın birleşerek BAC yönetimini kurmaları ile son bulmuştur. Türkiye bu yönetimi tanımış ve bu durum hem Mısır hem de Suriye açısından olumlu karşılanmıştır (S. Korkmaz, 2016: 83-84).

1960'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu politikasına Kıbrıs meselesi şekil vermiştir. 1963 yılında Kıbrıs'ta yaşayan Rumların Kıbrıs'taki Türkleri adadan kovmak ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için Türklere kanlı saldırılar gerçekleştirmiştir. Rumların adayı Yunanistan'a bağlama fikri Yunanistan tarafından olumlu karşılanmıştır (Sırım, 2019: 359). Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan bu krizi kınamış ve adaya müdahale etmek istemiştir. Ancak Türkiye'nin bu girişimine başta ABD olmak üzere NATO'ya üye diğer ülkeler destek vermemiştir. NATO'ya üye ülkeler bu sorunda Yunanistan'ı desteklemiş ve Türkiye'yi yalnız bırakmıştır (Sırım, 2018: 79).

Türkiye, müttefik olarak gördüğü Batılı ülkelerin Kıbrıs'ta yaşanan bu sorunun çözümüne destek vermemesi üzerine uluslararası alanda yalnız kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin Orta Doğu politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Kıbrıs'ta yaşanan sorunda yalnız kalan Türkiye, 1963 yılından sonra Orta Doğu ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmak istemiştir (Kasapsaraçoğlu, 2020: 285). Türkiye, Orta Doğu ülkeleriyle yakınlaşmak için Arap ülkeleri ve İsrail arasında yaşanan savaşları fırsat bilmiş ve bu savaşta Arap ülkelerini desteklemiştir. Türkiye, bölge ülkelerinin güvenini kazanmak için 1973 Arap-İsrail Savaş'ında Mısır ve Suriye'nin yardım talebini geri çevirmemiştir. Türkiye bu savaşta Sovyetler Birliği'nin bölgeye daha kolay yardım gönderebilmesi ve ABD'nin bu duruma engel olmaması için İncirlik Üssü'nü kapatmış ve Araplardan yana olduğunu göstermiştir (Demir, 2011: 707).

Türkiye, Kıbrıs'ta 1974 yılında Rumların Türklere yönelik kanlı saldırılarına son vermek için Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmış ve 1963 yılında yaşanan Kıbrıs meselesinde olduğu gibi uluslararası alanda destek görmemiştir. Özellikle ABD Türkiye'ye bu harekâtı yapması dâhilinde yaptırımlara maruz kalacağını ifade etmiştir. Ancak Türkiye tüm uyarılara rağmen bu harekâtı başlatmış ve bunun üzerine ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır. Bu durum Türkiye'nin uluslararası alanda giderek yalnızlaşmasına ve Batılı ülkelere karşı Arap ülkeleriyle yakınlaşmasına neden olmuştur (Sırım, 2018: 95-96). Türkiye, Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmak ve bu ülkelerin güvenini kazanmak için 1975 yılından sonra Filistin politikasında değişiklik yapmış ve İsrail'e karşı Filistin'i desteklemiştir. İsrail'in 1980'de Kudüs'ü başkent ilan etmesine Türkiye büyük tepki göstermiş ve Filistin'in yanında olduğunu belirtmiştir (Sinkaya, 2011b: 86).

1980 yılından itibaren Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasında Suriye ile olan ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Arap milliyetçiliğine büyük önem veren Suriye yönetimi Batılı ülkelere daha yakın olarak gördüğü Türkiye'nin Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmasını olumsuz karşılamıştır. Türkiye'nin Suriye ile 1980'li yıllarda yaşadığı su ve terör sorunları Suriye yönetiminin Türkiye'ye karşı bir tutum sergilemesine neden olmuştur (Demir, 2011: 708). Suriye ile yaşanan su sorununun temelinde Türkiye'nin tarımsal verimi artırmak ve bölgeyi ekonomik açıdan

geliştirmek için başlattığı Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) yer almaktadır. Bu proje kapsamında Fırat ve Dicle Nehirleri üzerine yapılan barajlar Suriye'yi tedirgin etmiştir. Türkiye'de doğan ve Suriye'den geçen bu nehirlerin projeye dâhil edilmeleri Suriye'nin su kaynaklarında bir azalma olacağını düşünmesine neden olmuştur (Eskioğlu, 2019: 73). Suriye bu durumu büyük bir sorun olarak görmüş ve Türkiye'ye karşı terör yapılanmalarına destek vermiştir. Suriye, özellikle Türkiye'ye karşı PKK'yı desteklemiş ve bu terör örgütüne yardım yapmıştır. Türkiye, Suriye'nin bu tutumuna sert tepki göstermiş ve Suriye'yi terör örgütlerinin işbirlikçisi olmakla suçlamıştır. Suriye'nin su sorunu yüzünden PKK'ya destek vermesi ikili ilişkileri durma noktasına getirmiştir. 1985 yılında bu sorunların çözümü için iki ülke bir araya gelmiş ve "Sınır Güvenlik Protokolü"nü imzalamıştır. Ancak Suriye bu protokolü imzalamasına rağmen PKK'yla yakın ilişkiler kurmaya devam etmiştir (Korgun, 2020: 59-60).

Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri su ve PKK sorunu yüzünden 1990'lı yıllarda da gergin geçmiştir. Suriye'nin PKK konusundaki tutumu Türkiye'nin güneyinde güvenlik sorunlarına neden olmuştur. Suriye'nin PKK'nın kurucularından olan Abdullah Öcalan'a sahip çıkması Türkiye açısından büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Türkiye, Suriye'ye bu tutumunu devam ettirdiği takdirde savaş çıkacağı yönünde uyarılarda bulunmuştur (Sırım, 2019: 366). Ancak 1998 yılı ikili ilişkiler açısından bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin sert tutumuna karşı Suriye Abdullah Öcalan'a sahip çıkmayı bırakmış ve topraklarında bulunmasına izin vermemiştir. Bu gelişme üzerine Türkiye ve Suriye güvenlik sorununa çözüm bulmak ve iyi ilişkiler kurmak için 1998 yılında "Adana Mutabakatı"nı imzalamıştır. Bu mutabakat sonrasında iki ülke arasındaki gerginlik azalmış ve Türkiye, Orta Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya devam etmiştir (Sinkaya, 2011b: 89-90).

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye, Orta Doğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmak ve sorunlarını en aza indirmek için yeni politikalar geliştirmiştir. Bu dönemde Türkiye, iç güvenliğini artırmak ve bölgede istikrarını sağlamak için öncelikle komşuları ile barışçıl ilişkiler kurması gerektiğini anlamıştır. Komşuları ile olan sorunlarını bitirmek için diplomatik ilişkiler kurmak ve bölgede daha dengeli bir siyaset yürütmek Türkiye'nin bu dönemde en önemli hedefleri haline gelmiştir (Yalçın, 2011: 48). 2000 yılında Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın ölmesi üzerine Cumhurbaşkanı Ahmet

Necdet Sezer'in Suriye'ye yaptığı ziyaret iki ülke açısından bir dönüm noktası olmuştur. İki ülke bu ziyaretten sonra daha iyi ilişkiler kurmuş ve daha barışçıl bir politika izlemiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 291).

2002 yılında Ak Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile olan yakınlaşması artmış ve ikili ilişkilerde hiç olmadığı kadar değişim yaşanmıştır (Efegil, 2016: 46). Ak Parti iktidara gelmesiyle birlikte Orta Doğu politikasına büyük önem vermiş ve bölgede istikrarlı bir ülke olmak için komşularla sorunları en aza indirmek istemiştir. Bölge devletleriyle ekonomik ve siyasi iş birliği yapmak yeni iktidarın Orta Doğu politikasında en çok önem verdiği konular olmuştur (Özdemir, 2019: 177).

2002 yılından sonra Türkiye ve Suriye ile daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. İki ülke de geçmiş dönemlerde yaşanan sorunları en aza indirmeye büyük önem vermiştir. Bu sorunların çözümü için resmi görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler ikili ilişkileri daha da güçlendirmiştir (Mercan, 2010: 14). 2007 yılının Ocak ayında Türkiye ve Suriye arasında "Serbest Ticaret Anlaşması" imzalanmış ve bu anlaşma iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu anlaşmadan kısa bir süre sonra Esad Türkiye'yi ziyaret etmiş ve iki ülke arasında "Türkiye ile Suriye Arasında İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Bu mutabakat ile terör ve su sorunlarına çözüm bulma, ekonomik ve siyasi alanda iş birliği yapma konularında kararlar alınmıştır (Benek, 2016: 188).

Suriye, İsrail'i hem kendi geleceği hem de bölge devletleri açısından bir güvenlik tehdidi olarak görmüş ve bu durum iki ülkenin de 2008 yılına kadar sorunlar yaşamasına neden olmuştur. İki ülke arasındaki yakınlaşma ile birlikte Türkiye 2008'de İsrail ve Suriye arasında yaşanan sorunlara çözüm bulmak için yapılan görüşmelerde arabuluculuk rolünü üslenmiş ve bu durum Suriye açısından olumlu karşılanmıştır. Ancak bu görüşmelerden kısa bir süre sonra İsrail Gazze'ye saldırılar düzenlemiş ve Türkiye bu saldırıları kınamıştır. 2009 yılında yaşanan Davos Krizi[*] ile

[*] 29 Ocak 2009'da Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen zirveye katılmıştır. Erdoğan bu zirvede İsrail'in Filistin'deki Müslümanlara yönelik insanlık dışı uygulamalarını kınamış ve sözünün kesilmesi üzerine "One Minute diyerek bu duruma tepki göstermiştir. Bu olay kamuoyunda "Davos Krizi" olarak adlandırılmaktadır (Zeren vd., 2017: 1883).

birlikte Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Bu krizden sonra Türkiye ve Suriye'ye daha da yakınlaşmıştır (Salık, 2011: 24). Davos Krizi sonrasında Türkiye ve Suriye arasında 16 Eylül 2009 tarihinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Bu konseyin yaptığı toplantılarda iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin devam ettirilmesi, ekonomi ve güvenlik gibi konularında yeni kararlar alınmıştır. Aynı yıl iki ülke arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması için anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma ile Türkiye'nin turizm gelirlerinde artış yaşanmıştır (Kökçam, 2018: 217).

Ak Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Orta Doğu ülkeleriyle yürütülen barışçıl siyaset Arap Baharı'nın bu ülkeleri etkisi almasına kadar devam etmiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 292). Ancak Arap Baharı'nın bölge devletlerini ve özellikle de Suriye'yi etkisi altına alması Türkiye'nin Orta Doğu politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye, Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı sonrasında yaşanan zulümlerin de etkisiyle muhalif grupların yanında bir tavır sergilemiştir ve bu grupların demokrasiye geçiş çabalarını desteklemiştir. Türkiye özellikle Suriye, Mısır, Libya, Tunus gibi ülkelerde rejimlere karşı halkın daha demokratik bir yönetim talep etmesine destek vermiştir (Zeren vd., 2017: 1884). Türkiye'nin bu tutumu otokratik yönetimlerin Türkiye'ye tepki göstermesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin komşuları ile sorunlarını en aza indirme politikasını olumsuz etkilemiştir. Ancak tüm bunların yaşanmasına rağmen Türkiye, komşuları ile ekonomik ve diplomatik alanda yaşanacak sorunları en aza indirme politikasından vazgeçmemiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye, Orta Doğu'da diplomatik yönden iyi ilişkiler kurmayı ve bölge halklarının demokratik yönetim arayışını desteklemiştir (Duran ve Özdemir, 2012: 186).

Türkiye, Arap Baharı'nın Suriye'ye olan etkisinin demokratik bir biçimde atlatılması amacıyla başta Suriye ve bölgedeki ülkeler ile sıkı bir diplomatik ilişki kurmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye, Arap Baharı'nın Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesi ve Esad rejiminin halka şiddet uygulaması neticesinde rejiminin karşısında yer almıştır (Tuncel ve Ekici, 2019: 63). Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması ile birlikte Türkiye'nin rejime karşı muhalifleri desteklemesi geçmişte yürütülen barışçıl

politikaları ve son dönemde ikili ilişkileri neredeyse bitirme noktasına getirmiştir (Zeren vd., 2017: 1885).

4.2 Beşar Esad Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye, Esad'a yönelik halk ayaklanmalarının başladığı ilk dönemde iki ülke arasındaki yakın ilişkileri bozmamak için Esad rejiminin halkına yönelik baskılarına sert tepki göstermemiş ve rejime halka şiddet uygulamaması konusunda uyarılarda bulunmuştur (Salmaşur ve Şahin, 2020: 90). Ancak Türkiye'nin bu tutumu Esad'ın Suriye halkına yönelik baskı ve şiddetini artırmasıyla son bulmuştur. Türkiye, Esad'ın halkına yönelik şiddeti artırmasıyla birlikte rejime karşı oluşan muhaliflere destek vermeye başlamıştır. Türkiye'nin bu tutumu yakın ilişkileri bitirme noktasına getirmiş ve ilerleyen yıllarda iki ülke arasında gerginliklere sebep olmuştur (Çelik, 2021: 54).

22 Haziran 2012 tarihinde, Suriye'nin Lazkiye şehrine yakın bir bölgede Türkiye'nin keşif uçağını uyarı yapmadan düşürmesi ikili ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye, Suriye'nin bu tutumundan sonra sıkı tedbirler almış ve 2013 yılında tüm uyarılara rağmen hava sahasını ihlal eden Suriye'ye ait bir savaş uçağını düşürmüştür (Erşen, 2016: 157-158). İki ülke arasında yaşanan bu uçak krizinden sonra Türkiye, sınır güvenliğini korumak için tedbirler almış ve Suriye sınırına askeri sevkiyat yapmıştır. Ancak her ne kadar sıkı tedbirler alınsa da 2013 yılında Hatay'ın Reyhanlı ilçesine bombalı saldırılar düzenlenmiş ve bu saldırılar sonucunda 52 kişi ölmüştür. Bu saldırıların baş şüphelisi Suriye'nin istihbarat servisi olarak görülmüştür (Gök, 2019: 92).

Suriye'de yaşanan iç savaşı fırsat bilen DAEŞ terör örgütü 2014 yılından itibaren bölgede büyük güç kazanmış ve bu durum Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit etmiştir. DAEŞ'in Türkiye'nin güneyine kadar ilerlemesi birtakım güvenlik tedbirlerinin alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Türkiye hem sınır güvenliğini sağlamak hem de vatandaşlarını korumak amacıyla Şah Fırat Operasyonu'nu gerçekleştirmiştir (Kadıoğlu, 2020b: 212). 2 Şubat 2015 tarihinde DAEŞ tehlikesi gerekçesiyle gerçekleştirilen bu operasyon ile Türkiye'nin sınırları dışında kendisine ait tek toprak

parçası olan Süleyman Şah Türbesi geçici süreliğine Suriye'de bulunan Eşme köyüne taşınmıştır (Orhan, 2015).

Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde bölgede nüfuz kazanmaya çalışan DAEŞ'e ve diğer terör örgütlerine karış sınır güvenliğini sağlamak için Fırat'ın batısında Fırat Kalkanı Harekâtı'nı düzenlemiştir. Türkiye bu harekâtta ÖSO ile birlikte hareket ederek Afrin'den Irak sınırına kadar olan bölgede güvenliğini sağlamak için savaşmıştır (BBC News, 2019). Fırat Kalkanı Harekâtı, Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra yaptığı en kapsamlı sınır ötesi harekâttır. Bu harekât ile Türkiye'nin güneyine kadar ilerleyen terör örgütleri uzaklaştırılmıştır (Kaya, 2020: 146). Fırat Kalkanı Harekâtı başarılı bir şekilde tamamlanmış ve DAEŞ terör örgütü bölgede etkisiz hale getirilmiştir. Bu harekâtın tamamlanması ile birlikte Menbiç ve Afrin arasında güvenli bir bölge oluşturulmuştur. Ancak ABD'nin desteğini alan PKK ve PYD/YPG terör örgütleri bu harekâttan rahatsız olmuş ve Türkiye'nin bölgede ilerlemesini durdurmak için yeni saldırılar düzenlemiştir (Kaya, 2020: 153).

Suriye'de yaşanan savaşa askeri müdahalelerde bulunulması krizin daha da büyümesine neden olmuştur. Suriye'de yaşanan çatışmaların siyasi yollarla çözülmesi için Türkiye, Rusya ve İran 23 Ocak 2017 tarihinde Kazakistan'ın Astana şehrinde bir araya gelerek Astana görüşmelerini başlatmıştır (Terzioğlu, 2018: 596). 3 ve 4 Mayıs 2017 tarihleri arasında Astana görüşmelerinin dördüncüsü düzenlenmiş ve bu görüşmede Suriye'de güvenli bir bölge oluşturulmak istenilmiştir. Başta İdlib olmak üzere Dera, Doğu Guta, Lazkiye, Hama, Humus, Halep ve Kuneytra çatışmasızlık bölgeleri olarak belirlenmiştir (Ayvaz, 2020: 54).

Türkiye, İran ve Rusya arasında yapılan görüşmeler sonrasında başta İdlib olmak üzere pek çok bölgenin çatışmasızlık alanı olarak ilan edilmesi ABD'yi tedirgin etmiştir. ABD bu gelişmeler üzerine PYD'nin bölgede daha aktif rol alması için bu terör örgütüne askeri ve mühimmat yardımında bulunmuştur. PYD'nin Afrin'de özerklik ilan etmesi üzerine Türkiye PYD'ye karşı 20 Ocak 2018'de Zeytin Dalı Harekâtı'nı başlatmıştır (Polat, 2020: 70). Bu harekâtta toplam 54 Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) askeri şehit olmuş ve TSK ile birlikte hareket eden ve ÖSO'ya bağlı muhalif

birliklerden 320 asker hayatını kaybetmiştir (Kadıoğlu, 2020b: 213). Zeytin Dalı Harekâtı, TSK ve ÖSO'nun birlikte ve koordineli bir şekilde hareket etmesinden dolayı iki ay gibi kısa bir sürede sona ermiştir (Kaya, 2020: 156).

TSK'nın bölgede yaptığı tüm operasyonlar terör örgütlerinin gücünü zayıflatmıştır. Ancak bu operasyonlar terör örgütlerinin bölgede ilerleyişini durduramamıştır. Türkiye, 9 Ekim 2019 tarihinde sınır güvenliğini tehdit eden DAEŞ, PKK ve PYD/YPG terör örgütlerine yönelik Barış Pınarı Harekâtı'nı başlatmıştır. Türkiye'nin bu harekâttı yapmasının nedenleri bölgede terör yapılanmalarına izin vermemek ve terör örgütlerinden zarar gören sivil halkı kurtarmaktır (Acet İnce, 2020: 77-78). Türkiye ve Rusya Barış Pınarı Harekâtı devam ederken Rusya'nın Soçi kentinde görüşmeler yapmıştır. İki ülke Suriye'de yaşanan bu krizi çözmek ve bölgeyi terör örgütlerinden temizlemek için 22 Ekim 2019 tarihinde Soçi Mutabakatı'nı imzalamıştır (Ayvaz, 2020: 57). Soçi Mutabakatı'nda Tel-Abyad ve Resul-Ayn'ı içine alan 32 km boyunca Barış Pınarı Harekâtı'nın sürdürülmesi kararı alınmıştır (Acet İnce, 2020: 80). Türkiye, mutabakatı imzalayarak Menbiç ve Tel Rıfat arasında kalan 30 km hat boyunca güvenli bir bölge oluşturmayı ve Suriye'den gelen sığınmacıları buraya yerleştirmeyi amaçlamıştır (Kadıoğlu, 2020b: 214). Ancak ABD ve NATO bu harekâta karşı çıkmış, PKK ve YPG'nin bölgeden çekilmesi için uyarılarda bulunmuştur. PKK ve PYD'nin çekilmesi ile birlikte ateşkes ilan edilmiş ve harekât 22 Ekim 2019 tarihinde sona erdirilmiştir (Polat, 2020: 79-80).

2020 yılından itibaren Esad rejimine bağlı askeri birlikler Hatay'a sınır komşusu olan Suriye'ye bağlı İdlib kentinde sivil halka yönelik yoğun saldırılar düzenlemiştir. Bu durum İdlib halkının Türkiye'ye göç edeceği yönündeki endişeleri de beraberinde getirmiştir (Demir, 2021: 562). Türkiye, yeni bir göç dalgasını önlemek, sınır güvenliğini sağlamak amacıyla İdlib'e yönelik 27 Şubat 2020 tarihinde Bahar Kalkanı Harekâtı'nı başlatmıştır. Ancak Rusya'nın bu harekât sırasında Esad rejimine bağlı askeri birliklere destek vermesi yüzünden TSK'ya bağlı 34 asker şehit olmuştur. Rusya'nın Türkiye ile birlikte Astana görüşmeleri ve Soçi Mutabakatı'nda çatışmasız bölge olarak ilan ettiği İdlib'te Suriye rejimine destek vermesi iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir (Kadıoğlu, 2020b: 214). Harekât devam ediyorken Esad'a bağlı askeri birliklerin ve Rusya'nın İdlib kentinde hava saldırıları düzenlemesi sivil halkın evsiz

kalmasına neden olmuştur. İdlib saldırıları sonucunda can güvenliği kalmayan 120 binden fazla sivil Türkiye'ye sığınmıştır (YeniŞafak, 2020).

4.3 Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türkiye'ye Etkileri

Kitlesel halinde yapılan göçler göç eden insanları ve göç edilen yerlerdeki toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. İnsanların zorla yaşadıkları toprakları terk etmesi ve göç ettikleri yerlerde yeni bir hayat kurmaları göç edilen yerlerde pek çok alanı etkilemektedir (Canbey Özgüler, 2018: 83). Bu etkiler göç edilen bazı toplumlarda kısa sürede ortaya çıkarken bazılarında da uzun sürede ortaya çıkmaktadır. Suriye İç Savaş'ının başladığı dönemde Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ilk etapta "misafir" olarak kabul edilmiştir. Ancak savaşın uzaması ve Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmaları hem kısa vadede hem de uzun vadede pek çok alanı etkilemiştir (Aldemir, 2019: 277).

Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması ve bir iç savaşa dönüşmesi Suriye'den başka ülkelere kitlesel göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu kitlesel göçlerden en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Suriyeli sığınmacıların göç konusunda Türkiye'yi tercih etmesinin en önemli nedenleri iki ülke arasındaki coğrafi yakınlık, Türkiye'nin sığınmacılar için bir geçiş ülkesi olması ve sığınmacılara kapılarını açmasıdır (Tazefidan, 2020: 506-507). Türkiye'nin 2011 yılında iç savaştan kaçan 300'e yakın Suriyeliye kapılarını açması ile Suriye'den kitlesel göçler yaşanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından 2011 yılında açıklanan verilere bakıldığında savaşın başladığı ilk dönemde dünyada en çok Suriyeli sığınmacı kabul eden on ülke içerisinde Türkiye bulunmamaktadır. Ancak 2014 yılından günümüze kadar dünya üzerinde en çok Suriyeli sığınmacı kabul eden ülkelerin başında Türkiye bulunmaktadır (Nurdoğan vd., 2017: 227-228).

Tablo 4. 1 Türkiye'de Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Yıllar	Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.426.786
2018	3.623.192
2019	3.576.370
2020	3.641.370
2021	3.737.369
26.05.2022	3.763.652

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a).

Tablo 4.1'e göre 2012 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısının diğer yıllara göre oldukça az olduğu görülmektedir. Bu sayı 2012 yılından 2014 yılına kadar artış göstermiştir. 2014 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı 2013 yılına göre 6 kattan daha fazla artmıştır. 2014 yılından günümüze kadar bu sayı her yıl artmıştır. Türkiye, günümüzde 3 milyondan fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır.

2011 yılından günümüze kadar iç savaştan kaçan Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye yasal ya da yasal olmayan yollarla göç etmesi devam etmiştir. Sığınmacıların kültürlerinin ve yaşam tarzlarının Türk halkına göre farklı olması toplumsal yapıyı etkilemektedir. Sığınmacılar ve halk arasındaki bu farklılıklar hem sığınmacıları hem de Türk halkını olumsuz yönde etkilemektedir (Çoltu ve Öztürk, 2018: 192). Suriye'den göç eden sığınmacıların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri ile birlikte toplumsal ve diğer alanlarda yarattıkları olumsuz etkiler halkın sığınmacılara karşı olumsuz bir algı oluşturmasına neden olmuştur. Suriyeli sığınmacılar özellikle ekonomik, toplumsal, güvenlik ve temel hizmetler gibi alanları pek çok yönde etkilemektedir (Arık, 2020: 67).

4.3.1 Suriyeli Sığınmacıların Ekonomik Etkileri

Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı süreci hem bu sürecin yaşandığı ülkeleri hem de bu süreç ile birlikte Türkiye gibi yoğun kitlesel göç alan ülkeleri

ekonomik yönden etkilemiştir (Altunç vd., 2017: 202). Suriye'den alınan yoğun kitlesel göçlerin Türkiye'ye en büyük etkisi ekonomik açıdan olmuştur. Sığınmacıların Türkiye ekonomisinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri mevcuttur (Arık, 2020: 67).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine olumlu etkileri özellikle savaşın başladığı 2011 yılında yaşanan göçler ile birlikte görülmüştür. Göçün yaşandığı ilk dönemde sığınmacıların yanlarında getirdikleri paralar ile yerel satıcılardan ihtiyaçlarını karşılamaları ekonomiyi kısa süreli de olsa canlandırmıştır. Ancak bu durum her ne kadar ekonomik açıdan kısa sürede olumlu bir etki yaratsa da zamanla mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa neden olmuştur (Kaypak ve Bimay, 2016: 97). Mal hizmet fiyatlarında yaşanan bu artış sonucunda sığınmacıların yanlarında getirdikleri paraların bitmesi ile birlikte bu mal ve hizmetlere olan talepler de azalmıştır. Bu durum ise piyasada kısa süreli yaşanan olumlu havanın zamanla etkisini yitirmesine neden olmuştur (Özdemir, 2017: 127).

Suriyeli sığınmacıların ekonomiye başka olumlu katkısı da temel ihtiyaçları karşılayan firmaların gelirlerini artırmasıdır. Sınır illerinde kurulan kamplarda yaşayan Suriyelilerin temel ihtiyaçları kampların kurulduğu illerdeki yerli firmalar aracılığıyla karşılanmaktadır. Sınır illerinde yaşamını sürdüren Suriyeliler için başka ülkelerden yapılan yardımlar da yerli firmalar aracılığıyla karşılanmaktadır. Temel ihtiyaçlar konusunda yaşanan talep artışı bu ihtiyaçları karşılayan yerli firmaların gelirlerini de artırıcı yönde olumlu etki etmiştir (Sezgin, 2019: 229).

Savaştan yarattığı kriz ortamından kaçarak Türkiye'ye gelen iş adamlarının hem sınır illerinde hem de Suriye ile ticari ilişkiler kurmaları ekonomiyi canlandırıcı yönde etki etmiştir. Suriyeli iş adamlarının savaş başlamadan önce Suriye'nin kuzey bölgelerinde yüklü miktarda yatırımlar yaptığı görülmektedir. Ancak yaşanan savaş ile birlikte Suriyeli iş adamları ticari alanda yapacakları yatırımlar için Türkiye'yi tercih etmiştir. Suriyeli iş adamları sayesinde ülkeye sermaye girişi sağlanmıştır. Türkiye'ye yatırım yapan Suriyeli iş adamları Gaziantep gibi sığınmacıların yoğun yaşadığı sınır illerinde yeni firmalar açmıştır. Suriyeli iş adamları tarafından Türkiye'de yaklaşık dört bin beş yüz firma kurulmuş ve bu firmaların yatırımları 166 milyon lirayı geçmiştir. 2011

yılından itibaren Suriyeli iş adamları tarafından Türkiye'ye 10 milyar dolardan fazla sermaye girişi yapıldığı görülmektedir. Göçün yaşandığı ilk dönemlerde yapılan bu ticari yatırımlar Türkiye ekonomisine göre küçük ölçekte olsa da zamanla iş adamları tarafından hem yeni işletmelerin kurulduğu hem de yeni yatırımların yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de 2011 yılında Suriyeli iş adamlarının kendi sermayeleri ile kurdukları işletmeler %2 iken günümüzde ise bu oran %20'yi geçmiştir (Gençler, 2020: 137). Suriyeli iş adamları tarafından kurulan büyük çaplı işletmeler özellikle Gaziantep'te yer almaktadır. Ancak başka illerimizde Suriyeliler tarafından kurulan küçük veya orta büyüklükte işletmeler mevcuttur. Suriyelilerin Türkiye genelinde kurdukları bu işletmelerin sayısı günümüzde 20 bini geçmiştir (Ceylan, 2021). Suriye'de yaşanan krizin Türkiye ekonomisine az da olsa olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Ancak yaşanan bu krizin ve Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik yönden olumsuz etkileri olumlu etkilerinden daha fazladır.

Suriye'de yaşanan kriz Türkiye ve Suriye arasındaki dış ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur. Suriye İç Savaş'ından önce Türkiye ve Suriye arasında siyasi açıdan yaşanan iyi gelişmeler iki ülke arasındaki dış ticarete de yansımıştır. Özellikle 2009 yılında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi aracılığıyla iki ülke arasında ticari alanda iyi ilişkiler kurulmuştur ve böylece ticaret hacmi büyümüştür. 2010 yılında iki ülke arasında ticaret hacminde bir önceki yıla göre %30 artış yaşanmış ve 2.5 milyar dolar kazanç sağlanmıştır. Ancak Suriye'de yaşanan kriz iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri neredeyse bitirme noktasına getirmiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 296).

Suriye'de 2011 ve sonrasında yaşanan gelişmelerin Türkiye ekonomisine olumsuz etkisi sadece dış ticaret ile sınırlı kalmamıştır. Suriye krizi aynı zamanda Türkiye'nin turizm gelirlerini de olumsuz etkilemiştir. 2000 yılı itibariyle Türkiye'ye turistik amaçlı gelen Suriyeli sayısı 122 bindir. Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında 2009 yılından 2011 yılına kadar büyük artış yaşanmıştır. Bu artışın en büyük nedeni iki ülkenin de vizeleri karşılıklı olarak kaldırmasıdır. 2011 yılında Türkiye'ye gelen Suriyeli turist sayısı 974 bini geçmiştir. Ancak Suriye'den gelen turist sayısındaki bu artış 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş ile birlikte düşmeye başlamıştır. 2012

yılında Türkiye'ye gelen turist sayısının yılın ilk beş ayında geçen senenin ilk beş ayına göre %33,1 azaldığı görülmüştür (Bilgiç Alpaslan, 2012: 7).

Günümüzde dünyada en çok sığınmacı kabul eden ülke olan Türkiye'de sığınmacıların yarattığı ekonomik etkiler oldukça fazladır (Korkmaz, 2018: 73-74). 2011 yılından günümüze kadar artarak devam eden Suriyeli göçünün ekonomik yükünün büyük çoğunluğunu Türkiye çekmektedir. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin büyük çoğunluğu temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmektedir. Sayıları her geçen gün artan sığınmacılara geldikleri günden bu yana devlet tarafından barınma, giyinme, sağlık, eğitim gibi pek çok konuda hizmet verilmektedir (Çoltu ve Öztürk, 2018: 192-193). Suriyeli sığınmacılar için sunulan tüm hizmetler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye'ye gelen sığınmacılara AFAD tarafından yardımlar yapılmakta, eğitim ve sağlık gibi pek çok konuda destek sağlanmaktadır (Karabulut ve Açak, 2018: 132).

Türkiye, Suriyeli sığınmacılara geldikleri günden itibaren pek çok yardımda bulunmuştur. Türkiye'de kalıcı hale gelen Suriyelilere sunulan tüm bu kamu hizmetleri ve yardımlar ekonomik açıdan bir yük oluşturmaktadır. Özellikle sığınmacılar için yapılan sağlık ve eğitim hizmetleri Türkiye'yi ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir (Karasu, 2018: 37).

Suriyeliler için sunulan sağlık hizmetlerinin de Türkiye ekonomisine yük oluşturduğu görülmektedir. Sığınmacılara Türkiye'ye göç ettikleri tarihten itibaren sağlık hizmetleri konusunda da yardım sağlanmaktadır. 2011 yılından itibaren Türkiye'ye göç eden ve geçici koruma statüsü tanınan sığınmacılara ücretsiz sağlık hizmeti sunulmaktadır. (Gençler, 2020: 126-127). Sığınmacılara hem teşhis ve tedavi gibi temel sağlık hizmetleri ücretsiz verilmekte hem de tedavi sonucunda verilen ilaçlardan katkı payı alınmamaktadır. Bunlarla birlikte gerekli görüldüğü takdirde psikolojik destek de sağlanmaktadır. Ancak ücretsiz şekilde sunulan bu sağlık hizmetlerinin maliyeti Türkiye ekonomisine bir yük getirmektedir (Uzun, 2015: 115). Sığınmacılara yönelik sağlık hizmetlerinde sistemli şekilde kayıt tutulmasının geç kalınması gibi nedenlerden dolayı sağlık hizmetlerinin maliyetleri tam olarak belirlenememektedir. 1 Kasım 2013 tarihine kadar Suriyeli sığınmacılara yönelik sunulan sağlık hizmetlerinin

maliyeti 191 milyon Türk lirası civarındadır. 2016 yılından 2018 yılına kadar ise sığınmacılara sunulan sağlık hizmetlerinin maliyeti yaklaşık 600 milyon Türk lirasıdır (Aydamak, 2021: 47).

Suriyeli nüfusunun her geçen gün artması nedeniyle Suriyelilere sağlık hizmetlerinin yanında çocukların eğitimi konusunda da destek verilmeye başlanmıştır (Usta vd., 2018: 176). Suriyeli çocuklara Türkiye genelinde ücretsiz eğitim verilmektedir. Türkiye'de eğitim hizmeti alan sığınmacı çocuklara Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından maddi destek sağlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından da sığınmacı çocukların eğitim hizmetlerine daha kolay ve ücretsiz ulaşabilmeleri için yardım sağlanmakta ve Suriyeli öğretmenlere maddi destek verilmektedir (Memur-Sen, 2017). Bu kuruluşların sağladığı maddi destek ve yardımların Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların ekonomik sıkıntılar yüzünden eğitim almalarının önündeki engelleri ortadan kaldırdığını iddia etmek mümkün değildir (Türk, 2016: 151).

Suriyeli çocuklar için yapılan tüm bu yardımların yetersiz kaldığını ifade etmek gerekmektedir. Suriyeli çocukların eğitim konusunda yardım kuruluşları tarafından maddi destek sağlansa da sığınmacı çocuklara yapılan eğitim harcamalarının büyük çoğunluğu Türkiye tarafından karşılanmaktadır (Memur-Sen, 2017). Türkiye'de ilköğretimden üniversiteye eğitim alan Suriyeli sığınmacıların eğitim maliyetleri yaklaşık 50,6 milyar Türk lirası civarındadır. Bu ise Türkiye'nin 2017 yılındaki bütçesinin yaklaşık %7,9'una denk gelmektedir (Gençler, 2020: 126).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de ne kadar kalacakları konusunda yaşanan belirsizlik yüzünden eğitimde ortaya çıkacak maliyetleri belirleme konusunda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de sığınmacı çocuklara verilen eğitim hizmetinin ücretsiz olması eğitim konusunda yapılan harcamaların maliyetlerinin artmasına ve eğitim kalitesinin düşmesine yol açmaktadır (Gençler, 2020: 126). Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olması Suriyeli çocukların Türkiye'de eğitimlerine devam etmesi anlamına gelmektedir. Sığınmacı çocukların Türkiye'de ne kadar eğitim alacakları konusunda yaşanan belirsizlik eğitim konusunda yapılan tüm harcamaları da artıracaktır (Canaz ve Küçüker, 2019: 131).

Sığınmacıların sayısının her geçen gün artması yapılan yardımların da yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Özellikle kamplarda zor koşullar altında yaşayan sığınmacıların daha iyi bir yaşam sürdürebilme umuduyla şehirlere göç ettiği görülmektedir (Tosun ve Azazi, 2019: 223). Suriyelilerin şehirlere göç etmesiyle birlikte neredeyse tüm şehirlerde ev kiralarında artış yaşanmıştır. Bu durum ev sahiplerinin evlerini yerel halk yerine Suriyelilere kiraya vermesine neden olmuştur (Kilinç, 2017: 550). Ev kiralarının artması ev fiyatlarının da yükselmesine neden olmuştur. Bu durum özellikle sığınmacı nüfusunun yoğun olduğu sınır illerinde dar gelirli vatandaşları ev satın alma konusunda zor duruma sokmuştur. Suriyeli sığınmacıların yüksek fiyatlarla ev kiralamalara razı olmaları dar gelirli vatandaşların bu duruma tepki göstermelerine yol açmıştır (ORSAM, 2015: 17).

Suriyelilerin şehirlerde ekonomik açıdan yarattığı olumsuz etki kiralardaki artışla sınırlı değildir. Sığınmacıların şehirlerde yaşaması ile birlikte kiralarda meydana gelen artışın yanında gıda fiyatlarında da artış yaşanmıştır. Hem kiraların hem de gıda maddelerinde yaşanan bu artış özellikle sınır illerinde enflasyonun da artmasına neden olmuştur (Salur ve Erdoğdu, 2017: 309).

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için çok büyük paralar harcadığı görülmektedir. Sığınmacıların ihtiyaçları için yapılan tüm harcamalar Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan bu olumsuzluğun izlerini silmek için Suriyeli sığınmacılara uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yardımlar yapılmıştır (Çoltu ve Öztürk, 2018: 192). Türkiye'ye Suriyeli sığınmacılar için 2011 ve 2021 yılları arasında AB, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi kuruluşlardan toplam 8.5 milyar dolar yardım yapılmıştır. Bu yardımlara karşılık Türkiye'nin günümüze kadar Suriyeli sığınmacılara harcadığı para 71 milyar doları aşmıştır (Eraslan, 2021).

Türkiye, yaklaşık 4 milyon Suriyeli sığınmacıya hem kapılarını açmış hem de bu insanların temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye'ye sağlanan maddi destek yetersiz kalmaktadır. Sığınmacılar için harcanan paralar Türkiye ekonomisi için büyük bir yük oluşturmaktadır. Türkiye'nin sığınmacılar için harcadığı paralara karşılık AB'nin yardımları yetersiz kalmaktadır.

Bu durumdan rahatsızlığı olduğunu her fırsatta dile getiren Türkiye'ye 2024 yılına kadar Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapması için Avrupa Komisyonu tarafından 3.5 milyar avroluk maddi destek sağlanacağı bildirilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından sağlanacak bu maddi destek AB'nin ortak bütçesinden karşılanacağı için Avrupa Parlamentosu'nun onayı beklenmektedir (DW, 2021). Ancak yapılan ya da yapılması planlanan tüm uluslararası yardımlar Türkiye'nin sığınmacılar için yaptığı gerek insani yardımların gerek kamu harcamalarının yanında oldukça azdır (Gençler, 2020: 136). Sığınmacıların temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması ve sığınmacılar için yapılan tüm yardımların yetersiz kalması Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum sığınmacıların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için istihdam edilebilmelerinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Suriyelilerin Türkiye'ye geldikleri dönemden itibaren hayatlarını sürdürebilmeleri için istihdam edilmeleri çok konuşulan ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Sığınmacıların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri ve hayatlarını devam ettirebilmek için emek piyasasında ucuz iş gücü olmaya ve daha çok kayıt dışı çalışmaya razı oldukları görülmektedir. Bu durum hem işsizliğin hem de kayıt dışı istihdamın[*] artmasına neden olmakta ve Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Sığınmacıların Türkiye ekonomisine işsizlik ve istihdam konularında olumsuz yönde etki etmesi yerel halk tarafından en çok eleştirilen konular arasında yer almaktadır (İşcan ve Çakır, 2019: 205-206). Sığınmacıların düşük ücretlerde çalışmaya razı olmaları halk tarafından işsizliğin giderek artacağı yönünde endişelere neden olmaktadır (Karasu, 2018: 34).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de çalıştıkları işler üç ana grupta incelenebilir. Birinci grupta mühendislik ve doktorluk gibi hizmet sektöründe çalışan Suriyeliler yer almaktadır. İkinci grupta ustalık ve emeğe dayalı işlerde zanaatkâr olarak çalışanlar yer almaktadır. Üçüncü grupta ise geneli kamplarda yaşamını sürdüren, niteliksiz ve her türlü iş kolunda düşük ücretlerle çalışmaya razı olan sığınmacılar yer almaktadır. İş gücü piyasası açısından bakıldığında en riskli olanı niteliksiz ve her işi yapmaya razı

[*] Kayıt dışı istihdam, işverenlerin istihdam ettikleri çalışanların sayısını, kaç gün çalıştıklarını ve aldıkları ücretleri vergi dairesi ile Sosyal Güvenlik Kurumuna bir kısmının ya da tamamının bildirilmemesi ile ortaya çıkmaktadır (Mahiroğulları, 2017: 549-550).

olan sığınmacıların yer aldığı üçüncü gruptur (Tayfur Akcan, 2018: 60). Suriyeliler çeşitli iş kollarında çalıştığı görülmektedir. Sığınmacılar çalışmak için genellikle, imalat, tekstil ve inşaat gibi çok farklı sektörleri tercih etmektedir. Bunların yanında tarım işçiliği ve çobanlık gibi mevsimlik işlerde de çalışmaktadırlar. Şehirlerin ekonomik yönden gelişmişlik düzeyleri incelendiğinde sığınmacıların çalıştığı iş kolları da değişiklik göstermektedir. Örneğin Gaziantep ve Mersin gibi gelişmiş sanayiye sahip şehirlerde yaşayan sığınmacılar sanayi kollarında çalışmayı tercih etmektedirler. Tarım sektörünün geliştiği Adana ve Hatay gibi illerde yaşayan Suriyeliler ise daha çok tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Bunlarla birlikte iş yeri açıp bağımsız bir şekilde çalışanlar da mevcuttur (Aygül, 2018: 73).

Ekonomik olarak zor durumda olan bazı sığınmacılar Türk vatandaşlarının yapmak istemediği zor işlerde çalışmaktadır. Zor durumda kalan sığınmacılar özellikle niteliksiz işlerde kayıt dışı çalışmaya razı olmaktadır. Sığınmacıların düşük ücretlerle bu tür işlerde çalışmaları özellikle niteliksiz işlerde çalışarak geçimini sağlayan halkın işsiz kalmasına neden olmaktadır (Harunoğulları, 2016: 41). Suriyelilerin oluşturduğu vasıfsız iş gücü yerel iş gücünden farklıdır. Sığınmacıların hayatlarını devam ettirebilmek için sigortasız işlerde asgari ücretin altında çalışmaya razı olmaları işverenleri çalıştırmak için sığınmacıları daha çok tercih etmesine yol açmaktadır. Düşük ücretlerle çalışmaya razı olan sığınmacılar işverenlerin maliyetlerini düşürmektedir ve bu durum da yerel halkın işsiz kalmasına neden olmaktadır (Efe ve Oğul, 2019: 96).

Suriyeli sığınmacıların göç etmeye başladıkları ilk dönemden itibaren 2016 yılana kadar yasal yollarla çalışamadıkları görülmektedir. Bu durum sığınmacıların yaşamını devam ettirebilmeleri için kayıt dışı çalışmalarına neden olmuştur. Sığınmacıların 2016 yılına kadar yasa dışı yollarla çalışmalarının en büyük nedeni Türkiye'de yabancıların çalışabilmelerine yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz kalmasıdır (İrteş Gülşen, 2019: 188). Bu sorunu çözebilmek amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır. 15.01.2016 tarihinde "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik" çıkarılmıştır (İşçan ve Çakır, 2019: 206). Bu yönetmelik ile geçici koruma statüsü tanınan sığınmacılara çalışma izni verilmiş ve Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı'na çalışma izni için başvurma hakkı tanınmıştır (Haytoğlu ve Aksu, 2021: 59).

"Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik" gereğince Suriyelilerin çalışma izni alabilmeleri için gerekli şartlar söz konusu yönetmeliğin 5. maddesinde düzenlenmiştir:

> (1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir. (2) Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır. (3) Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı olan geçici koruma sağlanan yabancılar kendi adına başvuru yapar. (4) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Bakanlığa bildirilir. (5) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: madde 5).

"Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik" çalışma izni alacak Suriyelilere istihdam kotası da getirmiştir. İstihdam kotası söz konusu yönetmeliğin 8. maddesinde "Çalışma iznine başvurulan işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez" ve "Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilir" şeklinde düzenlenmiştir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İznine Dair Yönetmelik, 2016: madde 8).

Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesine rağmen çoğu Suriyeli kayıt dışı çalışmaya devam etmektedir. 2016 yılından 2018 yılına kadar çalışma izni alan Suriyeli sığınmacı sayısı 66 bin 454'tür (İrteş Gülşen, 2019: 188). 2019 yılında çalışma izni alan Suriyeli sayısı 31 bin 185'tir (Mülteciler Derneği, 2022). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2020 yılında açıklanan verilere göre çalışma izni alan Suriyeli sayısı 62 bin 369'dur (URL-3, 2020).

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik ile sığınmacıların istihdam edilmeleri konusundaki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak sığınmacıların çalışma izni konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte sığınmacıların işsizliğe neden olacakları ve bu yüzden

halk tarafından dışlanacakları yönündeki düşünceleri çalışma izni almalarını engellemektedir. Bu nedenlerden dolayı sığınmacıların çalışma izni almak yerine daha çok kayıt dışı çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'de kayıt dışı istihdam sorununun büyümesine neden olmaktadır (Haytoğlu ve Aksu, 2021: 59).

Kayıt dışı istihdama daha çok asgari ücretin altında çalışmaya razı olan, niteliksiz çalışanlar ve bu şekilde işçi çalıştıran işverenler neden olmaktadır (Mahiroğulları, 2017: 550). Bunların yanında yabancıların kaçak yollarla çalışması da kayıt dışı istihdama neden olmaktadır. Yabancıların ikamet ettiği ülkenin vatandaşı olmadan, çalışma izni almadan ve yasalara aykırı bir şekilde çalışmasına "yabancı kaçak işçilik" denilmektedir (Aslantürk ve Tunç, 2018: 15). Türkiye'de özellikle son yıllarda yabancı kaçak işçiler yüzünden kayıt dışı istihdam artmış ve bu da ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de son yıllarda Suriye'den gelen sığınmacıların kayıt dışı istihdama etkisi oldukça fazladır. Bununla birlikte son dönemlerde Afganistan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler ile birlikte özellikle emek yoğun sektörlerde kayıt dışı istihdam artmıştır (Akbulut, 2020: 138).

Tablo 4. 2 Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2003	91,15	31,55	36,43	29	-	51,75
2004	89,9	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,84	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,8	33,97
2018	82,73	22,28	20,29	21,46	34,39	33,42
2019	86,62	22,96	20,03	22,55	37,74	34,52
2020	83,46	19,30	16,46	18,76	34,72	30,59

Kaynak: (SGK, 2020).

Kayıt dışı istihdamın yılları göre dağılımın gösterildiği Tablo 4.2'ye göre kayıt dışı istihdam oranlarında 2003 ve 2020 yılları arasında düşüş olduğu görülmektedir. Ancak bu oran tarım ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerde yüksektir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç ettikleri 2011 yılı itibariyle özellikle emek gerektiren bu sektörlerde kayıt dışı istihdam oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

2021 yılında kayıt dışı istihdamın tüm sektörlere göre dağılımı incelendiğinde kayıt dışı istihdam oranının % 28 olduğu görülmektedir. Bu oran önceki yıllarda olduğu gibi tarım sektöründe oldukça fazladır. Kayıt dışı istihdam oranı 2021 yılında tarım sektöründe % 81,3 iken tarım dışı sektörlerde çalışanlarda % 16,8'dir. Türkiye'de kayıt dışı istihdamın en fazla olduğu sektör Suriyelilerin de yoğun olarak çalıştığı tarım sektörüdür. Tarımdan sonra inşaat, hizmet ve sanayi sektörü gelmektedir. Türkiye'de tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın yüksek olmasının pek çok nedeni vardır. Bu durumun en büyük nedenleri bu sektörde iş bulmanın daha kolay olması, daha çok niteliksiz iş gücünün düşük ücretlerle çalışmaya razı olması, bu sektörden elde edilen gelirin düşük olmasıdır (BMD Araştırma, 2021).

Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdam edilmeleri Türkiye ekonomisine hem olumlu hem de olumsuz yönde etki etmektedir. Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdam edilmelerinin Türkiye ekonomisine istihdamı ve yatırımı, milli geliri ve rekabeti artırıcı yönde etkileri vardır. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların ekonomide kayıt dışı istihdam edilmeleri vergi gelirlerini azaltarak vergi adaletinin ortadan kalkmasına ve bunun sonucunda haksız rekabet ortamının doğmasına, istatiksel verilerin doğru bir biçimde değerlendirilmesinin önüne geçilmesine ve kaynak dağılımında olumsuzluklara, sosyal güvenlik sisteminde birtakım bozulmalara, çocuk emeğinin sömürülmesine sebep olmaktadır (Salur ve Erdoğdu, 2017: 312).

İstihdama ve Yatırıma Etkileri

Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisinde kayıt dışı olarak istihdam edilmelerinin olumlu yönde etkisi ilk olarak istihdam ve yatırımların artmasını sağlamalarıdır. Emek gücüne dayalı ekonomilerde kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu görülmektedir. Türkiye'de tarım, tekstil, inşaat imalat gibi emek yoğun kayıt dışı istihdam oranı

yüksektir. Bu durum niteliksiz iş gücüne sahip sığınmacıların kayıt dışılığın fazla olduğu bu sektörlerde daha kolay istihdam edilmelerini sağlamaktadır. Suriyelilerin bu sektörlerde düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları işverenlerin maliyetlerinin düşmesine neden olmaktadır. Maliyetleri düşen firmalar bu tür sektörlere daha fazla yatırım yapmakta ve böylece üretim artmaktadır. Maliyetleri azalan ve daha fazla üretim yapan firmalar istihdamı da artırmaktadır. Bu durumun başka bir olumu etkisi de sığınmacıların hırsızlık, gasp gibi yasal olmayan yollardan gelir elde etmelerinin engellemesidir (Efe ve Oğul, 2019: 94-95).

Milli Gelire ve Rekabete Etkileri

Bazı işverenlerin işçilerini kayıt dışı istihdam etmeleri vergi vermekle yükümlü oldukları kamu kurumlarından vergi kaçırmalarına ve fazladan gelir elde etmelerine neden olmaktadır. İşverenlerin gelirlerindeki bu artış daha çok işçi istihdam etmelerini ve daha çok yatırım yapmalarını sağlamaktadır (Sarılı, 2002: 44). Fazla gelir elde eden işverenler daha çok sığınmacı çalıştırmaktadır. Sığınmacıların çalıştıkları işten aldıkları ücret ile temel ihtiyaçlarını karşılaması piyasada mal ve hizmetlerde arz artışına neden olmaktadır. Dolayısıyla mal ve hizmet arzının artması milli geliri olumlu yönde etkilemektedir (Efe ve Oğul, 2019: 95).

Suriyeli sığınmacıların emek piyasasında rekabeti artırıcı yönde etkileri vardır. Emek yoğun sektörlerde ucuz iş gücü olmaya razı olan Suriyeliler ile bu sektörlerde çalışan yerel halk çoğu zaman rekabet etmektedir (Salur ve Erdoğdu, 2017: 312). Bunun yanında Suriyeli iş adamlarının Türkiye'ye yatırımlar yapması ve Türkiye'de üretilen mal ve hizmetleri iyi ilişkiler kurdukları Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine ihracat etmeleri Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünü artırmaktadır. Bu durum Türkiye'nin dış ticaretten elde ettiği gelirlerinde artışa da neden olmaktadır (Duruel, 2017: 219).

Vergi Gelirlerine ve Haksız Rekabete Etkileri

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kayıt dışı ekonomide istihdam edilmeleri vergilerin toplanması konusunda olumsuz bir etki yaratmaktadır. Türkiye ekonomisinin en büyük gelir kaynaklarından birisi de vergilerdir. İşverenlerin Sosyal Güvenlik

Kurumu'na kayıt dışı yolla çalıştırdıkları işçileri eksik ya da hiç bildirmemesi devletin elde ettiği vergi gelirlerini azaltmaktadır (Efe ve Oğul, 2019: 95). Kayıt dışı işçi çalıştıranlar devlete yük olmakla birlikte vergi adaletsizliğine de neden olmaktadır. Bu durum kayıtlı işçi çalıştıran ve vergilerini zamanında, eksiksiz ödeyen işverenler açısından adaletsizliğe yol açmaktadır (İrteş Gülşen, 2019: 190).

Kayıt dışı istihdam yüzünden eksik veya hiç toplanamayan vergiler devletin halka sunduğu hizmetleri de olumsuz etkilemektedir. Devletin önemli bir gelir kaynağı olan vergilerden sağladığı gelirlerin tam toplanamaması halka sunulan hizmetlerde aksamalara yol açmaktadır. Kayıt dışılık yüzünden elde edilemeyen vergi gelirleri devletin sunduğu hizmetlerin parasal tutarına da bir katkı sağlayamamaktadır. Bu parasal tutarlar vergilerini zamanında ve eksiksiz ödeyen vergi mükelleflerine yüklenebilmekte ve bu durum adaletsizliğe yol açmaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2017: 36).

Kayıt dışı işçi çalıştıran işverenlerin yanında kayıtsız çalışanlar da vergi mükellefi olmamaktadır. Hayatlarını devam ettirebilmek için düşük ücretlerle sigortasız çalışmaya razı olan Suriyelilerin çoğu kayıt dışı istihdam edildiklerinden dolayı devlete vergi vermemektedir ve bu durum da devletin vergi gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır (Efe ve Oğul, 2019: 95). Devlete vergi vermeyen Suriyeli sığınmacıların temel ihtiyaçları devletin elde ettiği vergi gelirleri ile karşılanmaktadır. Kayıt dışı çalışan sığınmacıların vergi vermemelerinin yükü Türk halkına yüklenmektedir. Bununla birlikte Suriyelilere yönelik sosyal yardımlar devlet eliyle yapılmaktadır ve sığınmacılar için yapılan harcamalar devleti ekonomik yönden olumsuz etkilemektedir (Korkmaz, 2018: 79).

Suriyeli sığınmacıların ekonomide kayıt dışı şekilde ve düşük ücretlerle istihdam edilmeleri bu kişileri çalıştıranların maliyetlerini de düşürmektedir. Bu durum kayıtlı şekilde işçi çalıştıran ve maliyeti yüksek olan firmalarla haksız rekabet ortamını doğurmaktadır (İrteş Gülşen, 2019: 194). Kayıt dışı yolla Suriyeli çalıştıran firmaların vergi yükünün olmaması kayıtlı bir şekilde işçi çalıştıran ve vergi ödeyen firmalara göre haksız rekabete yol açmaktadır. Yine aynı şekilde kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerde çalışan Suriyeli sığınmacılar vergi ödememekte ve bu durum

vergilerini dürüst bir şekilde ödeyen halk ile haksız rekabete yol açmaktadır (Korkmaz, 2018: 72). Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı çalıştıkları iller genellikle sınır illeridir. Bu illerde kayıt dışı çalışan Suriyeliler düşük ücretlere razı olmakta ve bu da işverenlerin maliyetlerini düşürmektedir. Fakat diğer illerimizde kayıtlı işçi çalıştıran firmalar kayıt dışı Suriyeli istihdam eden firmalar gibi maliyetlerini düşürememektedir. Bu durum hem haksız rekabete yol açmakta hem de kayıtlı işçi çalıştıran bazı firmaların kayıt dışı yolla işçi çalıştırma yönündeki isteklerini artırmaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2017: 37).

İstatiksel Verilere ve Kaynak Dağılımına Etkileri

Kayıt dışı istihdam özellikle istatiksel verilerin eksik gösterilmesine neden olmaktadır. Bu durum devletin bu verileri dikkate alarak yaptığı planlamaları ve buna bağlı olarak yürüttüğü politikaların eksik olmasına yol açmaktadır (Karaarslan, 2010: 1). Kayıt dışı istihdam sonucunda doğru veya eksik elde edilen veriler kaynak tahsisinde etkinliği azaltmakta ve bunun sonucu olarak da halka sunulan kamu hizmetlerinin verimliliğinin düşmesine yol açmaktadır (Akbulut, 2020: 133). Bunun yanında kayıt dışı istihdam ile gelir elde eden bazı firmaların vergilerini devlete eksik bir şekilde vermesi devlet bütçesinin azalmasına yol açmaktadır. Yeterli düzeyde vergi geliri elde edemeyen devlet kamu hizmetlerini de verimli bir şekilde halka sunamamaktadır. Kayıt dışı istihdamda büyük payı olan Suriyelilerin de elde ettiği gelirlerin doğru bir biçimde kayıt altına alınamaması istatiksel verilerin doğru değerlendirilememesine neden olmaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2017: 37).

Sosyal Güvenlik Sistemine Etkileri

Kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik sistemini de olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomide kayıt dışılığın olması sosyal güvenlik sisteminin sunduğu bazı haklardan kayıt dışı çalışanların yararlanamamasına yol açmaktadır (Oktar, 2004: 270). Bunlarla birlikte kayıt dışı istihdamın varlığı kayıt dışı çalışanları da olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı işçilerin düşük ücretlerle ve sigortasız çalışmaları ileride pek çok sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum kayıtsız işçileri emeklilik, malullük aylığı

ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma gibi bazı sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakmaktadır (Uslu, 2021: 1227).

Bir iş yerinde kayıtlı ya da kayıt dışı çalışanların birlikte yer alması adaletsiz bir ortamın varlığına sebep olmaktadır. Sigorta gibi sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakılan işçilerin hem işverene hem de devlete olan güveni sarsılmakta ve böylece çalışma açısından verimliliği düşmektedir (Yıldız ve Yıldız, 2017: 38). Ekonomide kayıt dışı çalışan Suriyeli sığınmacılar kayıtlı çalışan yerel halka göre güvenlik pirimi, vergi gibi bazı yükümlülükleri yerine getirmemektedir. Suriyelilerin vergi gibi bazı yükümlülükleri yerine getirmemeleri yerel halka göre daha avantajlı hale gelmelerine yol açmaktadır. Ancak bu durum uzun vadede birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi sığınmacıların sosyal güvenlik haklarından yararlanamamasına yol açmaktadır (Korkmaz, 2018: 79).

Çocuk Emeğine Etkileri

Ekonomide kayıt dışılığın olmasının çocuk işçiliği sorununa neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomide düşük ücretlere razı olan sığınmacılar için yoksulluk artmakta ve bu da çocuk işçiliğine sebep olmaktadır. Özellikle ekonomik açıdan zor durumda kalan sığınmacı aileler çocukların ihtiyaçlarını da karşılamakta güçlük çekmekte ve çocuklarını da çalışmaya zorlamaktadır (Şimşek vd., 2016: 166). Türkiye'de önemli bir problem olan çocuk işçiliği sorunu sığınmacıların çocuklarını çalıştırmaları ile birlikte daha da önemli bir hale gelmiştir. Kendilerini savunmaktan yoksun olan bu çocuklar çoğu zaman düşük ücretlerle, uzun saatler boyunca, kötü koşullar altında çalışmaya zorlanmaktadır. Ekonomik açıdan zor durumda olan Suriyeli aileler ise bu duruma çoğu zaman razı olmaktadır (Ardıç Çobaner, 2016: 19).

Suriyeli çocukların kayıt dışı şekilde istihdam edilmeleri ekonomik alanın yanında toplumsal alanı da olumsuz yönde etkilemektedir. Yetişme çağında olan çocukların ekonomik kazanç sağlamak için kötü koşullarda ve uzun saatler boyunca çalışmaları hem ülkenin hem de bu çocukların geleceği konusunda kaygılara neden olmaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2017: 38). Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocuklar eğitim konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Ekonomik sıkıntılar sebebiyle erken yaşta

çalışmaya mecbur kalan Suriyeli çocuklar eğitim haklarından mahrum kalmakta, dil öğrenememekte ve bu yüzden Türk halkına uyum sağlayamamaktadır. Türkiye'de ekonomik sıkıntılar yaşayan Suriyeli ailelerin çocuklarını okula göndermek yerine çalışmaya zorlamaları çocuk işçiliği sorununu daha da büyütmektedir (Ardıç Çobaner, 2016: 16). Çocuk işçiliğinin bir sorun haline gelmesi işsizliği de etkilemektedir. Türkiye'de çocuk işçiliğinin varlığı halkın işsiz kalmasına da neden olmaktadır. Suriyeli çocukların yerel halka göre daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları işverenlerin çocuk işçileri daha çok tercih etmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte konudaki yasal düzenlemelerin işverenler tarafından göz ardı edilmesi yerel halkın işsiz kalmasına yol açmaktadır. Sığınmacı çocukların bu şekilde yasa dışı yollarla çalıştırılmaları emeklerinin de kolay sömürülmesine neden olmaktadır. Çocuk işçiler genelde yetişkinlerin çalışmak istemedikleri tarım işlerinde, sağlık açısından tehlikeli işlerde, maden ocaklarında düşük ücretlerle çalışmaktadır. Çocukların bu sektörlerde çalışmaları çoğu zaman emeklerinin sömürülmesine ve istismar edilmelerine de neden olmaktadır (Aytaç ve Kılınç, 2021: 386).

4.3.2 Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal ve Kültürel Etkileri

Yaşanan göç olaylarıyla birlikte göç eden insanlar kendi kültürlerini de beraberinde getirmektedir. Göç edenlerin ve göç edilen yerlerdeki insanların farklı kültüre sahip olmaları toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Bu durum göç alan toplumların göç edenleri kabul etmemesine ve dışlamasına neden olmaktadır (Karasu, 2018: 37). Kültür farklılığı nedeniyle göç edenlerin yaşadığı bu dışlanma yerel halk ile uyum sürecinin uzamasına neden olmakta ve bu yüzden toplumun göç edenleri kabul etmesi oldukça zor olmaktadır (Yıldırımalp vd., 2017: 112).

2011 yılından günümüze kadar sayıları giderek artan Suriyelilerin Türk toplumu açısından kabul aşaması göçlerin yaşandığı ilk dönemde hızlı olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında sınır illerinde ikamet eden vatandaşlar ile Suriyelilerin akrabalık bağlarının olması, çoğu vatandaşımızın Suriyeliler ile aynı kökene, aynı dine mensup olmaları ve aynı dili konuşmaları yer almaktadır (Nurdoğan vd., 2017: 228). Bunlarla birlikte Suriyeliler Türk toplumu açısından göçlerin başladığı ilk dönemde "misafir" veya "din kardeşi" olarak görülmüştür. Toplumda Suriye'de yaşanan iç savaşın kısa

süreceği yönündeki düşünceler hâkim olmuş ve bu durum halkın göçlerin yaşandığı ilk dönemde Suriyelilere karşı fazla tepki gösterilmemesine neden olmuştur. Ancak Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri toplumsal alanı olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir (Özdemir, 2018: 123). Yaşanan bu sorunlar Türkiye'nin toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Suriyelilerin gelenek, kültür ve dillerinin Türk halkından farklı olması Türk halkı ve Suriyeliler arasında toplumsal alanda uzun vadede uyum sorunu yaşanmasına neden olmuştur (Tunç, 2015: 45).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri ve pek çok alanda yarattıkları etkiler yerel halkta sığınmacılara yönelik olumsuz bir algının oluşmasına neden olmuştur. Etnik köken ve kültür farklılıkları, küçük yaşlarda yapılan evlilikler, suça karışmaları yüzünden yerel halkta oluşan güvenlik kaygıları, temel hizmetleri aksatmaları, şehirlere kontrolsüz bir şekilde dağılmaları, ekonomiye yük olmaları yerel halkta sığınmacılara yönelik olumsuz bir algı oluşmasının başlıca nedenleri arasındadır (Kızmaz, 2018: 401). Bu olumsuz algının oluşmasının nedenleri ekonomik, siyasal ve sosyal alanda neden oldukları olumsuz etkilerle sınırlı değildir. Bunlarla birlikte sığınmacılara yönelik olumsuz bir algı oluşmasının altında medyanın payı da büyüktür (Göktuna Yaylacı ve Karakuş Yetkin, 2015: 239).

Türkiye'ye göç eden Suriyeliler ve halk arasında dil, etnik köken, mezhep ve kültür farklılıkları bulunmaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriyelerin çoğunluğunu Sünni Araplar oluşturmaktadır. Sünni Arapların yanında Kürtler ve Türkmenler de göç edenler arasındadır. DAEŞ'in bölgede terör eylemlerini artırması ile Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin etnik, mezhepsel ve dini çeşitliliği artmıştır. Bununla birlikte Kobani (Ayn el-Arab) Olayları'nın[*] yaşanması ile birlikte Türkiye'ye sığınan Kürt kökenli Suriyelilerin sayısında artış olmuştur. DAEŞ, PYD gibi terör örgütlerinin saldırılarının artması ve Esad rejiminin baskıları sonucunda da Türkiye'ye sığınan Türkmenlerin sayısında da artış yaşanmıştır. Yerel halk kendileri ile etnik kökeni,

[*] DAEŞ'in 2014 yılında büyük çoğunluğunu Kürt nüfusun oluşturduğu Suriye'nin kuzeyinde bulunan Kobani'yi ele geçirmek için sivilleri katletmesi üzerine Kürtler ayaklanmıştır. Bu durum Türkiye'deki Kürtlerin de dikkatini çekmiş ve 2014 yılında Halkların Demokratik Partisi (HDP) Eş Başkanı Selahattin Demirtaş'ın Türkiye'nin Kobani'de yaşanan olaylara tepki göstermediğini savunarak Kürt halkı hükümeti protesto etmeleri için sokaklara davet etmiştir. Kobani'ye destek verme amacıyla başlatılan protestoların giderek büyümesi ile birlikte sokaklar adeta savaş alanına dönmüş ve 6-8 Ekim 2014'te 50'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir (Coşkun, 2015: 2).

mezhebi ve dini aynı olan Suriyelileri daha sıcak karşılarken etnik kökeni, dini, mezhebi farklı olan Suriyelileri çoğu zaman dışlamaktadır (Özdemir, 2017: 129-130).

Yerel halk ve sığınmacılar arasında yaşanan mezhepsel farklılıklar toplumun sığınmacılara yönelik algısını da etkilemektedir. Suriyeli sığınmacıların çoğunluğunun Sünni mezhebe dâhil olması, özellikle Hatay'da yaşamını sürdüren Arap Alevileri için bir güvensizlik unsuru oluşturmaktadır (ORSAM, 2015: 26). Aynı dine mensup olunsa da mezhepsel farklılıklar kültürel farklılıkları da etkilemektedir. Bu kültürel farklılıklar yerel halkın kültürlerini ve yaşamlarını kökten değiştireceği konusunda korkulara sebebiyet vermektedir. Bu da halk arasında Suriyelilerin bir tehdit unsuru olarak algılanmasına neden olmaktadır. Özellikle sınır illerinde Suriyeli nüfusunda yaşanan artış yerel halkta Suriyelilerin kültürel yapıyı bozacakları konusunda olumsuz bir algı oluşmasına neden olmuştur. Bu durumun görüldüğü yerler, Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep gibi sınır illeridir. Kilis ilinde yaşayan Suriyelilerin sayısı Türk vatandaşlarının sayısını geçmiştir. Bu durum Kilis halkının Suriyelileri bir güvenlik tehdidi olarak algılamasına yol açmıştır (Ekici, 2019: 706).

Etnik farklılıkların yanında Suriyeli nüfusunun her geçen gün artması yerel halkta bu insanların uzun vadede büyük sorunlara yol açacağı yönünde olumsuz düşüncelere neden olmaktadır (Kaypak ve Bimay, 2016: 101). Suriyeli nüfusunda yaşanan artış bu insanların ülkeyi istila ettiklerini ve bu durumun ileride büyük bir tehlike yaratacağı yönündeki düşünceler toplumun büyük kesimi tarafından dile getirilmektedir. Her geçen gün artan Suriyeli nüfusu ekonomik, sosyal, güvenlik gibi pek çok alanı derinden etkilemektedir. Bu durum Suriyelilerin Müslüman kimliğinin önüne geçmektedir. Her ne kadar iki toplum aynı dini benimsemiş olsa da yaşanan kültürel farklılıklar ve sığınmacıların neden olduğu tüm olumsuz etkiler Türk halkı tarafından bu insanların ülke geleceği açısından bir tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır. Türk halkı tarafından Suriyelilere yönelik olumsuz düşünceler her fırsatta dile getirilmektedir (İşçi ve Uludağ, 2019: 17).

Suriyeli sığınmacılar hakkında yapılan sokak röportajlarında halk tarafından sığınmacılara yönelik şu ifadelere yer verilmektedir:

“Bizim askerimiz onlar için savaşıp şehit olurken onların burada sahillerde, parklarda gezmeleri; nargile içmeleri zorumuza gidiyor.”

“Suriyeliler gitsin. Onlar geldiğinden beri hastalık arttı, ben kanser oldum.”

“Erkekleri karılarımızı kızlarımızı rahatsız ediyor, taciz ediyorlar.”

“Biz Kurtuluş Savaşı’nda bir sürü Mehmetçik’i şehit verdik. Biz onların delikanlılarını neden besliyoruz. Önce erkekleri yollamalıyız. Arkadan hanımlarını da yollamalıyız, Çanakkale’deki gibi onların destekçisi olsunlar, yemeklerini yapsınlar diye.”

“Vatanını terk edenden hayır gelmez.”

“Ben çaba sarf etmediklerini düşünüyorum. Ben bir bayan olarak ülkemi terk etmezdim.”

“Bayramda evlerine gidebiliyorlarsa, savaş bitmiş demektir.”

“İnsanları bile bir itici.” (İşçi ve Uludağ, 2019: 16).

“Yaşam alanım daralıyor. Her yerde Suriyeli görüyorum.”

“Hepsi on veya on beş çocuk yapıyor. Gelecekte Türkiye’yi istila edebilirler.”

“Türkiye’de Türk’ten daha çok Suriyeli var.” tüm bu ifadeler halkta Suriyelilere yönelik oluşan bu olumsuz algıyı kanıtlar niteliktedir (İşçi ve Uludağ, 2019: 17-18).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de toplumsal alanda uyumu zorlaştıran sebeplerden biri de sığınmacılar ile yapılan evliliklerdir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelmesi ile birlikte çok eşli evliliklerin artmış ve bu yüzden boşanma oranlarında artış yaşanmıştır (ORSAM, 2015: 16). Suriyeli sığınmacılar arasında erken yaşta evliliklerin yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca sığınmacılar Suriye’ye geri gönderilme korkusu yüzünden kızlarını erken yaşlarda evlilik yapmaya zorlamaktadır. Bazı sığınmacılar için yapılan evliliklerde ikinci hatta üçüncü eş olmaları normal

karşılamaktadır. Bu tür evliliklerin hukuki açıdan hiçbir resmiyeti olmadığı için hem sığınmacı kadınların hem de önceki eşlerin sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Bu evliliklerle beraber sığınmacı kadınların ilk eşler ve çocuklar tarafından dışlandığı ve çoğu zaman istismara uğradıkları görülmektedir. Sığınmacı kadınlar tüm bu zorluklara rağmen eşleri tarafından ailelerinin yanına geri gönderilmekten korkmakta ve susmaktadır (Barın, 2015: 46-47). Çok eşli evlilikler özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı sınır illerimizde yaygın olarak görülmektedir. Bu durumun en çok yaşandığı illerin başında Kilis gelmektedir. Yaşı küçük olan Suriyeli kızların maddi imansızlıklar yüzünden kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendikleri görülmektedir. Türkiye'de Suriyeliler ile yapılan çok eşli evlilikler Türk aile yapısına zarar vermektedir (Harunoğulları, 2021b: 358).

Türk toplumu açısından çok eşli evlilikler bir sorun oluştururken Suriyeliler için erken yaşta ve çok eşli evlilikler sosyal bir sorun olarak görülmemektedir. Türkiye'de hem kamplarda hem de kamp dışında yaşayan Suriyeliler küçük yaşlarda çok eşli evliliğe razı olmaktadır. Küçük yaşlardaki kız çocuklarının evlendirilmesi küçük yaşta hamilelik sorununu da beraberinde getirmektedir (Sarvan ve Efe, 2020: 59-60). Suriyeliler için normal karşılanan bu durumlar Türk aile yapısını derinden etkilemektedir. Suriyelilerin kadınlara bakış açısı, aile ortamları, erken yaşta yapılan çok eşli evlilikleri normal karşılamaları Türk toplumunun bu insanları hem sosyal hem de ahlaki açıdan bir tehdit unsuru olarak görmesine neden olmaktadır (Ekici, 2019: 708). Suriyeli kızların erken yaşta zorla evlendirilmelerinin hem sığınmacılar hem de Türk toplumu açısından büyük sorunlara neden olduğu görülmektedir. Türkiye'de zor şartlar altında yaşayan sığınmacı kızların mağdur olmamaları için erken yaşta evlenmeye zorlanmaları eğitim almalarının önünde büyük bir engeldir. İyi bir eğitim almak yerine erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının topluma kazandırılmaları da oldukça zor olmakta ve bu durum toplumsal uyumu da zorlaştırmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların toplumsal açıdan olumsuzluklara neden olan bir başka neden de sığınmacıların kamplarda (geçici barınma merkezleri) kalmayıp şehirlere kontrolsüz bir şekilde dağılmasıdır. Bazı şehirlerdeki sığınmacı sayısı o şehirlerde yaşayan Türk vatandaşlarının sayısını geçmiştir (A. Korkmaz, 2016: 99). Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin ilk etapta sınır illerinde ve geçici barınma merkezlerine

yerleştikleri ancak Suriye'deki iç savaşın uzaması ve zamanla mevcut geçici koruma merkezlerinin yetersiz kalması nedeniyle geçici koruma merkezlerinin dışında yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir (Yıldırımalp vd., 2017: 109).

Tablo 4. 3 Geçici Koruma Statüsü Altında Bulunan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

Ülkemizde Geçici Koruma Statüsü Verilen Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (Alfabetik)									
No	İller	Kayıtlı Suriyeli Sayısı	Nüfus	İl ile Suriyeli nüfusun Karşılaştırma Yüzdesi	No	İller	Kayıtlı Suriyeli Sayısı	Nüfus	İl ile Suriyeli Nüfusun Karşılaştırma Yüzdesi
1	Adana	256.293	2.263.373	%10,18	42	Kahramanmaraş	96.177	1.171.298	%7,59
2	Adıyaman	23.256	632.148	%3,55	43	Karabük	1.765	249.287	%0,70
3	Afyon	12.591	744.179	%1,66	44	Karaman	826	258.838	%0,32
4	Ağrı	1.290	524.644	%0,25	45	Kars	189	281.077	%0,07
5	Aksaray	4.258	429.069	%0,98	46	Kastamonu	2.681	375.592	%0,71
6	Amasya	1.455	335.331	%0,43	47	Kayseri	83.635	1.434.357	%5,51
7	Ankara	100.433	5.747.325	%1,72	48	Kırıkkale	1.969	275.968	%0,71
8	Antalya	4.248	2.619.832	%0,16	49	Kırklareli	1.039	366.363	%0,28
9	Ardahan	124	94.932	%0,13	50	Kırşehir	2.060	242.944	%0,84
10	Artvin	71	169.543	%0,04	51	Kilis	109.087	145.826	%42,79
11	Aydın	8.482	1.134.031	%0,74	52	Kocaeli	56.643	2.033.441	%2,71
12	Balıkesir	5.056	1.250.610	%0,40	53	Konya	123.734	2.277.017	%5,15
13	Bartın	571	201.711	%0,28	54	Kütahya	2.010	578.640	%0,35
14	Batman	16.035	626.319	%0,250	55	Malatya	32.331	808.692	%3,84
15	Bayburt	171	85.042	%0,20	56	Manisa	14.231	1.456.626	%0,97
17	Bingöl	1.179	283.112	%0,41	58	Mersin	243.411	1.891.145	%11,40
18	Bitlis	1.137	352.277	%0,32	59	Muğla	11.773	1.021.141	%1,14
19	Bolu	4.496	320.014	%1,39	60	Muş	1.713	405.228	%0,42
20	Burdur	9.175	273.716	%3,24	61	Nevşehir	13.867	308.003	%4,31
21	Bursa	184.560	3.147.818	%5,54	62	Niğde	7.150	363.725	%1,93
22	Çanakkale	5.098	557.276	%0,91	63	Ordu	1.169	760.872	%0,15

Tablo 4.3'ün devamı

23	Çankırı	810	196.515	%0,41	64	Osmaniye	42.607	553.012	%7,13
24	Çorum	3.532	526.282	%0,67	65	Rize	1.324	345.662	%0,38
25	Denizli	14.093	1.051.056	%1,32	66	Sakarya	15.800	1.060.876	%1,47
26	Diyarbakır	24.511	1.791.373	%1,35	67	Samsun	10.248	1.371.274	%0,74
27	Düzce	1.686	400.976	%0,42	68	Siirt	4.747	331.980	%1,41
28	Edirne	1.091	412.115	%0,26	69	Sinop	464	218.408	%0,21
29	Elazığ	13.230	588.088	%2,20	70	Sivas	3.648	636.121	%0,57
30	Erzincan	278	237.351	%0,12	71	Şanlıurfa	427.191	2.143.020	%16,62
31	Erzurum	1.183	756.893	%0,16	72	Şırnak	14.904	546.589	%2,65
32	Eskişehir	6.477	898.369	%0,72	73	Tekirdağ	12.610	1.113.400	%1,12
33	Gaziantep	463.387	2.130.432	%17,87	74	Tokat	1.218	602.567	%0,20
34	Giresun	464	450.154	%0,10	75	Trabzon	3.681	816.684	%0,45
35	Gümüşhane	250	150.119	%0,17	76	Tunceli	74	83.645	%0,09
36	Hakkari	5.093	278.218	%1,80	77	Uşak	3.290	373.183	%0,87
37	Hatay	430.639	1.670.712	%20,49	78	Van	2.170	1.141.015	%0,19
38	Iğdır	82	203.159	%0,04	79	Yalova	3.869	291.001	%1,32
39	Isparta	8.253	445.678	%1,82	80	Yozgat	5.545	418.500	%1,31
40	İstanbul	544.296	15.840.900	%3,32	81	Zonguldak	721	589.684	%0,12
41	İzmir	149.889	4.425.789	%3,38					
TOPLAM							3.713.301		

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a).

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere 26 Mayıs 2022 tarihi itibariyle Türkiye'de en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan şehir İstanbul'dur. İstanbul'u sırasıyla Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa illeri takip etmektedir. Suriyeli nüfusunun en az olduğu şehir Artvin'dir. Artvin'den sonra en az Suriyeli nüfusa sahip iller sırasıyla Tunceli ve Iğdır'dır. İllere göre kayıtlı Suriyeli nüfusu ile il nüfusu karşılaştırıldığında Suriyeli nüfusunun yerli nüfusa oranla en yoğun olduğu il Kilis'tir. Kilis'i Suriyeli sığınmacı yoğunluğunda sırasıyla Hatay ve Gaziantep takip etmektedir. İllere göre kayıtlı Suriyeli nüfusu ile il

nüfusu karşılaştırıldığında Suriyeli nüfus yoğunluğunun yerli nüfusa göre en az olduğu iller Iğdır ve Artvin'dir.

Tablo 4. 4 Geçici Barınma Merkezlerinde Bulunan Suriyelilerin Şehirlere Göre Dağılımı

Şehir	Geçici Barınma Merkezinin Adı	Suriyeli Mevcudu	Toplam Mevcut
Adana (1)	Sarıcam	16.460	16.460
	Altınözü	2.418	
Hatay (3)	Yayladağı	3.295	8.083
	Apaydın	2.370	
Kahramanmaraş (1)	Merkez	9.560	9.560
Kilis (1)	Elbeyli	8.175	8.175
Osmaniye (1)	Cevdetiye	8.073	8.073
Toplam		50.351	

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a).

Tablo 4.4'e göre 26 Mayıs 2022 tarihi itibariyle Suriyeliler için illerde kurulan tüm barınma merkezleri bulunmaktadır. Suriyeliler için kurulan barınma merkezlerinin en fazla olduğu il Hatay'dır. Geçici barınma merkezlerinde en çok Suriyeli ağırlayan şehir Adana'dır. Adana'dan sonra geçici barınma merkezlerinde en çok Suriyeli ağırlayan şehirler sırasıyla Kahramanmaraş, Kilis, Hatay ve Osmaniye'dir.

Kamplarda kalmayan sığınmacıların kamplarda kalanlara göre toplumsal yapıyı etkileme olma olasılığı daha yüksektir. Kamplarda yaşamayıp şehirlerde yaşayan sığınmacılar ekonomik açıdan sınırlı imkânlara sahiptir ve bu sığınmacıların kamplarda yaşayanlara göre toplumsal alanı olumsuz yönde etkileme olasılığı daha fazladır (A. Korkmaz, 2016: 98). Kamplarda yaşayan sığınmacılara devlet tarafından sunulan imkânlar daha iyi olsa da Suriyelilerin büyük bir bölümünün kampların dışında yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. Kamplarda çalışma olanağının olmaması, toplumsal alandan izole bir biçimde yaşama, uyum sorunu, tutucu ailelerin kamp yaşamını kendilerine uygun görmemesi sığınmacıların kamplarda kalmayıp yakın akrabalarının bulunduğu şehirlere göç etmelerinin nedenleri arasındadır. Ayrıca Suriyeli nüfusunun giderek artması mevcut kampların sığınmacılar için yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu yüzden sığınmacıların kamp hayatı yerine özellikle

sınır illerinde yeni bir hayat kurmak için bu illere göç ettikleri görülmektedir (Nurdoğan vd., 2017: 229-230).

Suriyelilerin şehirlere kontrolsüz bir şekilde dağılmaları şehirlerde yaşayan halk ile sığınmacıların toplumsal ve kültürel alanda sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Halk ve sığınmacılar arasında kültürel farklılık olduğu için uyum konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Sığınmacıların şehirlere göç etmeleriyle birlikte şehirlerde nüfus artışı yaşanmıştır. Şehirlerde yerel halka sunulan temel hizmetler sığınmacılara da sunulmaktadır. Ancak bu durum hem temel hizmetleri aksatmakta hem de ekonomiyi olumsuz etkilemektedir (ORSAM, 2015: 5). Sığınmacılara yönelik hizmetlerin ekonomiye yük oluşturması toplumda tepkilere de neden olmaktadır. Halkın çoğunluğu ekonominin zaten zor durumda olduğu, kamplarda kalmayıp şehirlere gelen sığınmacıların ekonomiyi daha da kötü duruma soktuğu ve bu yüzden işsizliğin de arttığı görüşündedir. (İşçi ve Uludağ, 2019: 12). Türk toplumunda sığınmacılara yönelik ekonomik yönden olumsuz bir algının oluşmasının nedeni sığınmacıların ucuz iş gücü oluşturmaları ve bu yüzden işsizliğe neden olmalarıdır. Devletin sığınmacılar için sunduğu hizmetler ve yaptığı harcamalar Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Ülkenin bütçesinden Suriyeliler için yapılan yüksek maliyetli harcamaların uzun vadede Türkiye ekonomisine yük getireceği yönündeki düşünceler halk arasında sık sık dile getirilmektedir (Ekici, 2019: 713).

Suriyeli sığınmacıların gelmesi ile birlikte halk ve sığınmacılar iş gücü piyasasında zaman zaman karşı karşıya gelmekte ve bu durum ikili arasında gerilim yaşanmasına neden olmaktadır. Göçlerin artmasıyla meydana gelen nüfus artışı ile birlikte piyasada işe olan talep artmıştır. Bu talep artışı işe ihtiyacı olan yerel halk ve sığınmacılar arasında rekabete neden olmuştur (Deniz vd., 2016: 24-25). Suriyelilerin ucuz iş gücü olmaya razı olmaları ve kayıt dışı sektörlerde çalışmaları bu sektörlerde düşük ücretlerle çalışan yerel halkın işsiz kalmasına neden olmaktadır (Duruel, 2017: 212). Suriyelilerin ekonomide ucuz iş gücü olarak istihdam edilmeleri halkın sığınmacılara karşı "İşimizi elimizden alıyorlar, ucuza çalışıp işsiz kalmamıza neden oluyorlar" şeklinde tepki göstermesine yol açmıştır (Ertekin, 2020).

Suriyelilerin kayıt dışı istihdamda ucuz iş gücü oluşturmaları ve bu yüzden de işverenler tarafından diğer işçilere göre daha fazla tercih edildiği yönündeki olumsuz düşünceler toplumda sık sık dile getirilmektedir. Ayrıca sığınmacıların devletin halka sağladığı kaynakları orantısız şekilde kullandıkları yönündeki olumsuz düşünceler toplumun sığınmacılara karşı tepki göstermesine neden olmaktadır. Yerel halk ile Suriyelilere yönelik yapılan sokak röportajları bu tür olumsuz düşünceleri kanıtlar niteliktedir. Halk ile Suriyeli sığınmacılara yönelik yapılan bazı sokak röportajlarında şu şekilde ifadelere yer verilmektedir:

"Suriyeli sığınmacılara aylık 3.600 TL para ödeniyor, ben olsam ben de bu rahatı bulsam Türkiye'yi terk etmem. Aldıkları maaş asgari ücretten çok daha fazla."

"Devlet bu Suriyeli sığınmacılara kırk beş milyon dolardan fazla para harcadı. Kendi vatandaşımız dururken neden onlara harcıyor ki?"

"Kendi vatandaşımız açken, maddi sıkıntılarla boğuşurken, işsizken ve evsiz iken sadece Suriyeliler ev sahibi yapılıyor"

" Türkiye'de yaşayan kendi gençlerimiz işsizken onlara iş veriliyorsa onların gitmeleri gerekiyor "

"Hastanelerde bizden daha öncelikliler. Üstelik de tedavi karşılığında para da vermiyorlar." (İşçi ve Uludağ, 2019: 12-13).

Suriyelilerin ucuz iş gücü oluşturmaları ve bunun sonucunda da işsizliğe neden olmalarının yanında temel hizmetleri aksatmaları, enflasyon artışı gibi pek çok olumsuz etkileri toplumun sığınmacılara karşı tepki göstermesine neden olmaktadır. Türkiye'de özellikle göçmen nüfusunun yoğun olduğu İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde ve Adana, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Hatay gibi sınır illerinde ekonomik yönden değişim yaşanmıştır. Suriyelilerin yarattığı sorunların çözümü ve bu insanların topluma kazandırılma konusunda doğru adımlar atılsa da toplumda oluşan mevcut "Suriyeli sığınmacı" algısı kolay kolay değişmeyeceğe benzemektedir (İşçi ve Uludağ, 2019: 12).

Toplumda Suriyelilere yönelik olumsuz bir algının oluşmasının altında medyanın da payı büyüktür. Suriyelilerin medyada gösterilme şekilleri bu sorunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Medyada sığınmacılara yönelik gösterilen bazı olumsuz vakalar toplumun sığınmacılara ön yargı ile yaklaşmasına neden olmaktadır. Toplum açısından önemli bir yere sahip olan Suriyeli meselesi sık sık haberlere konu olabilmektedir. Suriyelilere yönelik yapılan haberlerin niteliği Türk halkının "Suriyeli sığınmacı" algısını etkileyebilmektedir (Yüce, 2019: 77) Haberlerde zaman zaman "kaçak sığınmacılar", "yasal olmayan yollar ile sınırdan geçen kaçaklar" gibi olumsuz söylemlere yer verilmekte ve sığınmacılar her zaman suç işleme potansiyeli yüksek olan insanlar olarak gösterilmektedir (Tümeğ, 2018: 20).

Suriyelilerin Türk toplumu açısından bir sorun olarak görülmesinde sosyal medyanın payı oldukça büyüktür. Sosyal medyada Suriyelilerin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler üzerinde ve işsizliğe, ekonomik sorunlara neden olduğu yönünde görüşlere yer verilmekte ve sığınmacılar ötekileştirilmektedir (Kardeş vd., 2017: 188-189). Medyada yapılan haberlerin çoğu gerçek olaylar olsa da bu haberlerin çoğunun sığınmacı karşıtlığı yapanlar tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Habercilerin kullandıkları dil ve haberi ele alış şekilleri toplumsal algıyı olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Sığınmacılar medyada çoğu zaman hırsız, sürekli suç işleyen, toplum içinde nasıl davranılacağını bilmeyen insanlar olarak yansıtılmaktadır. Bütün bunlar toplumda sığınmacılara yönelik algıyı şekillendirmektedir. Sosyal medya ve haberlerde yapılan haberler yüzünden sığınmacılara yönelik olumsuz algının ne denli büyük olduğu bazı illerimizde Suriyelilere yapılan linç girişimlerinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Medya aracılığıyla oluşan olumsuz sığınmacı algısı yüzünden sığınmacılara yönelik ötekileştirilme, linç girişimi, baskı giderek artmaktadır. Bütün bunlar Suriyeli sığınmacıların kültürel ve toplumsal hayata uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır (Alp, 2018: 33-34).

Toplumda sığınmacılara yönelik bu olumsuz algılar sığınmacıların halk tarafından çoğu zaman dışlanmalarına ve ötekileştirilmelerine neden olmaktadır. Türk halkının büyük çoğunluğu ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda kendilerini sığınmacılardan farklı görmektedir. Toplumun büyük bir kısmı sığınmacıların üretime hiçbir katkısı olmadığını ve kaynakları ücretsiz tükettiğini düşünmektedir (Tuncel ve Ekici, 2019:

61). Sığınmacıların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri şehirlere kontrolsüz bir şekilde dağılmaları, eğitim, sağlık gibi temel hizmetler üzerindeki etkileri, medyada sığınmacılara yönelik haberler toplumun sığınmacılara yönelik algısını şekillendirmektedir (Özdemir, 2018: 128).Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de yarattıkları olumsuz etkiler yüzünden toplumda olumsuz bir sığınmacı algısının oluştuğu görülmektedir. Toplumun büyük kesimi ülkede yaşanan sorunlarda sığınmacıların büyük payının olduğunu düşünmekte ve sığınmacıları dışlamaktadır. Bu durum uyum sürecini de olumsuz etkilemektedir.

4.3.3 Suriyeli Sığınmacıların Temel Hizmetler Üzerindeki Etkileri

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların belediye hizmetleri, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler üzerinde hem toplumsal hem de ekonomik yönde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de temel hizmetler üzerinde yarattıkları olumsuz etkiler ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Türkiye'de sayıları giderek artan sığınmacıların belediye hizmetleri, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yerel halk gibi faydalanmaları yüzünden ekonomik ve toplumsal alanların olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Devletin sığınmacılara bu hizmetlerden ücretsiz yararlanma hakkını tanıması hem ekonomiye büyük zarar vermekte hem de bu hizmetlerde kapasite sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır. Temel hizmetler üzerinde yaşanan sorunlar halkın çoğu zaman sığınmacıları toplumsal alanda dışlamasına neden olmaktadır.

Türkiye'de kalıcı hale gelen Suriyeli sığınmacılara temel hizmetlerden yaralanma hakkı tanınmıştır. Kamplarda veya kampları terk edip başka yerlerde yaşamayı tercih eden sığınmacılar belediye hizmetlerinden, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden ücretsiz yararlanabilmektedir (ORSAM, 2015: 20). Ancak sayıları her geçen gün artan Suriyelilerin ücretsiz şekilde temel hizmetlerden yararlanmaları bu hizmetlerin aksamasına yol açmaktadır. Yaşanan bu aksaklıklar Türk halkının temel hizmetlerden kendileri gibi yararlanan sığınmacıları bir tehdit unsuru olarak göstermesine yol açmaktadır (Tunca ve Karadağ, 2018: 57).

Sığınmacıların il bazında yarattığı bir diğer etki de belediye hizmetleri üzerinde olmuştur. Şehirlere kontrolsüz bir şekilde dağılan sığınmacılara yönelik sorumluluğun büyük bir kısmı belediyelere yüklenmekte ve belediyelerin hem yerel halka hem de sığınmacılara aynı hizmeti sunması beklenmektedir (Kahraman vd., 2019: 48-49). Suriyelilerin gelmesi ile birlikte şehirlerin nüfusu artmış ve belediyelerin halka sunduğu temel hizmetlerde fazladan yoğunluk yaşanmıştır. Buna karşılık belediyeler yetersiz bütçe ile daha fazla nüfusa hizmet vermek zorunda kalmıştır. Ayrıca artan nüfus yüzünden sadece Türk vatandaşları için sunulan ulaşım, temizlik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin de yetersiz kalmasına yol açmıştır (ORSAM, 2015: 20). Suriyeli sığınmacıların nüfusunda yaşanan bu artış belediye hizmetlerinin aksamasına neden olan en önemli sebeptir. Sığınmacıların belediye hizmetleri üzerinde bu denli olumsuz bir etki yaratması yerel halkın Suriyelileri dışlamasına da neden olmuştur. Özellikle belediyelerin düşük bütçelerle yerel halkın yanında bu insanlara da hizmet sunması şehirlerde altyapı sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Yerel halk altyapı sorunları yüzünden temel hizmetlerde yaşanan aksaklıkların suçlusu olarak Suriyelileri görmektedir (Ekici, 2019: 716).

Türk vatandaşları ve sığınmacılar arasındaki gerginliklerin çözümü ve toplumsal uyumun sağlanması konusunda da belediyelere görevler verilmektedir (Kahraman vd., 2019: 48-49). Ancak belediyeler hizmet sunumu ve sorunlara çözüm üretmekte çoğu zaman yetersiz kaldıklarını dile getirmektedirler. Belediye görevlileri, tüm hizmetlerden yerel halk gibi yaralanan Suriyelilerin bu hizmetlerin verilme konusunda kapasite sorunlarına sebep olduğunu, bu sorunlardan etkilenen halkın da Suriyelileri suçladığını dile getirmektedir. Bütün bunlar da Suriyelilere yönelik öfkeyi artırmakta ve sığınmacıların tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır (Ekici, 2019: 716). Bunlarla birlikte bazı sığınmacıların ekonomik sorunlar yüzünden şehir dışındaki mahallelere yerleştikleri görülmektedir. Bu durum ise sığınmacıların o yörede yaşayan halk ile anlaşamamalarına neden olmakta ve bu kentlerde yaşayan insanların devletin sağladığı imkânlardan yararlanmasını da güçleştirmektedir. Suriyelilerin kendi seçtikleri mahallelerde topluca yaşamaları sosyal uyum sürecini de zora sokmaktadır (Aldemir, 2019: 280).

Suriyelilerin Türkiye'de yarattığı olumsuz bir etki de sağlık hizmetleri üzerinde olmuştur. Suriyelilerin Türkiye'de sağlık hizmetlerine daha kolay bir şekilde ulaşabilmeleri için sağlık alanında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. 19.02.2011'de Afet ve Acil Durum Merkezleri Yönetmeliği çıkarılmış ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri konusunda kolaylık sağlanmıştır (Gençler, 2020: 126-127). Ayrıca 2013/08 nolu "Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge" ile sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi on bir ilden seksen bir ile çıkarılmıştır. Sığınmacıların yararlandığı tedavi, temel ve acil sağlık hizmetlerinden Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) gereğince herhangi bir bedel alınmamaktadır ve bedeller AFAD tarafından karşılanmaktadır (Gültaç ve Yalçın Balçık, 2018: 196).

Suriyeli sığınmacılara sağlık hizmetlerine erişebilme konusunda pek çok kolaylık sağlanmıştır. Ancak bu durum Türk vatandaşlarının sağlık hizmetlerine ulaşma konusunda gecikmelere neden olmakta ve bu gecikmeler sunulan hizmetin kalitesini düşürmektedir (Gençler, 2020: 127-128). Sığınmacılara Türkiye genelinde sağlık hizmetlerinin ücretsiz bir şekilde sunulması hem ekonomiye yük getirmekte hem de sağlık hizmetlerinde aksamalara yol açmaktadır. Sağlık hizmetlerinde yaşanan bu olumsuzluklara Türk vatandaşları büyük tepki göstermektedir. Özellikle sığınmacı nüfusunun yoğun olduğu Gaziantep ve Kilis gibi sınır illerinde sağlık hizmetlerinde aksamalar olduğu görülmektedir. Suriyeli nüfusun artması hastanelerin de kalabalık olmasına ve bu yüzden Türk vatandaşlarının randevu alma konusunda sıkıntı yaşamasına neden olmaktadır. Türk vatandaşları sığınmacıların sıra beklemeden ayrıcalıklı bir şekilde bu hizmetlerden yararlandığını düşünmekte ve bu yüzden sığınmacılara tepki göstermektedir (Deniz vd., 2016: 35).

Suriyeli sığınmacıların sağlık alanında yarattıkları başka bir etki de sağlık sistemini olumsuz etkilemeleridir. Türkçe bilmeyen sığınmacılar hastanelere kayıt yaptırırken zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca bazı sığınmacılar kendilerine sağlık alanında sağlanan avantajları bilmemekte ve sağlık hizmetlerinin ücretli olduğunu düşünmektedir (Aslantürk, 2020: 195). Sığınmacıların gelmesiyle birlikte sağlık sisteminde yaşanan olumsuzluk sadece kayıt yaptırmada yaşanan sorunla sınırlı kalmamıştır. Hastanelerde yaşanan yoğunluk yüzünden ilaç temini konusunda sorunlar yaşandığı ve bazı

personellerin işi bıraktığı da görülmektedir. Tüm bu sorunlar Türk vatandaşlarına sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesinin de düşmesine neden olmuştur (Önder, 2019: 131).

Suriyelilerin sağlık hizmetlerinde yarattığı bir diğer etki ise toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemeleridir. Suriyelilerin gelmesi ile birlikte Türkiye'de görülme riski az olan çocuk felci, şark çıbanı, kızamık gibi bazı hastalıklar yeniden görülmeye başlamıştır (Tunca ve Karadağ, 2018: 61). Göç sırasında içilebilir su temininin yeterince sağlanamaması ve temizlik konusunda yaşanan sıkıntılar gibi pek çok neden bulaşıcı hastalıkların yayılma riskini artırmıştır. Özellikle içilebilir su kaynaklarına yeterince ulaşamayan Suriyelilerin bulaşıcı hastalıklara yakalandıkları ve bu nedenden dolayı öldükleri de görülmektedir (Turan vd., 2018: 121).

Sığınmacılar Covid-19 salgını nedeniyle de pek çok sorun yaşamaktadır. Salgının sığınmacılar üzerindeki olumsuz etkilerinin en çok sosyal ve ekonomik alanlarda olduğu görülmektedir. Sığınmacıların salgın nedeniyle yaşadığı ekonomik ve sosyal sorunlar sağlık koşullarını da etkilemektedir. Bu süreçte hem kamplarda hem de kamp dışında yaşayan sığınmacı kadınların bazıları eşlerine karşı savunmasız kalmış, şiddete uğramış ve geri gönderilme korku yüzünden bu duruma sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ekonomik koşullar nedeniyle kalabalık evlerde yaşamak zorunda kalan bazı sığınmacılar virüse yakalandıklarında ihbar edilme ve evlerinden çıkarılma korkusu yüzünden sağlık hizmetlerine başvurmamıştır. Virüse yakalan bazı sığınmacılar işten atılma ve sosyal hayattan dışlanma korkusu yüzünden bu durumu saklamıştır. Pandemi yüzünden yaşanan işsizlik sığınmacıları da etkilemiştir. Salgında en çok günlük işlerde geçimini sağlayan sığınmacılar işsiz kalmıştır. İşsiz kalan ve ekonomik açıdan zor durumda olan sığınmacılar sağlık hizmetlerine de ulaşmada sıkıntı yaşamıştır. Bazı sığınmacılar salgın sürecinde virüse yakalandıkları halde bunu saklamış ve kayıt dışı çalışmaya devam etmiştir. Bu durum salgının topluma yayılma riskini artırmıştır. Bunlarla birlikte pandemi sürecinde sığınmacıların Göç İdaresi ile görüşmeleri durma noktasına gelmiş ve kayıt süreci konusunda sıkıntılar yaşanmıştır (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2020). Ayrıca ülkelerin salgının yayılmasını engellemek için sınırlarını kapatmak gibi aldığı önleyici tedbirler sığınmacıların zor ve sağlıksız şartlar

altında sınırlarda beklemelerine ve mağdur olmalarına neden olmuştur (Zenginkuzucu, 2021: 346).

Büyük bölümü emek yoğun sektörlerde kayıt dışı istihdam edilen sığınmacılar pandemi döneminde iş yerleri kapandığı için ekonomik açıdan zor duruma düşmüşlerdir. Pandemi döneminde yaşanan kısıtlamalar zaten düşük gelirle geçinmek zorunda kalan sığınmacıları ciddi oranda etkilemiştir (Karaman ve Vesek, 2021: 34). Salgın döneminde ekonomik açıdan zor durumda kalan bazı sığınmacılar sokağa çıkma yasağının olduğu dönemlerde çalışmaya devam etmek zorunda kalmış ve bu durum sığınmacıların Covid-19'a yakalanma riskini artırmıştır. Çoğu sığınmacı bu dönemde temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda kalmış ve virüse yakalanmaktan korkmamıştır. Özellikle tarım sektöründe çalışmaya devam eden sığınmacıların çalışmayanlara göre Covid-19'a yakalanma riski artmıştır ve bu risk hem sığınmacıların hem de toplum sağlığı açısından olumsuzluklara neden olmaktadır (Beyaz, 2021: 536).

Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerinin yanında eğitim hizmetleri üzerinde de etkileri vardır. 2011 yılından itibaren sığınmacı çocukların eğitim konusunda yaşadığı sorunları çözmek ve daha iyi eğitim alabilmeleri için pek çok çalışma yapılmıştır (Şahin ve Aydemir, 2018: 137-138). 2013 yılında eğitim konusunda yaşanan sorunların çözümü için kapsamlı çalışmalar yapılmış ve "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" genelgesi çıkarılmıştır. Bu genelge ile Türkiye genelinde tüm sığınmacı çocuklara eğitime katılma imkânı sağlanmıştır (Kızıl ve Dönmez, 2017: 213).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2014'te 2014/21 no.lu "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi" yayınlanmıştır. Bu genelge ile geçici koruma altında bulunan sığınmacı çocuklara eğitime katılabilmeleri konusunda kolaylık sağlanmıştır (Usta vd., 2018: 176). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2014/21 sayılı genelge özellikle geçici barınma merkezleri dışında yaşayan sığınmacı çocukların eğitime katılmaları yönünde büyük bir avantaj sağlanmıştır. Bu genelge ile sığınmacı çocuklara hem devlet okullarında hem de Geçici Eğitim Merkezlerinde

(GEM) eğitim alma hakkı tanınmıştır. Bu uygulama ile sığınmacı çocukların diğer çocuklar gibi ayrım yapılmaksızın eğitim hakkından yararlanmaları istenmiştir. Ancak Suriyeli çocuklar devlet okullarından daha çok kendileri için açılan Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) eğitim almayı tercih etmiştir. Bunun sebebi GEM'lerin Suriyelilerin kendi kültürüne uygun Arapça dili ile Suriye müfredatına göre eğitim vermesidir. (Emin, 2016: 19). Ancak Suriyeli çocukların Arapça eğitim almaları toplumsal uyumu zorlaştırmıştır. Bu çocukların toplumsal uyumunu kolaylaştırmak ve Türkçe dilini daha iyi öğrenebilmeleri için 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı itibariyle kademeli bir şekilde GEM'lerin kapatılmasına karar verilmiş ve bu çocukların devlet okullarında eğitim almaları amaçlanmıştır (Tanrıkulu, 2018: 2595-2596). Suriyeli çocuklara devlet okullarına kayıt yaptırabilmeleri için birtakım kolaylıklar sağlanmıştır. Türkiye'de yaşayan ancak eğitim hizmeti alamayan Suriyeli sığınmacılara elektronik sistem üzerinden okullara kayıt olmalarını kolaylaştırmak için Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS) kurulmuştur. (Karasu, 2018: 30).

Suriyeli sığınmacılara örgün eğitim kurumlarının yanında halk eğitim merkezlerinde de pek çok alanda eğitim verilmektedir (Şahin ve Aydemir, 2018: 138). Halk eğitim merkezlerinde sığınmacılara yönelik özellikle meslek edindirme kursları ve dil öğrenme kurslarında eğitim verilmekte ve sığınmacıların topluma uyum sağlamaları konusunda çalışmalar yapılmaktadır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

2017 yılından itibaren sığınmacı çocukların okullaşma oranlarını artırmak eğitim konusunda yaşadıkları engelleri kaldırmak için "Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardım (YŞEY) Programı" başlatılmıştır. Bu program UNICEF, MEB, Türk Kızılay Derneği, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından desteklenmektedir. Programa AB tarafından mali destek sağlanmaktadır. YŞEY Programı kapsamında yabancı çocuklara 2017'den itibaren 2021 tarihine kadar 1 milyar 83 milyon lira maddi destek sağlanmıştır (Mülteciler Derneği, 2021).

Suriyeli sığınmacılara eğitim hizmetlerinden yararlanabilmeleri için yapılan tüm yardımlar eğitim sisteminde birtakım olumsuzluklara neden olmaktadır. Özellikle Suriyeli nüfusunun fazla olduğu sınır illerinde sığınmacı çocukların devlet okullarına kayıt yaptırmaları ile sınıflarda öğrenci sayısı artmış ve bu artış kapasite sorununa yol

açmıştır. Bu durum eğitim kalitesini olumsuz etkilemiş ve çocukların sorun yaşamalarına neden olmuştur (Tunca ve Karadağ, 2018: 59). Suriyeli çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanırken yaşadığı en büyük sorunlardan biri de dil engelidir. Türkiye'ye Türkçe eğitim almak isteyen sığınmacı çocuklar dil bilmedikleri için derslerde sıkıntı yaşamakta, ödevlerini yaparken zorlanmaktadır (Diker ve Karan, 2021: 310). Yeterince Türkçe bilmeyen çocukların kendilerini ifade edememeleri iletişim konusunda sorunlara neden olmaktadır. Dil konusunda yaşanan sorunlar bu çocukların eğitimden yeterince faydalanamamalarına ve diğer çocuklarla uyum sorunu yaşamalarına neden olmaktadır (Arslan ve Ergül, 2022: 17).

Dil öğrenen çocukların toplumsal hayata uyum sağlamaları daha kolay olmaktadır. Bu yüzden sığınmacı çocuklara Türkçeyi daha kolay öğrenebilmeleri için dil kursları açılmıştır. Bununla birlikte eğitim almakta isteksiz davranan çocuklara da önem verilmektedir. Sığınmacı çocukların daha iyi eğitim alabilmeleri için öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmalarına önem verilmiş ve bu konuda birtakım çalışmalar yapılmıştır (Aslantürk, 2020: 196). Türkiye'de sığınmacılara eğitim hizmetlerine ulaşabilmeleri için her kadar kolaylıklar sağlansa da çoğu çocukların eğitimden mahrum kaldığı görülmektedir (Tunca ve Karadağ, 2018: 60). Sığınmacıların okula gitmelerinin önündeki en büyük engel ailelerin maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını eğitim almaları yerine çalışmaya zorlamalarıdır (Duruel, 2016: 1412). Sığınmacıların eğitim almak yerine çalışmayı tercih etmeleri toplumsal açıdan da kaygılara neden olmaktadır. Bu durum sığınmacıların topluma uyum sağlama konusunda zorluk çekecekleri ve ileride suç işleyecekleri yönünde korkuları da beraberinde getirmektedir (Duğan ve Gürbüz, 2018: 538).

4.3.4 Suriyeli Sığınmacıların Güvenlik Üzerindeki Etkileri

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de güvenlik alanında büyük etkileri vardır. Türkiye'de sayıları giderek artan Suriyeli sığınmacıların ülkede neden olduğu sorunlar güvenlik açısından risk oluşturmaktadır. Bu durum toplumun sığınmacılara yönelik bakış açısına da yön vermektedir.

Türkiye, Suriye krizi ile birlikte "açık kapı politikası" uygulamış ve zor durumda kalan Suriyelileri kabul etmiştir. Ancak giderek artan göç hareketleri Türkiye'yi güvenlik alanında olumsuz yönde etkilemiştir (Coştan ve Yaylı, 2020: 2089). Türkiye'nin sığınmacılara yönelik uyguladığı bu politika sınır güvenliğini tehlikeye atmasına neden olmuştur. Bununla birlikte sığınmacıların kamplarda durmayıp şehirlere dağılmaları şehirlerde asayişin bozulmasına ve beraberinde pek çok sorunun yaşanmasına neden olmuştur (Karasu, 2018: 33-34).

Türkiye, Suriye'den gelen insanlara sınırlarını açarak terör örgütleri ile mücadele de önemli bir rol oynayan sınır güvenliğini tehlikeye atmıştır. Bu durum Suriye'de bulunan terör örgütü mensuplarının Suriyeliler ile birlikte Türkiye'ye girme tehlikesini doğurmuştur (Uzman, 2016: 148). Türkiye, artan göç hareketlilikleri yüzünden terör saldırılarına açık hale gelmiş ve terör örgütleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2020: 29-30). Suriye'de yaşanan krizin sığınmacı göçleri ile Türkiye'ye sıçrama riski halkta endişelere neden olmuştur. Sığınmacı göçlerinin başladığı dönemde DAEŞ, PKK, YPG gibi terör örgütleri bölgede güç kazanmak için Türkiye'ye sızmaya çalışmış ve kanlı terör eylemlerinde bulunmuştur. Bu durum Suriye krizinin giderek büyüyeceği ve Türkiye'nin ulusal güvenliğine daha çok zarar vereceği yönünde endişeleri de beraberinde getirmiştir (Özdemir, 2017: 130-131).

Türkiye'de sığınmacıların güvenlik alanında yarattıkları başka bir etki de şehirlerde asayişi bozmalarıdır. Şehirlerde ekonomik açıdan zor durumda olan sığınmacıların suça karışma olasılığı diğer sığınmacılara göre daha yüksektir. Sığınmacıların suça karışma oranı yaş ve cinsiyete göre değişmektedir. Özellikle genç erkekler yasaklı madde kullanmakta ve kadınlar da fuhuşa sürüklenmektedir (ORSAM, 2015: 16-17). Kötü hayat şartları ve eğitimsizlik yüzünden bazı sığınmacıların da hırsızlık ve dilencilik gibi suçlara karıştığı görülmektedir. İşlenen bu suçlar sığınmacıların yaşadıkları yerlerde güvenlik problemine neden olmaktadır. Bu durum yerel halkın sığınmacıları bir tehdit unsuru olarak görmesine ve toplumsal alanda dışlamasına neden olmaktadır. Sığınmacıların suç oranlarının yüksek olduğu yerlerde ise halk ve sığınmacılar arasında zaman zaman anlaşmazlık çıktığı görülmektedir (Aldemir, 2019: 279).

Suriyelilerin güvenlik açısından bir tehdit unsuru olarak görüldüğü yerler genellikle sığınmacı nüfusunun yoğun olduğu sınır illeridir. Sınır illerinde sığınmacıların gelmesi ile birlikte bu illerde suç oranlarında artış yaşanmıştır. Sığınmacıların yasa dışı yollardan gelir elde etmeleri, dilencilik, gasp gibi pek çok suça karışmaları bu illerin güvenliğini ve huzurunu bozmuştur. Bu durum halkta sığınmacıların uzun vadede ülke güvenliğine ciddi oranda zarar vereceği yönünde endişeleri de beraberinde getirmiştir (Ekici, 2019: 711). Sığınmacı göçünün artması sınır illerinde yaşayan halkın terör eylemlerinde artış yaşanacağı konusunda endişelenmesine neden olmuştur. Toplumda sığınmacıların güvenlik açısından bir tehdit unsuru olarak görülmesi toplumsal uyum konusunda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Türk vatandaşlarının çoğu sığınmacılara ön yargı ile yaklaşmakta ve sığınmacıları suç işleme potansiyeli yüksek insanlar olarak görmektedir (ORSAM, 2015: 9).

Sığınmacıların ülke güvenliğini tehdit etmesi muhalefet partilerince sık sık gündeme getirilmekte ve bu durum Türkiye siyasetine yön vermektedir. Siyasetçilerin sığınmacılara yönelik tutumları toplumun bu insanlara olan bakış açısına yön vermektedir. Hükümetin uyguladığı "açık kapı politikası" gereğince ayrım yapılmaksızın sığınmacılara kapılarını açması muhalefet partilerince çoğu zaman eleştirilmektedir. Bununla birlikte sığınmacıların Türkiye'de suçlara karışmaları ve böylece ülke güvenliği açısından tehdit unsuru oluşturmaları muhalefet tarafından sık sık gündeme getirilmektedir (Özdemir, 2018: 127).

Muhalefet partilerinin sığınmacılara yönelik hükümeti eleştirdiği başka bir konu da vatandaşlık verilme meselesidir. Muhalefet partileri sığınmacılara vatandaşlık verileceğini ve bu sayede iktidar partisinin seçimleri kazanacağını sık sık dile getirmektedir (Yetkin, 2022). Muhalefet partilerinin Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusuna sıcak bakmaması ve bu konudaki olumsuz söylemleri halkın Suriyelileri güvenlik tehdidi olarak görmesine neden olmaktadır (Girit, 2016). Türkiye'de neredeyse kalıcı hale gelen sığınmacılara vatandaşlık verilme mevzusu sık sık gündeme gelmektedir. Toplumun büyük kesimi Suriyeli sığınmacılara vatandaşlık verilmesine sıcak bakmamaktadır. Buna karşın Suriyeli sığınmacılar bazı haklardan yararlanmak için kendilerine Türk vatandaşlığı verilmesi konusunda istekli davranmaktadır (Gülyaşar, 2017: 688-689). Türkiye'de Suriyelilere vatandaşlık

verilmesi konusu sık sık gündeme gelmektedir. Ancak Suriyelilerin Türk vatandaşlığı kazanması belirli şartlar dahilinde olmaktadır (Olgun vd., 2021).

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) Türk vatandaşlığının nasıl kazanılacağı yönünde hükümler içermektedir. 403 sayılı TVK 'ya göre Türk vatandaşlığı kazanabilmenin birden fazla yolu vardır. Türk vatandaşlığı aslen yani doğum yoluyla kazanılabileceği gibi gerekli şartlar sağlandığında sonradan da kazanılabilir (Bozatay, 2010: 172). 403 sayılı TVK'ya göre bir kişinin doğum yoluyla Türk vatandaşı olabilmesi için toprak esası (doğum yeri) veya kan esası şartı aranmaktadır. Türk vatandaşlığını sonradan kazanılması için ikamet şartı, evlenme, evlat edinme gibi bazı şartlar aranmaktadır (Erten, 2008: 41).

Türk vatandaşlığının aslen kazanılması doğum yoluyla olmaktadır. Doğum yoluyla Türk vatandaşı olabilmek için aranan toprak esası şartına göre anne ve baba yabancı olsa bile bir kişinin Türk vatandaşı olabilmesi için Türkiye'de doğması gerekmektedir. Kan esasına göre ise Türk vatandaşlığı kazanabilmek için anne ya da babadan yalnızca birinin Türk vatandaşı olması yeterlidir. Kan esasına göre Türk vatandaşı anne veya babadan olan çocuk Türkiye dışında yani başka bir ülkede doğmuş olsa bile Türk vatandaşı olmaktadır (Nurdoğan ve Öztürk, 2018: 1169).

Türkiye'de doğan Suriyeli bir çocuğun Türk vatandaşlığını doğrudan kazanması mümkün değildir. Türkiye'de doğan yabancı bir çocuğun Türk vatandaşı olabilmesi için hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmaması gerekmektedir. Başka bir deyişle yabancı bir çocuğun Türk vatandaşı olabilmesi için vatansız statüsünde olması gerekmektedir. Ancak Suriyeli çocukların vatansız olup olmadığına Suriye'nin mevcut hukukuna bakılarak karar verilmektedir (Olgun vd., 2021).

Türk vatandaşlığını sonradan kazanabilmek için aranan şartlardan biri de ikamet şartıdır. Bu şarta göre bir yabancının Türk vatandaşlığını sonradan kazanabilmesi için Türkiye'de en az 5 yıl ikamet etmesi gerekmektedir (Güner, 2016: 294). Suriyeliler bu durumda da Türk vatandaşlığı kazanamamaktadır. Çünkü Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre Suriyelilere verilen geçici koruma kimliği ikamet iznine eşdeğer bir belge değildir. Başka bir ifadeyle geçici koruma kimliği verilen Suriyelilere ikamet

izni verilmemektedir. Geçici koruma statüsü tanınan Suriyeliler Türk vatandaşlığı için aranan ikamet şartını yerine getirseler bile bu yolla Türk vatandaşlığı kazanamamaktadır (Altındiş ve Amman, 2019: 6).

Yabancılar evlenme yoluyla da Türk vatandaşı olabilmektedir. Ancak yapılan evlilik yabancıya doğrudan Türk vatandaşlığı alma hakkını tanımaz. Bunun için evliliğin bir Türk vatandaşı ile yapılması, en az üç yıldır devam ediyor olması şartları aranmaktadır. Bununla birlikte yapılan evliliğin aile birliğini sağlaması ve bu aile birliğinin derinden sarsacak eylemlerde bulunulmaması gerekmektedir. Evliliğin her ne sebeple olursa olsun sona ermesi durumunda evlenme yoluyla Türk vatandaşı olan kişinin Türk vatandaşlığı devam eder (Akşahin Polat, 2019: 187). Bu şartların sağlanması halinde Suriyeli birinin evlilik yoluyla Türk vatandaşı olabilmesi mümkündür (Gülyaşar, 2017: 685).

Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması evlat edinilme yoluyla da olabilmektedir. Bu durumda yabancı birinin evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığı kazanabilmesi için ergin olmaması ve bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilmesi gerekmektedir (Öztürk ve Yarar, 2020: 21-22). Ergin olmayan ve geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerin Türk vatandaşı tarafından evlatlık edinilmesi halinde de Türk vatandaşı olabilmektedir (Gülyaşar, 2017: 685).

Suriyelilerin Türk vatandaşlığı kazanmasının bir diğer yolu ise Cumhurbaşkanlığı kararı ile olabilmektedir. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile yabancılar Türk vatandaşlığı kazanabilir. Bununla birlikte yabancılar taşınmaz mal edinme ve yatırım yaparak istisnai hallerde Türk vatandaşlığı kazanabilmektedir (Bodur, 2019).

Suriyelilerin taşınmaz mal edinme yoluyla Türk vatandaşlığı kazanmaları mümkün değildir. Bu durumun nedeni 1958 yılında Suriye'de yapılan "Toprak Reformu"dur. Bu reform Suriye'de bulunan yabancıların taşınmaz mal edinmelerini kısıtlamıştır. Bununla birlikte Suriye hukukuna göre yabancılar miras yoluyla da taşınmaz mal edinememektedir. Suriye'nin bu uygulamasına karşılık Türkiye 1966 yılında "Suriye

Uyrukluların Mallarının Tesbiti ve Bu Mallara El Konulması Hakkında Yönetmelik" çıkarılmıştır. İlgili yönetmelik gereğince Suriye uyruklu kişilerin Türkiye'de taşınmaz mallarına el konulmuş ve bu kişilerin taşınmaz mal edinmeleri engellenmiştir. Dolayısıyla bir kişi eğer Suriye uyruklu ise başka bir ülkenin vatandaşı dahi olsa Türkiye'de taşınmaz mal edinme yoluyla vatandaşlık kazanamamaktadır (Olgun vd., 2022).

Türkiye'de Suriyelilerin yatırım yoluyla vatandaşlık kazanabilmeleri için aranan şartlar şu şekildedir:

> a) En az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz tutarında sabit sermaye yatırımı gerçekleştirdiği Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca tespit edilen,
> b) En az 50 kişilik istihdam oluşturduğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca tespit edilen,
> c) En az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz tutarında mevduatı üç yıl tutma şartıyla Türkiye'de faaliyet gösteren bankalara yatırdığı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca tespit edilen,
> d)En az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz tutarında Devlet borçlanma araçlarını üç yıl tutmak şartıyla satın aldığı Hazine ve Maliye Bakanlığınca tespit edilen,
> e) En az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz tutarında gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payını en az üç yıl elinde tutma şartıyla satın aldığı Sermaye Piyasası Kurulunca tespit edilen (Olgun vd., 2021).

31 Aralık 2021 tarihine kadar Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli sayısı 193 bin 293'tür (Cumhuriyet, 2022).

4.3.5 Genel Değerlendirme

Suriye'de savaşın getirdiği yıkıcı etkilerden kurtulmak isteyen Suriyelilerin büyük bölümünün kitlesel akınlar halinde Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Ancak Suriyelilerin göç konusunda Türkiye'yi tercih etmeleri Türkiye açısından büyük risk oluşturmaktadır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de toplumsal, ekonomik, güvenlik, gibi pek çok alanda çok boyutlu etkileri vardır. Türkiye'de büyük bir nüfusa sahip olan sığınmacılar her şeyden önce bir uyum sorunu haline gelmiştir (Sezik ve Ağır, 2016: 118). Suriyeli sığınmacıların göç ettikleri günden itibaren yeni bir hayat kurmak için toplumsal alanda uyuma, hayatlarını daha iyi şartlar altında devam ettirebilmek için çalışmaya ihtiyaç duydukları görülmektedir. Ancak sığınmacıların toplumsal ve ekonomik alanlarda neden oldukları olumsuz etkiler toplumda endişeleri de

beraberinde getirmekte ve bu durum toplumun sığınmacılara yönelik algısını şekillendirmektedir (Özdemir, 2018: 118).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de nüfusu her geçen gün artmaktadır. Bu durum Suriyelilerin Türkiye'de ekonomiyi ve temel hizmetler, güvenlik gibi birçok alanı olumsuz yönde etkilemektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de neredeyse kalıcı hale gelmeleri bu alanlarda yarattıkları problemlerin en aza indirilmesinin önemini ortaya koymaktadır (Çoltu ve Öztürk, 2018: 196-197). Suriyeli sığınmacılar konusunda duyulan bu endişeler özellikle son yıllarda toplumun sığınmacılara karşı büyük tepkiler göstermesine neden olmuştur. Türkiye ülkesine sığınan bu insanlara yeni bir hayat sunmuş ve bunun için gerekli her türlü yardımı yapmaktan çekinmemiştir. Ancak göçün başladığı dönemden günümüze kadar sığınmacılar için yapılan ekonomik harcamaların Türkiye'nin ekonomisine büyük ölçüde zarar verdiği görülmektedir. (Aldemir, 2019: 277).

Devletin sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için karşılıksız yaptığı harcamalar ekonomik açıdan büyük bir yük olarak görülmektedir. Devlet tarafından sığınmacılara sağlanan tüm imkânların ileride ekonomik ve toplumsal açıdan çok boyutlu etkileri olacağı düşünülmektedir. Devletin göç konusundan yürüttüğü politikalar halk tarafından zaman zaman eleştirilmektedir. Toplumun büyük bir kısmı vatanını savunmak yerine kaçmayı tercih eden bu insanlara bu kadar destek verilmesini çoğu zaman eleştirmektedir (Güler, 2021: 231).

Suriyeli sığınmacıların pek çok alanda yarattıkları olumsuz etkiler Türk halkının bu insanları artık bir yük olarak görmesine neden olmaktadır. Sığınmacıların gerek ekonomik gerek toplumsal alanda neden oldukları olumsuz etkiler toplumda sığınmacılara karşı olumsuz bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu olumsuz algının temelinde medyanın yanı sıra siyasilerin sığınmacıları siyasi malzeme haline getirmelerinin büyük payı vardır. Sığınmacıların medyada temsil edilme şekilleri ve siyasilerin sığınmacılara karşı tutumları toplumun düşüncelerini de etkilemektedir. Sığınmacıların suça karışmaları, halk ve sığınmacılar arasında yaşanan farklılıklar toplum ve sığınmacılar arasındaki uyumu da zora sokmaktadır. Tüm bu etkenler

toplumda sığınmacılara karşı olumsuz bir algı oluşmasına neden olmaktadır (Özdemir, 2018: 118).

Türkiye, 2011 yılından günümüze kadar Suriye'den göçlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Özellikle ekonomik, toplumsal, kültürel ve güvenlik alanlarında Suriyeli sığınmacılardan kaynaklanan olumsuz etkiler giderek büyümektedir. Bu durum Türkiye'yi sığınmacılar yüzünden kaynaklanan sorunlardan en çok etkilenen ülkelerin başında yer almasına neden olmuştur.

Ülkelerini bırakıp Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların pek çok olumsuz etkileri olsa da bu insanların Türkiye'de yaşadıkları sorunlar da oldukça büyüktür. Sığınmacılar, Türkiye'de yaşanan sorunların kaynağı olarak görülmekte ve çoğu zaman yabancı düşmanlığı, ötekileştirme, toplumsal alanda dışlanma gibi pek çok sorun yaşamaktadır (Güler, 2021: 231). Bunların yanında işsizlik ve beraberinde gelen ekonomik sorunlar sığınmacılar için gelecek kaygısı yaratmaktadır. Türkiye'de kalmanın gelecekte büyük sorunlara neden olacağını düşünen bazı sığınmacılar hayatlarını daha iyi devam ettirebilmek için başka ülkelere gitme veya Suriye'ye geri dönüş yapma gibi bazı çözüm yolları aramaktadır. Bu yüzden sığınmacılara ülkelerine gönüllü geri dönüş yapmaları konusunda destek verilmektedir. Son yıllarda Suriye'ye dönüş yapan Suriyeli sayısında artış olduğu görülmektedir. (Al-Khateb, 2021). İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 4 Şubat 2022 tarihine kadar ülkesine geri dönen Suriyeli sayısı 1 milyona yaklaşmıştır (Mülteciler Derneği, 2022). Ancak her ne kadar dönüşler olsa da Türk toplumunda Suriye'de savaş bitse bile Suriyelilerin ülkesine geri dönmeyeceği ve bu insanların Türkiye'de kalıcı hale geldiklerine dair olumsuz algı her geçen gün artmaktadır (Zorlu, 2020).

Türkiye'de zor şartlar altında yaşayan ve mağdur olan bazı sığınmacıların daha iyi koşullarda yaşayabilmeleri için yeni çözüm yolları aranmıştır. Türkiye, özellikle zor durumda kalan sığınmacılara daha iyi yaşam sunabilmek için gerekli şartları sağladıkları takdirde başka ülkelere yerleştirilme hakkı tanımıştır.

18 Mart Mutabakat'ı çerçevesinde Türkiye'den AB yönelik düzensiz göçleri engellemek amacıyla Türkiye ve AB arasında uygulamaya koyulan "1'e 1" formülü ile

Türkiye'den AB ülkelerine gitmek isteyen her bir düzensiz göçmen için Türkiye'de bulunan bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi kararı alınmıştır (Erdenir, 2021: 450-451).

Tablo 4. 5 "1'e 1" Formülü Kapsamında Türkiye'den Avrupa Ülkelere Yerleştirilen Suriyeli Sayısı

Ülke	Yerleştirilen Suriyeli Sayısı	Ülke	Yerleştirilen Suriyeli Sayısı
Almanya	13.312	İspanya	906
Avusturya	213	İsveç	2.968
Belçika	1.795	İtalya	396
Bulgaristan	85	Letonya	46
Danimarka	31	Litvanya	102
Estonya	59	Lüksemburg	206
Finlandiya	2.541	Malta	17
Fransa	5.250	Portekiz	450
Hırvatistan	250	Romanya	102
Hollanda	4.990	Slovenya	34
TOPLAM		33.753	

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a).

Tablo 4.5'e göre 26 Mayıs 2022 tarihi itibariyle "1'e 1" Formülü Kapsamında Türkiye'den çıkış yapan Suriyeli sığınmacı sayısı 33 binden fazladır. Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacı nüfusu değerlendirildiğinde Türkiye'den başka ülkelere yerleştirilen Suriyeli sığınmacı sayısının ne kadar az olduğu görülmektedir.

Türkiye'de yaşayan ve pek çok nedenden dolayı zor durumda kalan bazı Suriyelilerin üçüncü ülkelere yerleştirilme hakları da vardır. Sığınmacı nüfusunun fazla olduğu ülkelerde sığınmacıların neden oldukları olumsuz etkileri azaltmak ve sığınmacıların daha iyi yaşam şartlarına sahip olabilmesi için başka bir ülkeye gönderilmelerine "üçüncü ülkeye yerleştirilme" denilmektedir (UNHCR, 2022).

Tablo 4. 6 2014 ve 2022 Yılları Arasında Türkiye'den Üçüncü Ülkelere Yerleştirilen Suriyeli Sayısı

Ülke	Yerleştirilen Suriyeli Sayısı	Ülke	Yerleştirilen Suriyeli Sayısı
Kanada	9.508	Belçika	46
ABD	4.228	Lüksemburg	46
İngiltere	2.608	Romanya	43
Norveç	1.926	Lihtenştayn	18
İsviçre	174	Yeni Zelanda	15
İsveç	168	İzlanda	13
Avustralya	115	Hollanda	3
Avusturya	58	Fransa	1
TOPLAM		18.970	

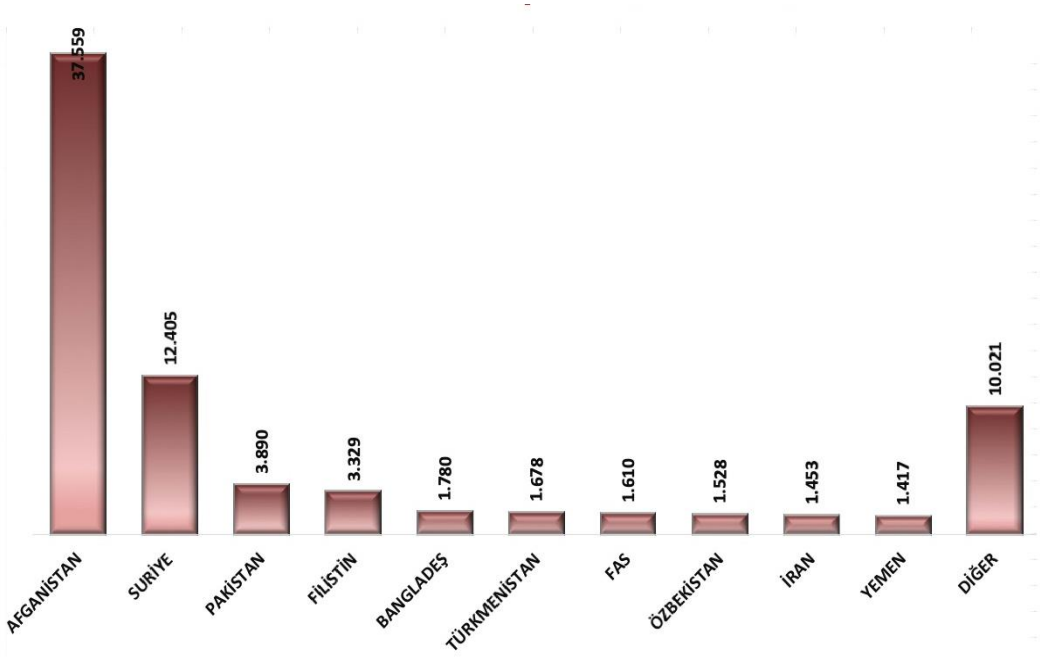
Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a).

Tablo 4.6'ya göre 26 Mayıs 2022 tarihi itibariyle Türkiye'den üçüncü ülkelere yerleştirilen Suriyeli sayısı 18 binden fazladır. Sığınmacı nüfusunun oldukça fazla olduğu Türkiye'den üçüncü ülkelere yerleştirilen Suriyeli sığınmacıların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin sayıları her geçen gün artan Suriyeli sığınmacıların yarattıkları olumsuz etkileri en aza indirmek ve bu insanların daha iyi bir yaşam sürdürebilmeleri için bazı çözüm yolları aradığı görülmektedir. Ancak son yıllarda atan göç hareketleri Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemektedir ve göç yüzünden yaşanan olumsuzluklara çözüm bulmak için yapılan çalışmaları yetersiz kılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten itibaren göç ve göçün sebep olumsuz etkilerle mücadele eden bir ülke olmuştur. Bunda Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi büyüktür. Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu günden bugüne kadar göç edenler için hem hedef hem de geçiş ülkesi olarak kullanılmıştır. Ancak son yıllarda yapılan göçler değerlendirildiğinde Türkiye'nin göç edenler için geçiş ülkesi olmaktan çıktığı ve hedef ülke olduğu görülmektedir (Tepealtı, 2019: 131-132). Türkiye'yi göç konusunda hedef ülke haline getirenler

sadece Suriyeliler değildir. Türkiye, düzensiz yani yasa dışı yollarla göç edenlerin hedefi haline gelmiş önemli bir ülke konumundadır. Bu durum son yıllarda Türkiye'ye yasa dışı yollarla yapılan göçlerde artış yaşanmasına neden olmaktadır (Akkaş ve Aksakal, 2021: 44).

Şekil 4. 1 12.05.2022 tarihi itibariyle Türkiye'de Bulunan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı
Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b).

Türkiye'ye 2011 yılından itibaren Suriye'den yapılan yoğun kitlesel göçlerin yerini 2021 yılından itibaren Afganistan'dan yapılan düzensiz yani yasa dışı göçler almıştır (Akkaş ve Aksakal, 2021: 44). Son dönemlerde Afganistan'dan yaşanan göçlerdeki artışın en büyük nedeni savaşın getirdiği yıkıcı etkilerdir. ABD, 2021 yılının sonuna doğru Afganistan işgalini sonlandırmış ve Taliban yönetimi devralmıştır. Afganistan'da Taliban yönetimini istemeyen çoğu Afgan, Taliban yönetiminin baskılarından kurtulmak için yasa dışı yollarla Türkiye'ye göç etmektedir (Kılınç, 2021).

Tablo 4. 7 Yıllara Göre Türkiye'ye Göç Eden Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sayısı

Yıllar	Türkiye'ye Göç Eden Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sayısı
2014	12.248
2015	35.921
2016	31.360
2017	45.259
2018	100.841
2019	201.437
2020	50.161
2021	70.252
26.05.2022	45.820

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b).

Tablo 4.7'ye göre 26 Mayıs 2022 tarihi itibariyle Afganistan'dan Türkiye'ye yoğun göç hareketlerinin yaşandığı yıl 2014'tür. 2018 yılında Afganistan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Bu sayı 2019 yılında daha da artmış ve 2020 yılında azalmaya başlamıştır.

2020 yılından sonra özellikle Covid-19 salgını nedeni ile bu göçlerde azalma olduğu görülmektedir. 2021 yılından itibaren Türkiye'de yakalanan kaçak Afgan göçmenlerin sayısı tekrar artmaya başlamıştır (Hamsici, 2021).

Son yıllarda Afganistan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin çoğunluğunun yasa dışı yollarla gerçekleştiği görülmektedir. Afganlar Pakistan-İran üzerinden Türkiye'ye göç etmektedir. Afganların İran'dan Türkiye'ye geçişleri İran ile sınır komşusu olan Van ili üzerinden olmaktadır. (Çaha, 2021). Afganistan'dan İran'a göç eden Afganların İran toplumu tarafından dışlanması bu insanların göç konusunda Türkiye'yi tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu durum Afganların ilerleyen dönemlerde büyük kitleler halinde Türkiye'ye göç edecekleri yönündeki beklentileri de beraberinde getirmektedir (Geyik Yıldırım, 2018: 151).

Türkiye'ye yönelik son yıllarda artan göç hareketliliği Türkiye'nin sınır güvenliği açısından kaygılara neden olmaktadır. Göçlerde yaşanan bu artışların ilerleyen yıllarda daha da çok artması olasılığı Türkiye'yi sınır güvenliğini sağlama alma konusunda birtakım önlemler almaya itmiştir. Bu önlemlerin başında İran sınırına örülen duvar yer almaktadır (Başar, 2021). Başlangıç noktası Van'ın Çaldıran ilçesi olan bu duvar, Ağrı'nın Doğu Beyazıt ve Hakkâri'nin Yüksekova ilçelerine kadar uzanmaktadır. İran sınırına örülen bu duvarın yapılış amacı hem yasa dışı göçlere hem de PKK ve diğer terör örgütlerinin Türkiye'ye girişine engel olmaktır (NTV, 2021).

Türkiye'ye yönelik göç hareketliliğindeki artış son dönemlerde en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Bununla birlikte hükümetin göç konusunda yürüttüğü politika göçmen karşıtlığı yapalar tarafından sık sık eleştirilmektedir (Korkmaz, 2021). Yasa dışı yollarla yapılan göçlerin artışına bakıldığında bu göçleri engelleme konusunda yürütülen politikanın yetersiz kaldığı görülmektedir. Sığınmacıların ekonomiye yük olmasının yanında son yıllarda başka ülkelerden yaşanan düzensiz göçlerdeki artış Türkiye'de ekonomik ve toplumsal kaygılara neden olmaktadır. Bu durum Türk halkının psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir. Son dönemlerde yaşanan hayat pahalığı yüzünden halk göçmenleri bir tehdit unsuru olarak görmektedir (Üst Polat ve Kılınç, 2021).

Suriye ve son yıllarda başka ülkelerden Türkiye'ye yönelik yoğun düzensiz göç hareketlerinin Türkiye'ye uzun vadede etkilerinin ne denli büyük olacağı yönündeki belirsizlik endişelere neden olmaktadır. Suriyeli sığınmacıların ekonomik, toplumsal ve kültürel güvenlik, siyasi gibi pek çok alanda yarattıkları olumsuz etkilerinin başka ülkelerden yaşanan düzensiz göçlerdeki artışla birlikte daha da büyümesi beklenmektedir.

Türkiye'ye yönelik yapılan göçlerin her geçen gün arttığı görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin bu göçlere kendi başına müdahale edemeyeceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'yi Avrupa'ya bir geçiş ülkesi olarak kullanan göçmenler Avrupa açısından da sorun oluşturmaktadır. Ancak Avrupa'nın göçmenleri Türkiye'de tutma konusunda ısrarcı bir politika izlemesi ve göçmenlere sınırlarını kapatması Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemektedir. Sığınmacıların ve son dönemde yaşanan

göçlerin tüm yükünün Türkiye'de olduğu görülmektedir. Göç ve göçün yarattığı olumsuz etkilere çözüm bulmakta zorlanan Türkiye'nin Batılı ülkelerle bu olumsuz etkileri değerlendirerek daha çözüm odaklı bir politika izlemesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Çaha, 2021).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle yoğun göç alan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, özellikle savaşların hiç eksik olmadığı Orta Doğu bölgesinden göç edenler için hem yeni bir yaşam hem de geçiş yolu olmak adına büyük önem taşımaktadır. Bu durum, Türkiye'yi Orta Doğu bölgesinden yaşanan göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri haline getirmiştir

Yakın dönemde de Türkiye'nin aldığı göç durumuna bir örnek yaşanmıştır. Türkiye, 2011 yılanda Suriye'de başlayan iç savaştan en çok etkilenen komşu ülkelerin başında gelmektedir. Suriye'de ilk başlarda küçük protestolar halinde rejime karşı başlayan halk ayaklanmalarının büyümesi ve muhalif gruplarla rejim arasında yaşanan çatışmaların giderek şiddetlenmesi ile birlikte bir iç savaşın yaşanılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu iç savaşta pek çok Suriyeli mağdur olmuş ve ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye, zor durumda kalan ve sığınma talebinde bulunan her Suriyeliye ayırt etmeksizin "açık kapı politikası" uygulamış ve böylece Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin sayısı her geçen gün artmıştır. Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacı sayısının günümüzde 4 milyona yaklaştığı görülmektedir. Bu durum hem kısa vadede hem de uzun vadede ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik gibi alanları pek çok yönde etkilemektedir.

Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacıların en başta ekonomiye büyük bir yük getirdiği görülmektedir. 2011 yılından itibaren Suriyeli sığınmacılar için harcanan paranın 71 milyar doları geçmiştir (Eraslan, 2021). Bu durum Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine ne kadar büyük bir yük getirdiğini kanıtlar niteliktedir. Türkiye, göçün başladığı ilk dönemden günümüze kadar sığınmacılara daha iyi bir yaşam sürdürebilmeleri için barınma, giyim, sağlık, eğitim gibi pek çok alanda yardım yapmıştır. Türkiye'nin bu yardımları kendi bütçesinden karşılaması Suriyeli sığınmacıların ekonomiye verdiği zararın giderek büyümesine neden olmuştur.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdamın ve işsizliğin artmasında büyük etkileri olmuştur. Ekonomik açıdan zor durumda kalan Suriyeli sığınmacılar hayatlarını devam ettirebilmek için özellikle emek yoğun sektörlerde ucuz iş gücü olmaya razı oldukları görülmektedir. Üstelik Suriyeli sığınmacıların düşük ücretlerle çalışmaları bu sektörlerdeki Türk çalışanların aldıkları ücretleri de düşürmekte ve bu sektörlerde çalışan pek çok insanın işsiz kalmasına neden olmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı yolla ucuz iş gücü olmaya razı olmaları işverenler açısından büyük bir avantaj olarak görülmektedir. Bu durum aynı zamanda kayıtlı işçi çalıştıran işverenler ve düşük ücretlerle kayıt dışı Suriyeli sığınmacı çalıştıran işverenler arasında haksız rekabet yaşanmasına neden olmaktadır. Kayıtlı işçi çalıştıran işverenler vergi yükümlülüğünü yerine getirmektedir. Ancak kayıt dışı yolla Suriyeli sığınmacı çalıştıran işverenler vergi verme konusunda bir yükümlülük altına girmemektedir. Bu durum devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirlerinde de büyük kayıplara yol açmakta ve Türkiye ekonomisine büyük zarar vermektedir.

Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdam ve işsizlik alanlarında yarattığı olumsuz etkilere acil çözüm bulunmasını kaçınılmaz hale gelmiştir. Kayıt dışı istihdamın yarattığı tüm olumsuz etkileri en aza indirmek için Suriyeli sığınmacıların çalışma izni konusunda yeterince bilgi sahibi olmaları ve bu izni alarak istihdam edilmeleri gerekmektedir. Suriyeli sığınmacıların çalışma izni alarak istihdam edilmeleri hem kayıt dışı istihdamı azaltacak hem de işverenler tarafından emek sömürüsüne maruz kalmalarını engelleyecektir. Bununla birlikte çalışma izni sayesinde kayıtlı bir şekilde Suriyeli sığınmacı çalıştıran işverenler devlete vermekle yükümlü oldukları vergiyi de kaçıramayacaklardır.

Türkiye'de neredeyse kalıcı hale gelen Suriyeli sığınmacıların pek çok alanda yarattıkları etkilere Türk toplumunun büyük tepkiler verdiği görülmektedir. Sığınmacılara yönelik bu tepkiler değerlendirildiğinde uyum konusunda büyük sorunlar yaşandığı otaya çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalıcı hale gelmeleri, dil ve kültür farklılıkları, ekonomik sorunlar ve beraberinde artan işsizlik, temel hizmetler üzerindeki olumsuz etkileri, medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik

nefret diliyle yapılan haberler, siyasilerin bu konuyu bir seçim malzemesi haline getirmesi Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bunlar Türk toplumunda olumsuz bir "Suriyeli sığınmacı" algısının oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'de özellikle son yıllarda Suriyeli sığınmacılara yönelik artan tepkiler toplumun bu insanları artık büyük bir yük olarak gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Bu durum, Suriyeli sığınmacılar ve Türk halkı arasındaki uyum konusunda önemli sorunlar olduğunu göstermektedir. Uyum sorununun çözülememesi ilerleyen yıllarda Türk halkının Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de pek çok alanda yarattıkları olumsuz etkilere fazla tepki göstermesine neden olabilir.

Suriyeli sığınmacılar konusunda yaşanan uyum sorununa çözüm bulmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Suriyelilerin Türk toplumuna uyumunu kolaylaştıracak çözüm yollarından biri de eğitim ve istihdamdır. Çocukların iyi bir eğitim alması ülke geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak maddi açıdan zor durumda kalan sığınmacı ailelerin çocuklarını zor şartlar altında çalışmaya zorlamaları bu çocukların eğitim almalarının önünde en büyük engeldir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Suriyeli ailelere daha iyi bir yaşam sunmak için yeni istihdam alanlarının yaratılması sığınmacı çocuk işçilik sorununu engelleme konusunda önemli bir adım olacaktır. Böylece sığınmacı çocuklar eğitim haklarından daha fazla yararlanacak ve bu çocukların toplumsal uyumu daha da kolay olacaktır.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların temel hizmetler üzerinde pek çok olumsuz etkileri vardır. Özellikle sığınmacı nüfusunun yerel halkın nüfusundan daha fazla olduğu illerde yerel halkın temel hizmetlerden yararlanamadığı ve bu duruma tepki gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte sığınmacıların eğitim, sağlık ve belediye hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları ve bunun sonucunda bu hizmetlerde birtakım aksamalara neden olmaktadır. Eğitim, sağlık, belediye hizmetleri gibi temel hizmetlerin kapasitesinin artırılması halkın bu hizmetlerden daha kolay bir şekilde faydalanmasını sağlayacaktır. Bu durum Suriyeli sığınmacılara yönelik tepkilerinin azalmasında önemli bir adım olacaktır.

Suriyelilerin Türkiye'ye güvenlik yönünden etkilerine bakıldığında oldukça olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Özellikle Suriye'deki halk ayaklanmalarının başladığı ilk

dönemlerde Türkiye'ye yapılan göçlerin az olduğu görülmektedir. Ancak Esad yönetiminin kendisine yönelik halk ayaklanmalarını şiddet kullanarak bastırması ile birlikte ilerleyen yıllarda Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel göçlerde büyük artış yaşanmıştır. Suriye'den yaşanan göçlerin hiç beklenmedik bir şekilde artması Türkiye'nin bu insanları kayıt altına almasını zorlaştırmıştır. Türkiye'nin zor durumda kalan bu insanlara kapılarını açması ile birlikte artan göçler yüzünden kayıt konusunda yaşanan sorunlar bazı terör örgütü mensuplarının ülkeye girmesine ve terör olaylarının artmasına neden olmuştur.

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin birtakım suçlara karışarak kamu düzenini ve güvenliğini de tehlikeye attığı görülmektedir. Tüm bunlar Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin iç güvenliğine zarar verdiğini göstermektedir. Suriyeli sığınmacılar ile birlikte özellikle son yıllarda düzensiz göçlerde yaşanan artış Türkiye'nin sınır güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Düzensiz göçleri engellemek için sınıra duvar örmek gibi birtakım önlemler alınsa da göçlerde yaşanan artışa bakıldığında bu önlemlerin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Son yıllarda göç hareketlerindeki artışa bakıldığında Avrupa ülkelerine gitmek isteyen insanların ilk başta Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Orta Doğu bölgesinde yaşanan sorunların artık bölgesel bir kriz olmaktan çıktığı ve bu krizin uluslararası bir boyut kazandığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkilerini bir kez daha gözden geçirmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. AB'nin Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelik olası düzensiz göçleri engellemek için sadece maddi yardımda bulunması sığınmacıların Türkiye'de neden oldukları olumsuz etkileri çözmek için yeterli bir adım değildir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye maliyetinin 71 milyar dolardan fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda AB ve uluslararası kuruluşlar tarafından Türkiye'ye sığınmacılar için verilen 8.5 milyar dolar yardımın Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı görülmektedir (Eraslan, 2021).

Sonuç olarak Suriye İç Savaşı sonrasında Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de ekonomik, toplumsal ve kültürel, temel hizmetler, güvenlik gibi alanlarda pek çok olumsuz etkileri olmuştur. Bu nedenle sığınmacılardan kaynaklanan olumsuz

etkileri en aza indirmek için bu zamana kadar yapılanların yanında toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda yaşanılan sorunlara odFaklanılarak bu sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Türkiye'de sığınmacı nüfusunun ilerleyen yıllarda daha da artması ile birlikte sığınmacıların pek çok alanda yarattıkları olumsuz etkilerin daha da büyümesi beklenmektedir. Suriyeli sığınmacıların tüm bu alanlarda yarattıkları olumsuz etkiler Türkiye'nin tek başına uğraşabileceği bir sorun olmaktan çıkmıştır. Türkiye'nin sığınmacılar yüzünden tüm alanlarda kaynaklanan olumsuz etkilere artık çözüm bulmakta zorlandığı görülmektedir. Suriyeli sığınmacılar ile birlikte son yıllarda başka ülkelerden artan düzensiz göç hareketleri Türkiye'nin göç konusundaki politikasının yeniden gözden geçirmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Suriyeli sığınmacılar kendilerine tanınan "geçici koruma" statüsü sayesinde ülkelerine zorla geri gönderilememektedir. Bu durum Suriye'de krizin son bulması ile birlikte sığınmacıların ülkelerine geri dönüp dönmeyeceği konusundaki belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Türkiye'de sayıları her geçen gün artan ve pek çok alanda olumsuz etkileri olan sığınmacıların ülkelerine gönüllü bir şekilde geri dönmelerini sağlayacak yeni politikalara ihtiyaç vardır. Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri sağlanana kadar Türkiye'de tüm alanlarda yarattıkları olumsuz etkileri en aza indirmek için yeni ve kalıcı çözüm yolları bulunmasında fayda vardır.

KAYNAKLAR

Abdurahmanlı, E. (2021). İdlib'in Orta Doğu konjonktüründeki stratejik rolü. *Ahi Evran Akademi, 2*(2), 13-28.

Acar, H. (2013). Suriye halkının Beşar Esad'a direnme hakkı: Üç sözleşmeci bakış. *Uluslararası İlişkiler, 10*(37), 117-144.

Acet İnce, G. S. (2020). Uluslararası hukuk bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 65-92.

Adıgüzel, Y. (2016*). Göç sosyolojisi*. Nobel Yayıncılık.

Ağır, O. ve Takar, M. (2016). Rusya-Suriye ilişkilerinin tarihsel arka planı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13* (2), 285-306.

Akbaş, Z. (2012). Ortadoğu'da değişim süreci ve Türk dış politikası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 3* (1), 51-73.

Akbulut, A. (2020). Türkiye ekonomisinde Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdama etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7* (3), 131-145.

Akıllı, E. (2012). *Türk dış politikası zemininde Arap Baharı*. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/3erman.pdf 30/12/2021.

Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.

Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021). Afgan göçmenlere yönelik tutum ve algıların sosyolojik analizi: Erzincan örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi, 2*(3), 41-54.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 5(*20), 292-303.

Akşahin Polat, S. (2019). Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılması. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2*(2), 184-200.

Aldemir, E. (2019). Bursa Uludağ Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 267-298.

Al-Khateb, K. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli mülteciler niçin ülkelerine dönüyor?*. https://www.al-monitor.com/tr/originals/2021/05/why-are-syrian-refugees-returning-turkey 27/01/2022.

Alp, H. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici söylemin yerel medyada yeniden üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 8*(1) , 22-37.

Altındiş, E. ve Amman, M. T. (2019). İstanbul'da yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türk vatandaşlığına ilişkin görüşleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD), 5*(9), 1-20.

Altun, G. (2019). *Arap Baharı sonrası Almanya'nın mülteci krizine yaklaşımı ve İslamofobi'nin yükselişi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

Altunç, Ö. F., Uçan, O. ve Akyıldız, A. (2017). Dış göçlerin Türkiye ekonomisinde işsizlik enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine etkileri: Ekonometrik bir analiz. *Researcher: Social Science Studies, 5*(8), 197-211.

Altundeğer, N. ve Yılmaz, M. (2016). İç savaştan bölgesel istikrarsızlığa: Suriye krizinin Türkiye'ye faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 289-301.

Ardıç Çobaner, A. (2016). Türkiye'de çocuk işçiliği sorunu ve haberlerde Suriyeli çocuk işçilerin izini sürmek. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, *5*(9), 13-49.

Arı, T. (2004). *Geçmişten günümüze Türkiye'nin Orta Doğu politikasının analizi ve ilişkileri belirleyen dinamikler*. https://www.researchgate.net/publication/332449058_Gecmisten_Gunumuze_Turkiye'nin_Orta_Dogu_Politikasinin_Analizi_ve_Iliskileri_Belirleyen_Dinamikler 11/05/2021.

Arık, D. S. (2020). Türkiye'de göç yönetişimi ve Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik ve sosyal etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(1), 58-74.

Arslan, Ü. ve Ergül, M. (2022). Mülteci öğrencilerin eğitimlerinde yaşadıkları sorunlar: Öğretmenlerin perspektifinden bir delphi çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (54), 1-31.

Aslantürk, O. ve Tunç, Y. E. (2018). Yabancıların Türkiye'de kayıtdışı istihdamı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(4), 13-20.

Aslantürk, O. (2020). Türkiye'ye yönelik göç ve iltica hareketleri: Suriyeliler örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(1), 172-201.

Atlıoğlu, Y. (2006). *Sürgündeki Suriye muhalefeti ve Brüksel toplantısı*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/375/surgundeki_suriye_muhalefeti_ve_bruksel_toplantisi 07/04/2022.

Aydamak, M. Y. (2021). Göçmen sağlığı bağlamında Türkiye'deki Suriyelilere yönelik sağlık politikaları. *Journal of Healthcare Management and Leadership,* (1), 36-58.

Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9(20), 68-82.

Aytaç, Ö. ve Kılınç, P. (2021). Emek sömürüsünün yeni yüzü: Suriyeli çocuk işçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(1), 381-404.

Ayvaz, Z. (2020). Astana ve Soçi süreçlerinin Türk-Rus ilişkilerine etkileri. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 46-63.

Bahtiyar, K. (2021). Petrolün Orta Doğu siyasetinin belirlenmesindeki rolü: ABD'nin enerji hegemonyası ve çatışmalar. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi,4*(5), 106-137.

Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi,* (2), 10-56.

Barışık, S. (2020). *Göç kavramı, tanımı ve türleri*. https://www.researchgate.net/publication/347388175_BOLUM_1_GOC_KAVRAMI_TANIMI_VE_TURLERI 16/06/2021.

Barkın, E. (2014). 1951 tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi,* (1), 331-360.

Baş, A. (2012). 1957 Suriye krizi ve Türkiye. *History Studies*, *4*(1), 89-109.

Başar, U. (2021). *İran üzerinden Türkiye'ye düzensiz Afganistanlı göçü.* https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iran-uzerinden-turkiye-ye-duzensiz-afganistanli-gocu/2338828 24/01/2022.

Bayındır Goularas, G. ve Sunata, U. (2015). Türk dış politikasında göç ve mülteci rejimi. *Moment Dergi, 2*(1) , 12-40.

Bayır, D. ve Aksu, F. (2020). Açık kapı politikasından güvenlik tehdidine Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar olgusu. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 8(2), 324-356.

Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo- ekonomik etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenler örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

Bayraklı, E. ve Keskin, K. (2015). *Türkiye, Almanya ve AB üçgeninde mülteci krizi*. SETA Yayınları.

BBC News. (2019). *Suriye sınırında hazırlık: Türkiye'nin önceki askeri operasyonlarında neler yapıldı?*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49959630 17/03/2021.

BBC News. (2020). *Mülteci krizi: Türkiye ile AB arasındaki 'göçmen anlaşması' neleri kapsıyordu?*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776 22/0/.2021.

Benek, S. (2016). Historical background of Turkey-Syria Relations in the term of social geograpy. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15*(1), 171-192.

Beyaz, Z. (2021). *Türkiye'de Covıd-19 sürecinde eşitsizliğin bir başka görünümü: Mülteci işçiler*. https://www.researchgate.net/publication/353760917_TURKIYE'DE_COVID-19_SURECINDE_ESITSIZLIGIN_BIR_BASKA_GORUNUMU_MULTECI_ISCILER 12/04/2022.

Bilgiç Alpaslan, İ. (2012). *Suriye krizi Türkiye ekonomisini nasıl etkiler?*. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1345630741-9.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkiler.pdf 16/01/2022.

Bilgin, İ. (2019). Suriye İç savaşı'nda küresel ve bölgesel güçlerin kesişen müdahaleleri: Nedenler, yöntemler ve zamanlama. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi, 2*(1), 1-19.

BMD Araştırma. (2021). *İşsizlik & istihdam verileri*. https://bmd.com.tr/upload/files/%C4%B0%C5%9Fsizlik%20ve%20%C4%B0stihdam%20Verileri%20Ocak%202021.pdf 14/01/2022.

Bodur, M. Z. (2019). *Geçici koruma altındaki Suriyeliler Türkiye'de vatandaş olabilirler mi?*. https://www.21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/gecici-koruma-altindaki-suriyeliler-turkiye-de-vatandas-olabilirler-mi 27/03/2022.

Boran, S. (2021). Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesinde geri kabul gerekliliği: Afganlar üzerinden inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 238-260.

Bostan, H. (2017). Türkiye'de iç göçlerin toplumsal yapıda neden olduğu değişimler, meydana getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri. *Coğrafya Dergisi,* (35), 1-16.

Bostancı, M. (2013). Türk-Arap ilişkilerine etkisi bakımından Bağdat Paktı. *Gazi Akademik Bakış, 7*(13), 171-184.

Boz, D. (2016). Dış göçler olgusu ve etkisi: Türkiye-Suriye üzerine bir inceleme. *Sosyoekonomi, 24*(30), 147-154.

Bozatay, Ş. A. (2010). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre Türk vatandaşlığının kazanılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 8*(2), 165-182.

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve insan hakları. *Moment Dergi, 2*(1), 60-80.

Buzkıran, D. ve Kutbay, H. (2013). Arap Baharının Türkiye'ye olan ekonomik ve sosyal etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5*(1), 147-162.

Canaz, A. K. ve Küçüker, E. (2019). Türkiye'deki Suriyeli çocuklara eğitim hizmeti sunmada kültürel duyarlılık ve bütçe planlaması: Avustralya'dan bir örnek olay incelemesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2019*(12), 128-141.

Canbey Özgüler, V. (2018). Kitlesel göçlerin emek piyasalarına etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Journal of Social Policy Conferences,* (74), 77-102.

Canyurt, D. (2018a). Esad rejimi neden yıkılmadı: Temel Dinamikleri ve stratejileri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(1), 19-33.

Canyurt, D. (2018b). Kazananı olmayan savaş "Suriye İç Savaşı": Neden bitmedi, barış nasıl gelebilir?. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 14*(4), 1103-1120.

Ceylan, H. S. (2021). *10. yılda Suriyeli KOBİ sayısı 20 bin*. https://www.dunya.com/ekonomi/10-yilda-suriyeli-kobi-sayisi-20-bin-haberi-615507 31/12/2021.

Cihangir, M. (2018). Arap Baharı' nın Yemen'e ekonomi-politik etkileri: Optimist çizgiden pesimist bir doğrultuya yönelişin analizi. *Turkish Studies, 13*(22), 165-177.

Cumhuriyet. (2022). *Süleyman Soylu, Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısını açıkladı.* https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/suleyman-soylu-turk-vatandasligina-gecen-suriyeli-sayisini-acikladi-1908803 20/04/2022.

Çağ, G. ve Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 2*(2), 57-72.

Çağlar, T. (2018). Göç çalışmaları için kavramsal bir çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(8), 26-49.

Çaha, M. (2021). *Türkiye'de artan göç dalgası: Afganlar.* https://www.perspektif.online/turkiyede-artan-goc-dalgasi-afganlar/ 23/11/2021.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011*(24) , 129-142.

Çelik, N. B. (2016). Türk hukukunda uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya uluslararası korumadan yararlanan yabancıların hak ve yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6*(3), 67-148.

Çelik, M. E. (2019). İkinci Dünya Savaşı bitiminden Bağdat Paktı'na geçen süreçte Türkiye'nin Ortadoğu politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* (64) , 475-497.

Çelik, S. (2021). Suriye İç Savaşı özelinde uluslararası siyasal sistem analizi. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, 1*(1), 46-63.

Çoltu, S. ve Öztürk, S. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(13) , 188-198.

Çoruh, H. (2021). Arap Baharı bağlamında Avrupa'ya yapılan göçler, nedenleri ve sonuçları üzerine bir inceleme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20*(1), 291-315.

Coşkun, V. (2015). Çözüm süreci: 6-8 Ekim olayları ve sonrası. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20*(32), 1-12.

Coştan, U. ve Yaylı, H. (2020). Suriyeli mülteciler özelinde Türkiye'nin güvenlik politikaları. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6*(37), 2081-2096.

Dağ, A.E. (2015). *Suriye: Küresel ve bölgesel kaostan beslenen iç savaş*. https://silo.tips/download/surye-kresel-ve-blgesel-kaostan-beslenen-sava 12/01/2021.

Dağaşan, E. ve Aydın, S. (2017). Geçmişten günümüze göç I. Köse, O. (Ed.). *Göçün sosyal hayata yansımaları: 93 Harbi döneminde Oltu'dan Tokat'a bir göç hikâyesi* (s. 737-744). Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Demir, Ş. (2011). Dünden bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu politikası. *Turkish Studies, 6*(3), 691-713.

Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında TSK'nın Suriye'deki sınır ötesi harekâtlarının nedenleri ve sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5*(2), 541-580.

Deniz, A.Ç., Ekinci, Y., ve Hülür, A.B. (2016). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği*, 27, 17-40.

Deniz, Y. (2016). Ortadoğu'daki Çatışmalara Devletlerin ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri. *TESAM Akademi Dergisi, 3*(1), 129-149.

Diker, N. P. ve Karan, O (2021). Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma ve geliştirdikleri direniş taktikleri: Ankara örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 281-321.

Dost, S. (2014). Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde ülkemizdeki Suriyeli sığınmacıların hukuki durumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(1), 27-69.

Duğan, Ö. ve Gürbüz, S. (2018). Suriyeli sığınmacıların sosyal entegrasyonuna yönelik bir araştırma. *Turkish Studies Social Sciences, 13*(26), 529-546.

Dulkadir, D. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı krizi ve Suriyelilerin İç hukuktaki statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 1*(2), 21-36.

Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). Türk dış politikasına yansımalarıyla Arap Baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi,7*(2), 181-198.

Duruel, M. (2016). Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30*(5), 1399-1414.

Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3*(2), 207-222.

DW. (2018). *Göç ve iltica terminolojisi: Sık karıştırılan kavramlar.* https://www.dw.com/tr/g%C3%B6%C3%A7-ve-iltica-terimleri-s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-s%C4%B1k-kar%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lan-kavramlar/a-45638095 26/04/2022.

DW. (2021). *AB'den Türkiye için 3,5 milyar euroluk fon hazırlığı.* https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiye-i%C3%A7in-35-milyar-euroluk-fon-haz%C4%B1rl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/a-58017100 08/10/2021.

Efe, A. ve Oğul, S. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki çalışma ortamına etkileri. *İş ve Hayat,* (9), 87-99.

Efegil, E. (2016). Ak Parti hükümetinin Ortadoğu politikası ve ABD yönetimi ile Batılı uzmanların eleştirileri. *Gazi Akademik Bakış,* (18), 45-58.

Ekici, H. (2019). Türk toplumunda Suriyelilere yönelik algılanan tehditler ve çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *19*(44) , 695-730.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2016). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 9-22.

Ekinci, M. U. (2015). *5 soru: 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi ve vize serbestisi süreci*. https://www.setav.org/5-soru-29-kasim-turkiye-ab-zirvesi-ve-vize-serbestisi-sureci/ 11/04/2022.

Emin, M.N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi ve temel politikaları*. Seta Yayınları.

Eraslan, G. H. (2021). *Suriyelilerin Türkiye'ye maliyeti 71 milyar dolar!,* https://www.aykiri.com.tr/yazarlar/gulcan-havva-eraslan/suriyelilerin-turkiye-ye-maliyeti-71-milyar-dolar/341/ 08/10/2021.

Erbaş, H. ve Türker, Ö. A. (2019). Göç araştırmaları alanında kavramsal sorunlar ve etik/politik sorumluluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 59*(2), 883-911.

Erdemir, G.D. (2013). *Türkiye'nin Avrupa birliği entegrasyon sürecinde yasa dışı göç ve mülteci sorunları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.

Erdenir, F. H. B. (2021). 18 Mart Mutabakatı: Bir hukuki analiz. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 20*(2) , 447-480.

Eren, V. ve Çakran, Ş. (2017). Mülteci politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(39), 1-30.

Ergüven, N. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62, 1007-1062.

Erol, M. ve Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 24*(1), 47-68.

Erşen, E. (2016). Suriye sorunu gölgesinde Türkiye-Rusya ilişkilerinde normalleşme süreci. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 153-171.

Ertekin, S. (2020). *Suriyeliler işimizi elimizden mi alıyor?*. https://fikirturu.com/ekonomi/suriyeliler-isimizi-elimizden-mi-aliyor/ 20/03/2022.

Erten, R. (2008). Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin hükümleri hakkında değerlendirmeler. *Ankara Barosu Dergisi,* (4), 36-41.

Eskioğlu, R. (2019). Arap Baharına kadar Türkiye-Suriye İlişkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(1), 70-80.

Gençler, A. (2020). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yaşama etkileri: Fayda maliyet ekseninde *bir bakış*. *Journal of Social Policy Conferences*, (78), 111-145.

Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 128-159.

Girit, S. (2016). *Suriyelilere vatandaşlığa neden karşı çıkılıyor?*. https://www.bbc.com/turkce/turkiye/2016/07/160704_suriyelilere_vatandaslik 16/01/2022.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022a). *Geçici koruma.* https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 26/05/2022.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022b). *Düzensiz göç.* https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler 26/05/2022.

Gök, N. (2019). Suriye Krizi'nin Türkiye'ye yansımaları (2011-2017) . *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 0*(8), 77-114.

Göktuna Yaylacı, F. ve Karakuş Yetkin, M. (2015). Perceptions and newspaper coverage of Syrian refugees in Turkey. *Migratiton Letters, 12*(3), 238-250.

Güçtürk, Y. (2014). *İnsanlığın kaybı Suriye'dekı iç savaşın insan hakları boyutu*. SETA Yayınları.

Güler, A. (2021). Göç Olgusunun çok boyutlu etkileri ve Türkiye'ye yansımaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(2), 218-239.

Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(4), 53-85.

Gültaç, A. ve Yalçın Balçık, P. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi, 8*(2) , 193-204.

Gülyaşar, M. (2017). Syrians and citizenship: An evaluation on the local people and Syrian asylum seekers. *OPUS International Journal of Society Researches, 7*(13), 678-705.

Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(2), 37 – 60.

Güner, C. (2016). Yetkili makam kararıyla genel yoldan Türk vatandaşlığının kazanılmasında öğrenci olmanın etkisi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi,* (2), 291-332.

Günkör, C. (2018). Göç olgusunun eğitim sistemine etkilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 3*(1), 59-71.

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. (2020). *Pandemi sürecinde göçmenler ve mültecilerle ilgili durum*. https://korona.hasuder.org.tr/pandemi-surecinde-gocmenler-ve-multecilerle-ilgili-durum/ 06/01/2022.

Hamsici, M. (2019). *Komşu ülkelerdeki 6 milyona yakın Suriyeli mülteci ülkelerine döner mi?*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50502393 10/04/2022.

Hamsici, M. (2021). *Türkiye'deki Afganlarla ilgili neler biliniyor?*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58342885 17/01/2022.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi, 3*(1), 29-63.

Harunoğulları, M. (2021a). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına müdahalelerinin jeopolitik yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç, 11*(1), 43-84

Harunoğulları, M. (2021b). Suriyeli sığınmacı kadınların sözlü anlatılarında savaş, göç ve evlilik. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 7*(4), 353-368.

Haytoğlu, M. ve Aksu, H.İ. (2021). Göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasındaki durumları. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi, 2*(1), 52-61.

İnanç, Y. S. (2016). *Suriye İç Savaşı: Bir mezhep savaşından ötesi*. https://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11729/2470/Suriye_ic_savasi_bir_mezhep_savasindan_otesi.pdf?sequence=1&isAllowed=y 15/12/2021.

İnce, E. (2017). Suriye'de Baas rejiminin kuruluşu ve Türkiye. *Tarih ve Günce, 1*(1), 261-280.

İrteş Gülşen, M. (2019). Türkiye'de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin vergi adaleti üzerindeki etkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4*(7), 185-195.

İşcan, İ. H. ve Çakır, M. (2019). Türkiye'deki sığınmacı ve mültecilerin Türk işgücü piyasasına etkisi: Bir saha araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(43), 177-236.

İşçi, D. ve Uludağ, E. (2019). Sosyal medyada Suriyeliler algısı: Youtube sokak röportajları üzerine bir inceleme. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 3*(1), 1-24.

Kadıoğlu, İ. A. (2020a). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, güvenlik ve sığınma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(29), 2179-2213

Kadıoğlu, İ. A. (2020b). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye sınır ötesi operasyonu ve meşru müdafaa hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (41), 210-227.

Kahraman, S., Tanıyıcı, Ş. ve Kutlu, Ö. (2019). Türkiye'de yerel yönetimler ve yabancı göçmenler. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5*(2), 17-32.

Kalyoncu, Ş. (2018). *Suriye İç Savaşı sonrası Avrupa birliği güvenlik denkleminde mülteci krizi.* [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Karaarslan, E. (2010). *Kayıt dışı istihdam ve neden olduğu mali kayıpların bütçe üzerindeki etkileri: Türkiye örneği.* https://hakan.hozyildiz.com/file/resource/kayitdisiistihdamkitap[1]_120130172546.pdf 15/10/2021.

Karabulut, R. ve Açak, M. (2018). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik maliyeti (2011-2017) . *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(1), 131-144.

Karaman, A. ve Vesek, S. (2021). Covid-19'un Suriyeliler üzerindeki ekonomik ve toplumsal etkilerine yönelik nitel bir araştırma. *Nitel Sosyal Bilimler, 3*(1), 30-71.

Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye yönelik dış göçler, Suriyeli Sığınmacı göçü ve etkileri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 14*(1), 21-41.

Kardeş, S., Banko Ç. ve Akman, B. (2017). Sosyal medyada Suriye'li sığınmacılara yönelik algı: Bir sözlük değerlendirmesi. *Göç Dergisi,* 4(2), 185-200.

Karkın, V. ve Yazıcı, Ö. (2015). Arap Baharı' nın Suriye'ye yansıması ve Türkiye'ye sığınan mülteciler (Gaziantep örneği). *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(12), 201-213.

Kasapsaraçoğlu, M. (2020). İki darbe arasındaki dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve muhalefet (1960-1980). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17*(33). 259-288.

Kaya, R. (2020). Harekâtlar ekseninde Türkiye'nin Suriye'de terörle mücadelesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2*(2), 143-165.

Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri*. SETA Yayınları.

Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6*(1), 84-110.

Kazdal, M. (2018). İran'ın Arap Baharı sonrası Suriye politikasını anlamak. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 1-15. .

Kılıç, H. (2020). ABD'nin Kuzey Suriye politikası. *Ahi Evran Akademi, 1*(1), 1-9.

Kılınç, D. (2021). *Taliban'ın etkisi arttıkça Afganlar ülkeyi terk ediyor* https://www.dunya.com/dunya/talibanin-etkisi-arttikca-afganlar-ulkeyi-terk-ediyor-haberi-628936 17/01/2022.

Kırık, A. (2014). Arap Baharı Bağlamı'nda sosyal medya-birey etkileşimi ve toplumsal dönüşüm. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,1*(3), 87-98.

Kıyanç, S. (2021). 1957 Türkiye Suriye Krizi'nin analizi. *Tarih ve Günce,* (10), 209-236.

Kızıl, Ö. ve Dönmez, C. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal bilgiler eğitimi bağlamında bazı sorunların değerlendirilmesi. *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, (4), 207-239.

Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: Güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(2), 392-431.

Kilinç, P. (2017). Yerel halkın algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal Etkileri: Elazığ ili örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(62), 543-564.

Kiraz, S. (2020). Türkiye'nin Doğrudan Müdahale Öncesi Dönemde Suriye İç Savaşı'na Yönelik Dış Politikasının Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 7*(2) , 99-140.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *KAÜ-İİBF Dergisi, 3*(3), 163-184.

Kolukırık, S. (2009). Image of refugees and asylum-seekers in the media: An evaluation on media politics. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 8*(1), 1-20.

Korgun, İ. (2020). Türkiye Suriye ilişkileri. *Ahi Evran Akademi, 1*(1), 53-66.

Korgun, İ. (2021). Suriye'de PYD/YPG yapılanmasının Türkiye'nin sınır güvenliğine etkileri. *Ahi Evran Akademi*, *2*(1), 1-10.

Korkmaz, S. (2016). Menderes dönemi Türkiye-Suriye ilişkileri (1950-1960). *Asia Minor Studies*, *4*(7), 55-99.

Korkmaz, A. (2016). Suriyeli sığınmacılardan kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Hassasiyetler, 3*(6), 83-116.

Korkmaz, M. (2018). Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri ve değerlendirmeler. *Sosyal Güvence,* (13), *57-83*

Korkmaz, E. (2021). *Afgan göçü tartışması: Neden geliyorlar, nasıl yaşıyorlar?*. https://haber.sol.org.tr/haber/afgan-gocu-tartismasi-neden-geliyorlar-nasil-yasiyorlar-309890 28/11/2021.

Kökçam, S. (2018). Ak Parti dönemi Türkiye-Suriye ilişkileri. *Kesit Akademi Dergisi,* (15), 291-309.

Kuşoğlu, B. (2013). Lübnan: Sedir Devrimi'nden Arap Baharı'na. *Yasama Dergisi*, (23), 101-117.

Kuzu, R. K. (2021). Ulusal, bölgesel ve küresel güç mücadelesi bağlamında İran'ın Suriye İç Savaşı'ndaki rolü. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, 1*(2), 164-175.

Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de kayıtdışı istihdam ve önlemeye yönelik stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(2), 547-565.

Memur-Sen. (2017). 'Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler' raporu açıklandı. https://www.memursen.org.tr/turkiyede-suriyeli-cocuklarin-egitimi-guclukler-ve-oneriler-raporu-aciklandi 27/10/2021.

Mercan, M. H. (2010). Beşar Esad dönemi Suriye Dış Politikası'nda süreklilik ve değişim. *Akademik Orta Doğu, 4*(2), 103-118.

Muslu, F. (2018). *Suriye İç Savaşında Esed'ın rolü, konumu ve geleceği*. SETA Yayınları.

Mülteciler Derneği. (2021). *Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardım (YŞEY) Programı.* https://multeciler.org.tr/turkiye-sartli-egitim-yardimi-programi/ 28/10/2021.

Mülteciler Derneği. (2022). *Türkiye'deki Suriyeli sayısı Nisan 2022.* https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ 27/03/2022.

NTV. (2021). *İran sınırında kaçak geçişleri engellemek için beton duvar örülüyor.* https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/iran-sinirinda-kacak-gecisleri-engellemek-icin-beton-duvar-oruluyor,0FutNh-okUijEpJk5cer4g/M7b72t8d50WysdnPo5jW6w 31/03/2022.

Nurdoğan, A. K. , Dur, A. İ. B. ve Öztürk, M. (2017). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat, 2*(4), 217-238.

Nurdoğan, A. ve Öztürk, M. (2018). Geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin vatandaşlık hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23*(3) , 1163-1172.

Oktar, M.K. (2004). Kayıt dışı istihdam ve sosyal güvenlik. *TBB Dergisi,* (53), 266-270.

Okur, M.A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu tecrübesinden bir kesit: Suriye'de Fransız mandası. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* (48), 137-156.

Olgun, Ü., Kıraç, R. ve Kaynarc, M. (2021). *Suriyelilerin vatandaşlık kazanma durumu.*

https://www.olgun.av.tr/tr/Suriyelilerin_Vatandaslik_Kazanma_Durumu 16/01/2022.

Olgun, Ü., Kıraç, R. ve Ersöz. R. (2022). *Suriyelilerin taşınmaz satın alarak Türk vatandaşlığı kazanamamasının nedeni nedir?* https://www.olgun.av.tr/tr/Suriyelilerin_Tasinmaz_Satin_Alarak_Turk_Vatandasligi_Kazanamamasinin_Nedeni_Nedir 19/05/2022.

Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik bir olgu olarak göç, tanımı, nedenleri ve göç kuramları. *Turkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics,* 3(1), 1-8.

Orhan, O. (2015). *Şah Fırat Operasyonu'nun anlamı ve olası sonuçları* https://orsam.org.tr/tr/sah-firat-operasyonu-nun-anlami-ve-olasi-sonuclari/ 06/06/2021.

ORSAM, (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri* (Rapor No. 195). ORSAM Yayınları.

Ozan, E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin değişen güvenlik gündemi.* https://www.ankasam.org/wp-content/uploads/2021/12/SURIYE-IC-SAVASI-VE-TURKIYENIN-DEGISEN-GUVENLIK-GUNDEMI-Emre-Ozan-05.10.2017.pdf 13/03/2021.

Önder, N. (2019). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık politikalarının analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 110-165.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler krizinin Türkiye'ye etkileri. *Uslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1*(3), 114-140.

Özdemir, E. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki algıları. *Savunma Bilimleri Dergisi, 16*(1), 116-136.

Özdemir, Ç. (2019). *Ak Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu politikası: İnşacılıktan realizme dönüşüm.* SETA Yayınları.

Özdemirci, A. S. (2016). Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a etkileri (2011-2016) . *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 3*(2), 76-105.

Özhan, M. (2010). T*ürkiye'de mülteci sorunu: Tokat örneği.* [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Özhazinedar, T. (2021). Soğuk Savaş döneminin 68 olaylarına etkisi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (6), 151-179.

Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33*(47), 127-145.

Özkan, F. (2019). *Mülteci çocukların eğitiminde sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikalarının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Öztürk, N. (2017). Geçici korumanın uluslararası koruma rejimine uyumu üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66*(1), 201-264

Öztürk, N. ve Yarar, G. (2020). Türk vatandaşlığının evlat edinilme yoluyla kazanılması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 18-26.

Özyakışır, D. (2017). Ekonomik kalkınmada göçmen transferlerinin rolü: Mit mi gerçek mi?. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 1172-1188.

Paksoy, S., Paksoy, H. M. ve Alancıoğlu, E. (2013). Küreselleşmenin sosyo-politik etkileri: Arap Baharı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(46), 2-15.

Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askerî harekâtının amaçları ve sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16*(33), 53-96.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, 3*(5), 33-44.

Salık, N. (2011). *Beşar Esad dönemi Suriye dış politikasında pragmatizm ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin geleceği*. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/1nuri.pdf 02/06/2021.

Salmaşur, Y. ve Şahin, B. (2020). Suriye İç Savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin Türkiye demografik yapısına yansıması. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: Göç, 85-103.

Sandıklı, A. ve Semin, A. (2012). *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*. BİLGESAM Yayınları.

Salur, S. ve Erdoğdu, M. M. (2017). Current debates in economics & econometrics. İ. Şiriner, Ş. A. Koç, ve H. Yıldız. (Eds.). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların ekonomi üzerindeki etkileri* (s. 305-332). IJOPEC Publication.

Sarıkaya, M. E. (2018). Zorunlu göç bağlamında Kur'an'da göç. *Journal of Analytic Divinity, 2*(1), 235-252.

Sarılı, M. A. (2002). Türkiye'de kayıt dışı ekonominin boyutları, nedenleri, etkileri ve alınması gereken tedbirler. *Bankacılar Dergisi,* (41), 32-50.

Sarvan, S. ve Efe, E. (2020). Mülteci çocuklar ve sorunları. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 9*(1), 55-62.

SASAM. (2016). *Gocmenlerin-Avrupa-rotasi*. https://sahipkiran.org/2016/01/23/avrupa-multeci-krizi/gocmenlerin-avrupa-rotasi/ 24/04/2022.

Savar, E.ve Kedikli, U. (2019). Türkiye'de mülteci ve sığınmacılara sağlanan imkânlar ve uyum sorunları: Çankırı örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15*(4), 1119-1142.

Sayın, Y. (2019). Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni yeniden anlamak. *International Journal of Politics and Security, 1*(2), 104-121.

Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18*(31), 1-13.

Serbest, M. B. (2016). Bağdat Paktı'nın kuruluş süreci ve gelişiminde Türkiye'nin rolü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(3), 401-424.

Sezgin, S. (2019). Economic consequences of Syrian refugees in Turkey. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies, 1*(3), 221-239.

Sezik, M. ve Ağır, O. (2016). Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), 95-124.

SGK. (2020). Kayıt dışı istihdam oranları. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani 14/03/2022.

Sırım, V. (2019). Türkiye-Orta Doğu ülkeleri arasındaki ilişkilerde Filistin meselesinin yeri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 355-374.

Sırım, V. (2018). Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde Kıbrıs meselesinin rolü. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* (12), 75-107.

Sinkaya, B.(2011a). *İran-Suriye ilişkileri ve Suriye'de halk isyanı*. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/4bayram.pdf 05/07/2021.

Sinkaya, B. (2011b). Geçmişten günümüze Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve Batı etkisi. *Adam Academy Journal of Social Sciences, 1*(1), 79-100.

Şahal Çelik, D. ve Şemşit, S. (2020). Türkiye – Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmasının uygulanmasında Suriyelilerin etkisi ve rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, 66-84.

Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu politikası: Süreklilik ve değişim. *Akademik Orta Doğu, 4*(2), 9-21.

Şahin, T. (2013). Suriye'de Baas yönetimi. *Mülkiye Dergisi, 35*(272), 103-118.

Şahin, M.C. ve Aydemir, S. (2018). Zorunlu-kitlesel göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar örneği. *Dini Araştırmalar, 21*(53), 121-148.

Şen, E. ve Serdar. C. (2021). *Suriyeliler mülteci mi geçici korunan mı?.* https://sen.av.tr/tr/makale/suriyeliler-multeci-mi-gecici-korunan-mi 29/01/2022.

Şimşek, T. , Barışık, S. ve Ege, T. (2016). Türkiye'de çocuk işçiliği ve ekonomik etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17*(2), 161-179.

Şimşek, D. (2019). Suriyeli Mültecilerin Avrupa'ya yayılımı: Analitik ve karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 493-518.

Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 7*(60), 2808-2818.

Tanrıkulu, F. (2018). Suriye krizi sonrası Türkiye'deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*1(3), 2585-2604.

Taşcı, F. (2009). Bir sosyal politika sorunu olarak göç. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 10*(4), 177-204.

Tayfur Akcan, A. (2018). Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli sığınmacıların yeri ve etkileri. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 8*(2), 59-73.

Tazefidan, K. (2020). Geçici koruma altındaki sığınmacıların sosyo-kültürel durumunun değerlendirilmesi: Şanlıurfa örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 505-518.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *Suriyelilerin mesleki eğitime erişimi için önemli bir adım*. https://www.meb.gov.tr/suriyelilerin-mesleki-egitime-erisimi-icin-onemli-bir-adim/haber/23540/tr 23/03/2022.

Terkan, A., Zayıf, V. ve Yaşar, İ. (2015). El Nusra Cephesi. *Savunma Bilimleri Dergisi, 14*(1), 39-64.

Terzioğlu, S. S. (2018). Uluslararası hukuk açısından Fırat Kalkanı Harekâtının meşruluğu sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 30*(134), 587-638.

Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne yönelik Türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 24* (41), 125-140.

Toker Gökçe, Ö. (2021). Arap Baharı'nın bir varyantı olarak Suriye İç Savaşı ve Esad rejiminin ayakta kalma nedenleri (2011-2014) . *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(2), 24-51.

Toplumsal Bilgi. (2019). *Arap Baharı: Kadife Devrimin kanlı sonuçları*. https://www.toplumsalbilgi.com/index.php/arap-bahari-kadife-devrimin-kanli-sonuclari/ 26/04/2022.

Tosun, S. ve Azazi, H. (2019). Yerel'de mülteci ve sığınmacılara yönelik sosyal politika uygulamaları: Balıkesir örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 14* (2), 213-234.

Toy, M. E. ve Sim, Ş. (2021). Türk sinemasında Suriyeli mülteciler: "Kardeşim İçin Dera filmi" Üzerinden Suriyeli mültecilerin mağduriyet Temsili. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 7*(1), 49-92.

Tunca, H.Ö. ve Karadağ, A. (2018). Suriye'den Türkiye'ye göç: Tehditler ve fırsatlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 2*(28), 47-68.

Tuncel, G. ve Ekici, S. (2019). Göçün siyasal etkisi: Suriyeli göçmenlerin Türkiye siyasetine etkisi. *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 48-72.

Tunç, A. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi, 2*(2), 29-63.

Turan, M., Kaya, A. A. ve Sezen, İ. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Misafirler Ve İlişkilendirilen Bulaşıcı Hastalıklar. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7 (4), 119-127.

Tuzcu A. ve Bademli K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6*(1), 56-66.

Tümeğ, D. (2018). *Türk halkının Suriyeli sığınmacı / mülteci algısı mevcut durum, saha çalışması ve politika önerileri.* Türksam Yayınları.

Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli mültecilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145-157.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (1994, 14 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 22127). https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf 12/06/2021.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). *Göç terimleri sözlüğü.* https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf 02/05/2020.

Ulutaş, U., Kanat, K.B. ve Acun, C. (2015). *Sınırları aşan kriz Suriye.* SETA Yayınları.

UNHCR. (2022). *Üçüncü ülkeye yerleştirme.* https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme#:~:text=%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC%20%C3%BClkeye%20yerle%C5%9Ftirme%2C%20hassas%20durumdaki,g%C3%B6nderilmelerine%20olanak%20tan%C4%B1yan%20bir%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCmd%C3%BCr 17/05/2022.

URL-1. (2022). *Total persons of concern by country of asylum.* https://data2.unhcr.org/en/situations/syria 28/04/2022.

URL-2. (2022). *Refugees by country 2022*. https://worldpopulationreview.com/country-rankings/refugees-by-country 26/05/2022.

URL-3. (2020). *Yabancıların çalışma izinleri*. https://www.csgb.gov.tr/media/87487/yabanciizin2020.pdf 12/01/2022.

Uslu, H. (2021). Türkiye'de kayıt dışı istihdamın vergi geliri ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Ampirik bir analiz. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(4), 1222-1250.

Usta, M. E. , Arıkan, İ. , Şahin, Y. ve Çetin, M. S. (2018). Suriyeli eğitimcilerin Geçici Eğitim Merkezlerinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Mukaddime, 9*(1), 173-188.

Uzman, N. (2016). Türkiye'nin sınır güvenliği açısından Suriyeli sığınmacılar meselesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(15), 135-158.

Uzun, A. A. (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi,* (1), 107-120.

Ünal, M. (2017). 'Arap Baharı' sonrası Avrupa komşuluk politikasının geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 16*(2), 147-170.

Üst Polat, G. ve Kılınç, D. (2021). *Düzensiz göç sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı değiştiriyor.* https://www.dunya.com/ekonomi/duzensiz-goc-sosyo-kulturel-ve-ekonomik-yapiyi-degistiriyor-haberi-632119 21.01/2022.

Vatandaş, S. (2016) "Avrupa"ya göçmen akışı ve Türkiye"de göç politikaları". https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/avrupaya_gocmen_akisi_ve_turkiyede_goc_politikalari.pdf 30/07/2021.

Yalçın, H. (2011). Türkiye'nin 'yeni' dış politika eğilim ve davranışları: Yapısal realist bir okuma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* (2), 35-61.

YeniŞafak. (2020). *Esed'in İdlib'e saldırıları nedeniyle 36 bin sivil daha Türkiye sınırına göç etti.* https://www.yenisafak.com/dunya/esedin-idlibe-saldirilari-nedeniyle-36-bin-sivil-daha-turkiye-sinirina-goc-etti-3522864 19/04/2022.

Yetkin, M. (2022). "Erdoğan sığınmacıları vatandaş yapıp oy mu kullandıracak?". https://yetkinreport.com/2022/03/17/erdogan-siginmacilari-vatandas-yapip-oy-mu-kullandiracak/ 25/03/ 2022.

Yıldırımalp, S., İyem, C. ve İslamoğlu, E. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* (2), 107-126.

Yıldız, T. ve Yıldız, İ. (2017). Suriyelilerin Türkiye ekonomisinde kayıt dışı istihdama etkileri ve bunun yansıması olarak Türkiye'ye maliyetleri üzerine bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 2*(3), 30-46.

Yılmaz, H. (2016). Ortadoğu'nun jeo-ekonomik önemi ve ABD'nin Ortadoğu politikasının ekonomik nedenleri. *TESAM Akademi Dergisi, 3*(1),99-128.

Yılmaz, F. M. (2020). Arap Baharı'nın Türkiye ile Ortadoğu devletleri arasındaki ekonomik ilişkilere etkisi. *Ahi Evran Akademi, 1*(1), 10-36.

Yüce, N.O. (2019). *Arap Baharı sonrasında Türkiye'de Suriyeli mülteci sorunu.* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi.

Yüksel Çendek, S. ve Örki, A. (2019). Arap Baharı sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de yaşanan iç savaşlar: Karşılaştırmalı bir çözümleme. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 10*(1), 42-58.

Zenginkuzucu, D. M. (2021). Covıd-19 (Koronavirüs) salgını ve yaşam hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (45), 327-354.

Zeren, H., Yılmaz, E. ve Akbulut, A. (2017). Dijital çağda Davutoğlu döneminden günümüze Türk dış politikasının "sıfır sorun söylemi" bağlamında analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Kayfor 15 Özel Sayısı, 1879-1891.

Zhanadilova, A. (2018). Farklı kuramlar çerçevesinde uluslararası göç sorunu. *Muhakeme Dergisi*, *1*(2) , 116-122.

Zorlu, K. (2020). *"Suriyeliler geri dönecek mi?" sorusunun cevabı…* https://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-kursad-zorlu/2799989-suriyeliler-geri-donecek-mi-sorusunun-cevabi 28/01/2022.

Zorlu, M. ve Yetim, M. (2020).Yasa dışı göçle mücadele bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye politikalarının karşılaştırması. *Ortadoğu Etütleri, 12*(2), 325-347.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**.** (2013, 4 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 28615). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf 10/07/2021.

8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016, 1 Ocak). *Resmi Gazete* (Sayı: 29594). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf 12/05/2022.